

ПОРЕДИЦА
Средновековна Европа

Под редакцията на
Красимира Гагова

*Изданието се осъществява
в рамките на съвместен проект
между Историческия факултет на Софийския
университет „Св. Климент Охридски“
и издателство „Полис“
за популяризиране на средновековната
западноевропейската историческа литература
с подкрепата на сдружение MEDIAEVALIA.*

Павел Дякон

История на лангобардите

Превод от латински
Красимира Гагова

Издателство

ПОЛИС

София • 2011

ПОРЕДИЦА
Средновековна Европа

Под редакцията на
Красимира Гагова

*Изданието се осъществява
в рамките на съвместен проект
между Историческия факултет на Софийския
университет „Св. Климент Охридски“
и издателство „Полис“
за популяризиране на средновековната
западноевропейската историческа литература
с подкрепата на сдружение MEDIAEVALIA.*

Павел Дякон

История на лангобардите

Превод от латински
Красимира Гагова

Издателство

ПОЛИС

София • 2011

B10)3 + B(422)

940.1 + 945

|| 388282

B10)3

|| 12

227-

1009/1262

Национална библиотека
"ИВ. ВАЗОВ" ПЛОВДИВ

Pauli Historia Langobardorum. Ed. L. Bethmann, G. Waitz.
MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI-IX, 1858.

© Красимира Димитрова Гагова, превод, предговор и коментар, 2011
© Константин Атанасов Жеков, художествено оформление, 2011

ISBN 978-954-796-039-8

Павел Дякон и неговите произведения

Бенедиктинският монах Павел Дякон е първият автор в нашата поредица, когото представяме чрез история, на която не е бил съвременник. Биографията му е позната съвсем схематично и не напълно сигурно. Той произлиза от лангобардско благородническо семейство от Фриули. Роден е около 720 г. и родителите му се наричали Варнефрид и Теуделинда. Получил е добро образование при граматика Флавиан, вероятно в Павия. Ползвал е не само латински, а може би и гръцки. Неговите качества били оценени в двора на крал Ратхис (744–749, 756–757), а по-късно и от крал Дезидерий (757–774), чиито деца той обучавал и възпитавал. Бил е наставник на кралската дъщеря Аделперга, съпруга на херцога на Беневенто Арихис, която по-късно му поръчала да напише за нея „Римска история“. След падането на лангобардското кралство през 774 г. той станал монах в прочутия бенедиктински манастир „Монте Касино“, център на християнската духовност през Средновековието. Възможно е оттеглянето му в светата обител да е свързано с бунтовете срещу франкските завоеватели от 776 г., в които със сигурност е известно, че е взел участие и брат му Арихис, който бил хвърлен в тъмница. Вероятно обърквайки двамата братя, един хронист от Салерно приписва на Павел Дякон три опита за покушение върху Карл Велики, който го поощади поради неговите качества на историк и писател.

През 782 г. Павел Дякон се появил в двора на Карл с посредничеството на Петър от Пиза, за да измоли от краля милост за своя брат. Харесан от краля, той останал в неговото обкръжение около 5 години, допринасяйки с доброто си образование за прославата на интелектуалния кръг около франкския господар. Впрочем тази слава не е неоснователна. Ако не друго, то поне фактът, че там се е развивала светска култура, търсели са се образци от Античността, създадена е била кралска библиотека, е достатъчно показателен за желанието на Карл и неговото обкръжение да извлекат максимум култура и знание от всички народи, които се намирили в някаква степен на зависимост от франките. Самите участници произлизали от различни краища на

света – Павлин от Аквилея, Алкуин от Йорк, Теодулф от Испания (визигот по произход), Дикуил от Ирландия, франкът Ангилберт. По-късно към тях се присъединили ирландците Джоузеф Скот и Климент и богословът Дунгал. Сред най-младите, които със сигурност не са заварили Павел Дякон, били кралският биограф Егинхард (Айнхард), Рабан Мавър от Майнц, бургундецът Модоин. Всички те формирали т.нар. Палатинска школа, или още по-възвишено, Академията.

В тази среда поезията била на висока почит. Помежду си те се наричали Омир, Хораций, Овидий, Пиндар. Карл гордо бил назоваван Давид – Божият помазаник, който бил и поет, и музикант – едновременно господстващ над хората и служещ на музите. Съвсем естествено още в началото Павел Дякон излял в стихотворна форма благодарността си към краля за освобождаването на брат му, а по-нататък знаем, че е участвал в кореспонденция в стихове с Петър от Пиза, Алкуин и останалите приближени от двора. Към 787 г. Павел се върнал в Монте Касино и останал там до смъртта си около 799 г.

Павел Дякон имал сериозен принос за развитието на кралската библиотека. Той имал грижата не само да създава свои собствени съчинения, но и да допълва и редактира. Преди още да се появи във франкския двор, той създал своята „Римска история“ („Historia romana“ – ок. 770 г.), чието летописание започва от времето на Ромул. Тя била изключително популярна през Средните векове, когато към нея били прибавени и текстове на Анастасий Библиотекар. Ползвал е много и твърде разнообразни източници – антични автори, библейски текстове, произведения на по-късни писатели, като Йордан и Беда Достопочтени. Наред със светската история на Рим той се спира и на развитието на Римската църква. Почитта си към една от най-забележителните личности на западната църква – папа Григорий I Велики, Павел Дякон изказва в житието му („Vita beati Gregorii papae“, ок. 775 г.). Той проявявал и изключителен интерес към проблемите на латинския език. За тези, които биха искали да го усвоят добре, създал едно пособие по латинска граматика, известно като „Изкуството на Донат“ („Ars Donati“) и речник „За значението на думите“ („De verborum significato“ – ок. 785 г.). Преписи на тези помагала били ползвани във всички бенедиктински манастири.

Докато пребивавал във франкския кралски двор, вероятно за да покаже своята благодарност към Карл, който освободил брат му и го приел в своя тесен интелектуален кръг, Павел Дякон написал „Делата на епископите на Мец“ („Gesta episcoporum mettensium“ – 786 г.). Формално книгата била поръчана от епископа на Мец Ангилрам, когото Карл бил привлякъл при себе си като дворецов капелан. Тя всъщност представлявала една възхвала на рода на Пипинидите/Каролингите (чийто почетен родоначалник е епископът на Мец Арнулф, починал ок. 640 г.). Авторът е избегнал да споменава както представителите на предишната династия, Меровингите, така и изобщо развитието на Църквата по тяхно време.

От твърде обемистото творчество на Павел Дякон са запазени също и голям брой хомилии (почти 300), написани след връщането му в Монте Касино и по поръчка на Карл събрани в три цикъла (докъм 790 г.), четири писма – две от тях са адресирани до Карл, едно до Адалхард, абат на Корби, и едно до абат Теудемар. Три басни от това време често се приписват на неговото перо, но тяхното авторство не е сигурно.

Безспорно най-известният труд на Павел Дякон бил и си остава неговата „История на лангобардите“ („Historia langobardorum“ или „De gestis langobardorum“). Популярността ѝ през Средновековието била наистина забележителна – до XI в. от нея са запазени 20 преписа. Изследвачите на неговото творчество изброяват общо 115 ръкописа. Историята е създадена към средата на 80-те години на IX в. Най-често се приема, че е един вид продължение на „Римска история“ и е писана в манастира „Монте Касино“, след завръщането на Павел Дякон от двора на Карл Велики. Напоследък Р. Маккитерик предлага малко по-различна, но много логична версия за нейната поява. Според нея „История на лангобардите“ представлява един вид *admonitio* (наставление) за франките, към чието кралство са присъединени някогашните земи на лангобардските владетели, едно напомняне, че лангобардите са имали своята славна история, били са християни (за разлика от саксонците и аварите, които също били подчинени от Карл Велики) и освен това са били и действителна част от римския свят. Този текст би трябвало да аргументира специалното им място в

държавата, част от която те вече били станали, и може би да послужи за по-доброто им управление.

„История на лангобардите“ не е прецедент в историописната традиция на новите народности, заселени в земите на империята. Преди нея са написани историите на Касиодор, Йордан, Исидор от Севиля, Григорий от Тур и Беда Достопочтени, а също и една твърде кратка версия на лангобардското минало – „Произход на лангобардския народ“ („*Origo gentis Langobardorum*“). Тези произведения са ползвани от Павел Дякон и са му помогнали да пресъздаде средата, в която народът на лангобардите създава своя държавност и постига значим разцвет, преди да попадне под властта на франките. Наред с исторческите факти в „История на лангобардите“ са разказани поверия от езическите и християнските времена, написани са апологии и епитафии, по любопитен и четивен начин е представена менталността на една цяла епоха.

Появата на лангобардите

В „За произхода на германците и месоположението на Германия“ Тацит пише за лангобардите следното: „Лангобардите спечелили славата си поради своята малобройност, защото, в обкръжението на множество много силни племена, те се опазили не с проявата на покорство спрямо тях, а с битки и настъпление срещу опасностите.“ Наред със свевите и други по-малки германски племена те обитавали долното поречие на Елба. За предходната им история Павел Дякон изглежда ползва стари предания, според които първоначално те се наричали винили, а приели новото си име след успешна битка с вандалите (вж. История на лангобардите, кн. I, 7–10). Като се има предвид практиката по време на преселението от III–VI в. различни племена да се съюзяват при необходимост и някои от тези съюзи да се оказват в крайна сметка по-дълготрайни, то е безкрайно трудно, да не кажа невъзможно, да се определи точно мястото, откъдето са тръгнали, както и да се проследи трасето на тяхното придвижване. Уеднаквяването на материалната култура при това непрекъснато обичуване също усложнява разграничаването им. Затова и първите от-

посително сигурни сведения се отнасят до заселването им в земите на Долна Саксония, където в околностите на дн. гр. Бардовик са открити погребални урни и артефакти (оръжия и предмети за ежедневна употреба), които се свързват с лангобардите. Изглежда, че потеглянето на племето в посока на земите край средния Дунав е започнало в началото на IV в. Сблъсъкът им с хуните, които Павел Дякон нарича българи (*Vulgares*), се датира преди средата на същия век. Трудно е да се определи дали тогава между хуните и германските племена са се водели непрекъснати войни, или епизодични сражения, но след разпада на хунската държава (455 г.) възникнали няколко германски кралства, които се простирали от земите край Елба и в Бохемия и Моравия (на тюрингите, ругиите и херулите), а на запад – на аламаниите и франките. В тази среда се вписали и лангобардите, които прекарвали в района около 50 години, преди отново да потеглят на път към Панония. Първите им поселения били в римската провинция Норикум Рипензе, т.нар. Ругиланд. Племето на ругиите било победено от римския патриций Одоакър и неговия брат през 487–488 г. Веднага след това там се настанали лангобардите, водени от своя крал Годехок (вж. кн. I, 18–19). По-късно крал Татон¹ предприел настъпление на юг, което довело до конфликт с херулите и до прочутата битка на Фелд (вер. Тулнер Фелд, между Тулн и Виена), станала около 508 г., в която лангобардите категорично победили. Пребиваването им на територията на съвременна Моравия е добре засвидетелствано от археологически материал, предимно от погребения, в които е положено оръжие според социалния статут на погребания – копие, щит, дълъг меч, стрели и понякога шпори, също така накити (както в мъжките, така и в женските гробове).

Лангобардите в Панония

Техните действия им навлекли гнева на остроготите вероятно не толкова поради роднинството и приятелството им с херулите, колкото поради факта, че новият и агресивен съсед претендирал

---

¹ След Годехок, чието царуване е някъде в периода докъм края на V в., управлява Клафон (около 500 г.) и после идва ред на Татон, който е крал до 510 г.

да доминира в областта на Средния Дунав, но пък предизвикало интереса на Византия, която нямала нищо против да има съюзник в гърба на готите. Несъмнено контактите с властта в Константинопол улеснили преминаването на лангобардите през Дунав и настаняването им в части от Панония (526–527). Там заварили една относително добре организирана територия, поддържана от местното романизирано население. Подобно на своите предшественици лангобардите се възползвали от намерените структури. Там до 560 г. управлявали кралете Вахон (510–540), Валтари (540–547) и Аудоин (547–560). Вахон закрепил добрите си отношения със съседите с поредица от династически бракове. Сам той първо се оженил за дъщерята на тюрингския крал, а после – за дъщерята на краля на гепидите. Две от дъщерите си дал за жени на двама от франкските крале. Смъртта на остроготския крал Теодорих му дала възможност да присъедини към своята власт нови земи, обитавани преди това от свевите – по течението на Дунав, приблизително между Виена и Аквинкум (Будапеща).

Император Юстиниан I (527–565), който възнамерявал да възстанови византийската власт в земите на Италия, потърсил съюзник в лицето на краля на лангобардите. Според известието на Прокопий от Кесария той предложил на Вахон голямо богатство, за да стане негов съюзник. Това трябва да се е случило през 535–536 г., след като ромейската войска победила остроготския крал Теодат (535 г.) и превзела Сирмиум (Сремска Митровица). Съюзът с Византия явно бил причината Вахон, помолен от крал Витигис (536–540), да откаже помощ на остроготите в 539 г. Вахон бил наследен от малолетния си син Валтари, който, попечителстван от Аудоин, формално бил крал в продължение на 7 години. След неговата смърт династията била сменена и начело на лангобардите застанал Аудоин. Още в началото на неговото управление било постигнато споразумение за съюз с Константинопол. За да притиснат лангобардите и гепидите, срещу които воювала Византия, лангобардите получили от Юстиниан „града (?) Норик и крепости в Панония, както много други градове и голямо количество пари. Затова и лангобардите потеглили от земите на предците си и се установили на южния бряг на реката Истър (Дунав), близо до гепидите“ (Прокопий. Готската война, III, 32). Това,

изглежда, било началото на действителното гостоприемство (*hospitium*), което е в основата на всички договори на Византия с варварските племена. Освен че получили право да се заселят в покрайнините на империята, те придобили и други привилегии, включително големи трибути (в плащания), за да подсигурават византийската граница. Настъпили и промени в политиката. Започнали успешна война с доскорошните си съюзници гепидите (547–552), но след една гяхна сериозна победа (при Асфелд, 552 г.) Юстиниан предпочел да ги принуди да сключат мир и така ограничил нарастващото влияние на лангобардите. Те участвали в армията на Нарзес в битките срещу остроготите. Когато войната свършила, разказва Прокопий (Готската война, IV, 33), той побързал да ги отпрати, за да се отърве от недостойната им разпуснатост, от подпалването на домове и от срамното насилие над жени, дори в светилищата. Юстиниан изпратил двама византийски военачалници да ги изведат от пределите на империята и да предотвратят насилията и злосторствата по пътя. Въпреки притесненията, които създавали със своите военни привычки, лангобардите били приемани във Византия като добри войници и продължили да правят услуги на ромейската армия, като някои от тях служели дори в Константинопол. Павел Дякон пък предпочита да акцентира върху факта, че те били добри съюзници на римляните, които се връщали от военните кампании натоварени с много дарове (История на лангобардите, кн. II, 1). Юстиниан приемал лангобардите като част от своите християнски съюзници. Но колцина от тях били приели християнството, е трудно да се определи, още повече че в много гробове са открити погребална храна и брошки с рунически надписи и най-вече съпътстващи конски и кучешки погребения. Не е ясно и каква част от онези, които се представяли за християни, са били католици и каква – ариани, каквито по това време са били останалите германски племена в Европа.

Също така не е много лесно да се проследи престоят на лангобардите в Панония – територия, в която се събирали едновременно или последователно много племена, където те смесвали културите си и където спецификите им се размивали. Все пак археолозите обвързват определени артефакти предимно със заселването на лангобарди-

те в този район. Те допускат, че находките от некрополите при Бригецио (Шьони, Унгария), Аквинкум (Будапеща) и Цибале (Винковци, Хърватия) показват стабилно лангобардско присъствие. Възможно е настаняването им да е било свързано с отстъпените им от Юстиниан градове и крепости. Може да се предположи, че за краткия период, в който пребивавали в тези земи, лангобардските водачи едва ли са се ангажирали със създаването на стабилна защита на териториите, които били под техен контрол, въпреки че били обградени от съперници, авари и гепиди, с които им са налагало често да воюват.

Вероятно тези конфликти били причината крал Албоин (565–572) да поведе своя народ на юг, още повече че Византия непрекъснато сменяла подкрепата си за федератските племена, за да ги противопоставя помежду им. През 566 г. ромей и гепиди нападнали Сирмиум (Сремска Митровица, Сърбия), където преди това се били настанили лангобардите. Това довело до съюз на лангобардите с аварите. И тъй като гепидите настоявали сами да владеят града, император Юстин II (565–578) оттеглил войските си. Неговото отстъпление на практика го превърнало в съюзник на лангобардите и аварите, които в решително сражение през 567 г. надвили гепидите. В боя паднал кралят на гепидите и вече изглеждало, че обстоятелствата били на страната на лангобардите, когато доскорошните им съюзници – аварите, подкрепяни от византийците, а и от някои славянски племена, се обърнали срещу тях. Вече било наложително да напуснат Панония.

Лангобардите в Италия

Павел Дякон разказва, че византийският пълководец Нарзес поканил лангобардите в Италия, съблазнявайки ги с богатствата и плодородието на земята. Може и да е било така, но е възможно и спомените на тези, които вече били воювали на полуострова в подкрепа на византийците, да са били достатъчни. Така или иначе, през 568 г. крал Албоин и неговият народ предприели поредното си пътуване в търсене на земя за заселване.

По това време имперската власт на Апенинския полуостров била съсредоточена предимно в Равена, където ромейското при-

съствие било резултат от активната търговия. Военната организация се основавала на армиите, които местните земевладелци можели да съберат от своите подчинени. Градското управление било в процес на подмяна, а много от основните пътища били прекъснати. В Рим първосвещеникът, подобно на останалите градски епископи, изпълнявал едновременно и религиозните си функции, и оглавявал управлението на града. Това състояние подпомогнало в голяма степен лангобардската инвазия.

С лангобардите потеглила и голяма група саксонци заедно с жените и децата си. Освен тях Павел Дякон споменава още гепиди, българи, сармати, панонци, свеви и жители на Норик, които оставили имената си като топоними. Те преминали Алпите вероятно по пътя, който води от дн. Любляна към Чивидале (Форум Юлии), но не са запазени никакви следи за евентуално противопоставяне на пазителите на проходите на Юлийските Алпи (claustra Alpium Iuliarum). Съвременните изследвачи изчисляват броя на преселниците в един много широк диапазон: от 80 000 до 200 000 войници и отделно от тях – семействата им. Според Павел Дякон пред завоюването на новите земи нямало никакви препятствия и нашествениците безпроблемно се настанили в областта Фриули. Албоин превзел Форум Юлии (Чивидале) и оставил там като херцог племенника си Гизулф, комуто разрешил да избере кои кланове (фари) да останат с него. С лангобардския термин *fara* се обозначава една родова общност, която имала определени военни задължения към властта. Той е преминал и в топонимията, предимно на Североизточна Италия, където и до днес съществуват названията Фара, Фара ди Солиго, Фара д'Изонцо, Виланова ди Фара и т.н. Заселването ставало по фари, а водачите им се превръщали в териториални лидери. Фарите съществували най-малко до 643 г., когато са споменати в едикта на крал Ротари. В текста се предполага, че определена фара е можела да премине под управлението на друг херцог единствено с разрешението на краля. Впрочем пак там лангобардският народ е идентифициран с лангобардската войска (*exercitus*). Свободните мъже пък са квалифицирани с германския термин *arimanni* (въоръжени мъже).

В един много активен период на разселването на лангобардите, между 574 и 584 г., те се озовали в междуцарствие. Изглежда, че

тогава водачите на фарите, наричани от историографите херцози (от лат. *dux*, гр. δουξ), са придобили по-голяма автономност. Впрочем употребата на този военен термин, заимстван от империята, поставя и въпроса, доколко в периода на завоюването на Италия лангобардската армия е била променена по отношение на организацията и дали е приела частично византийския модел. Споменават се над 30 херцози в различни укрепени градове, които явно били техните седалища. В крайна сметка кралската власт била възстановена, доколкото била необходима координация на общи действия срещу външни врагове, а вероятно също и под влиянието на старите местни традиции.

В Италия лангобардите на крал Албоин напредвали относително лесно. От една страна, населението било изтощено от войните срещу остроготите, от друга – много от крепостите предпочели да се предадат, вместо да загинат от глад, а и новият ромейски наместник в Равена не можел да се сравнява с Нарзес. Опитите им да завоюват земи на запад обаче били спрени от франкските крале. В същото време висшите църковни служители напускали своите диоцези. Архиепископът на Милано напуснал града още през 569 г. и отишъл в Генуа, а патриархът на Аквилея се оттеглил в Градо.

След убийството на Албоин и неуспешния опит на византийския управител Лонгин да го смени, за кратко бил избран нов крал в Павия, а след неговото убийство бил свикан съвет, който взел решение повече да не се избира крал. Десетте години, в които управлявали само херцози, дали урок на лангобардите, че разединени няма да могат да преодолеят трудностите в новите земи, както и сериозната конкуренция на франките. Затова, щом решили, че трябва да си избераат нов крал, те безпрекословно приели да му отстъпят половината от имуществото си, а също така установили нова политика по отношение на Католическата църква. Павел Дякон обвързва това с факта, че кралица Теуделинда, съпруга на крал Аутари (584–590), била католичка, но големите кралски дарения явно преследвали и чисто политически цели за стабилизиране на властта и за приобщаване на старото местно население. Освен това Църквата можела да бъде сериозна опора на кралската власт, която била застрашена от установяването на приятелски връзки между Константинопол и франките.

През 584 г. войските на крал Хилдеперт², които и преди това били нападали лангобардските земи, нахлули в Италия. В своята „История на франките“ (VI, 42) Григорий от Тур предава, че „лангобардите му се подчинили, защото се страхували, че армията му ще ги унищожи“, като не пропуска да спомене и че след експедицията си той трябвало да върне златото, което му била предоставила империята за война срещу лангобардите (VII, 18). Павел Дякон предпочита да говори за дарове, поднесени в знак на приятелство. В крайна сметка войната не била избегната. При следващото франкско нахлуване през 588 г. войниците на Хилдеперт били разгромени. Григорий заключава: „Никой не помнеше така да е клана франкската армия“ (IX, 25). Това не сложило край на конфликтите, още повече че лангобардите продължили да напредват на юг и да застрашават папския патримониум и центъра на византийската власт Равена, както и връзката помежду им – стария Фламиниев път.

Начело на защитата на свещения град бил самият върховен понтифекс – папа Григорий I (590–604), който преди, в светския си живот, бил префект на Рим. Той направил поредица от дипломатически опити да спре настъплението на „преомразните“ лангобарди. На два пъти обаче те се изправили пред вратите на Рим – първия път през 592 г., водени от херцога на Сполето Ариулф, и после през 594 г., под предводителството на крал Агилулф. Земите на север от Вечния град вече били преминали в техни ръце и постепенно започнало завоюването на Юга, което ги сблъскало директно с византийците, които пък от своя страна не можели да се справят с едновременните нападения на лангобарди, авари и славяни и били принудени да подпишат поредица от мирни договори (601–605).

Последвалият период на стабилизация на властта бил обвързан и с установяването на управленските фамилии. Властта несъмнено била идентифицирана с личността на краля или съответно на херцога, чийто статус бил наследствен. Обкръжението им се състояло от доверени хора, лични приятели или хора, които са положили пред тях клетва за персонална вярност (*gasindii* или *fideles*).

---

² Хилдеперт е крал на Метц и Реймс от 575 до 595 г. и на Бургундия от 592 до 595 г., когато е убит.

Още едиктът на Ротари определя върховната позиция на краля и неговата недосегаемост. Предателството към него и херцозите води до тежка отговорност. Глава шеста буквално гласи: „Ако някой открито бунтува народа/войската (*exercitus*) срещу херцога си или срещу този, който е издигнат за крал за управление на народа/войската, или пък подтиква войската да премине на противната страна, ще плати с кръвта си за заплахата.“ Кралят бил, подобно на останалите германски варварски крале, преди всичко военачалник. Той изслушвал апелации, но делата обикновено били решавани от съдии. Административните действия на двора били извършвани от нотариуси, а през VIII в. вече се появила и службата канцлер. Лангобардското право претърпяло сериозно развитие след установяването на лангобардите в земите на Апенинския полуостров. Специални служители на краля и херцозите извършвали правораздаването. Най-висок по ранг бил *скулдахис* (*sculdahis*), който надзиравал разглеждането на делата в определена област и сам решавал тежките казуси. Освен че бил съдия, той имал задължението да събира войската и да администрира своята област. В провинциалното управление важни постове заемали *салтариите* (надзиратели на горите), *деганите* (десетници), *центенариите* (стотници) и *локопозитите* (местните администратори). Наказателното производство се основавало на старата германска правна система на *вергелд* (заплащане за вреда според мястото в обществото).

Успоредно с херцозите съществували и *гасталдите* (*gastaldi*), назначавани от краля, които също имали едновременно и военни, и граждански задължения. Постепенно, с усиляването на кралската власт, се появила претенцията кралските служители да изместват херцозите, които вече дори и не се споменават в законите на Лиутпранд (712–744). Все пак херцозите разполагали с голяма власт и колкото по-на юг били техните земи, толкова по-независими били от централната власт.

Свободните мъже били на първо място войници. Военната служба се третирила като чест и дълг за всеки от тях. Законите им вмениявали задължението да пазят и поддържат оръжието си. Богатите трябвало да разполагат с коне, ризница, щит и копие, средно замож-

ните – с кон, щит и копие, а тези, които не могли да си позволят кон с щит, лък и стрели. Неотменно тяхно задължение била верността им към военачалника. За бунт били предвиждани и осъществявани сериозни наказания.

Лангобардското право, макар и писано на латински, било прилагано изключително по отношение на лангобардите. Старото население било съдено по римското право. Лангобардска жена, встъпила в брак с римлянин (от местното население), при повдигане на обвинение се явявала пред съда по римските закони. Въпреки първоначалните различия в правото и религията (впрочем лангобардите постепенно преминавали към Римската църква) старото население и завоевателите се смесвали и материалната култура на лангобардите от VII–VIII в. придобивала все повече местни характеристики.

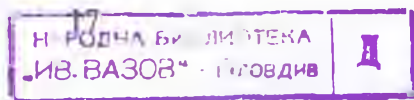
Кралете и херцозите се настанявали в старите римски градове. Албоин предпочел Верона, обитавана преди това от остроготите. По време на управлението на Агилулф била издигната кралска резиденция в Монца, а след 620 г. столица на лангобардските крале станала Павия – старият римски Тицидум, където преди тях се били установили остроготите. Там крал Ротари построил арианска църква, а след края на VII в. вече били издигани католически църкви и манастири вътре и вън от града. Херцозите също благоустроявали своите градове. Техните строежи са познати не само от археологическите проучвания, но и от поредица от *Похвали* (Laudes) в стихове, които въздушевно ги описват. Запазени са и до днес прекрасни произведения на лангобардското изкуство – скулптура и пластика.

Краят на лангобардското кралство

Историята на Павел Дякон завършва с властването на Лиутпранд – последният успешен лангобардски крал. Историята на кралството обаче приключва точно 30 години по-късно. Според обстоятелствата лангобардите и франките бивали и врагове, и съюзници. Войните между тях били чести. Лангобардите влизали в конфликти и с Рим. Обединението на Рим и франките всъщност предизвестило

3

края на лангобардската кралска власт. Папството винаги показвало предпочитанията си към народа и владетелите на франките – първо, заради това, че те приели директно никейската вяра, и второ, защото не били непосредствени съседи (биографът на Карл Велики пише по този повод, че съществувала поговорка „Нека франкът ти бъде приятел, а не съсед“). Затова пък лангобардите били третираны като сериозна заплаха. Първият повик за помощ бил отправен към Шарл Мартел през 738–739 г. За да го ангажира, папа Григорий III (731–741) му предложил титлата консул и изпратил скъпи подаръци. Последвал категоричен отказ, тъй като Шарл явно предпочитал да запази добри отношения с лангобардите. През 751 г. крал Айстулф (749–756) прогонил екзарха от Равена и малкото останали в нейните околности византийски войски. Видно било, че армията му се готви да продължи на юг. В същото време франкският крал Хилдерик III (743–752) бил на практика марионетка в ръцете на своя майордом Пипин, син на Шарл Мартел. Амбициозният Пипин бил склонен да предприеме категорични действия, за да придобие властта. През 750 г. той получил подкрепата на франкското благородничество на един събор в Соасон, а след това поискал от папа Захарий (741–752) потвърждение и помазване, за да легитимира авторитета си. Следващият папа, Стефан II (752–757), смятал, че трябва да се възползва от новите си съюзници и подготвил пътуване към франкското кралство, за да търси подкрепа срещу лангобардите. Малко преди да тръгне, в Рим пристигнало пратеничество от Константинопол, което искало от римския първосвещеник да убеди Айстулф да върне завзетото от империята. Лангобардският крал отказал категорично. Мисията при франките ставала задължителна. Срещата се провела в Понтион през пролетта на 754 г. Пипин обещал, че ще прогони лангобардите и възстановените земи ще предостави на папството. В знак на благодарност кралят бил отново помазан и получил титлата римски патриций (т.е. правото да участва в папския избор), неговият избор придобивал легитимност и той и наследниците му получавали харизмата на Божието благоволение. Вече никой не можел да укори Пипин, че незаконно е узурпирал властта. Така франкското благородничество, голяма част от което било обвързано с лангобардското, вече не можело да откаже да участва във войната.

Още в същата 754 г. Пипин преминал Алпите и успял да надвие Айстулф. Но той не предал града на краля, а на понтифекса. След това се завърнал в земите си. През 755 г. лангобардските войски нападнали околностите на Рим от север (Айстулф) и от юг (херцогът на Беневенто Лиутпранд). Налагало се Пипин да се върне отново в Италия. Този път той решил да удари направо Павия, където бил Айстулф, който бил принуден да отстъпи и да предаде на франките 22 града, управлявани преди това от екзарха. От своя страна кралят на франките предал ключовете на крепостите на папски легат, който ги отнесъл в Рим и символично ги положил пред олтара на св. Петър. Така сблъсъкът между франки и лангобарди помогнал да се увеличи папският патримониум, а обвързаността между франкския владетел и римския първосвещеник създавала нова политическа конфигурация в Западна Европа. С папско посредничество лангобардските херцози на Беневенто и Сполето предпочели покровителството на Пипин, пред това на Айстулф.

През 757 г. Айстулф починал след падане от кон. На негово място бил избран херцогът на Тоскана Дезидерий. През 768 г. пък починал Пипин. Властта наследили синовете му Карл и Карломан, но майка им, кралица Берта, имала твърде голямо влияние върху тях и в някои отношения ръководела дори политическите им действия. Тя настоявала да се променят отношенията с лангобардите и уредила и за двамата бракове с дъщери на Дезидерий, като ги убедила да изоставят дотогавашните си франкски съпруги. На практика този ход бил по-изгоден за лангобардския крал, тъй други две от неговите дъщери също му осигурявали силни позиции чрез съпрузите си – баварския херцог и херцога на Беневенто. Неуредиците около папския престол в Рим също били в негова полза. Докато различните фракции във Вечния град се борели да си осигурят надмощие чрез избор на тежен папа, Дезидерий всъщност контролирал властта. В началото на 772 г., когато апостолическият престол бил зает от папа Адриан I (772–795), чиято цел била да възстанови независимостта на Църквата от светски лица, обстоятелствата сериозно се променили. Година преди това Карл бил върнал своята лангобардска съпруга на баща ѝ, а малко по-късно брат му починал и той останал единствен владетел на франките. Съпругата на Карломан заедно с двамата си

сина потърсила убежище при баща си. Дезидерий се оказал фактическият попечител на двама франкски крале. Някои представители на франкската аристокрация приели прогонването на малките наследници като узурпация на властта от страна на Карл. Но тъй като лангобардският владетел веднага предприел военни действия по посока на градовете, отстъпени на папството от Пипин, те предпочели да застанат на страната на Карл, още повече че светият отец отправил молба за помощ към него. Веднага в Рим били изпратени легати, които да се запознаят със ситуацията. И докато кралят предлагал голяма сума на лангобардите, за да върнат градовете на папата, той събирал войската си в Женева и се готвел за поход на юг. Навлизайки в техните територии, той имитирал желание за преговори. В същото време конницата на неговите васали заобиколила армията на Дезидерий и го принудила да се скрие зад стените на Павия. През това време вдовицата на Карломан и синовете му се намирали във Верона под покровителството на брат ѝ Адалгизел. Карл успял да я убеди да предаде децата, брат ѝ избягал в Константинопол и повечето от градовете, за които се водела войната, сами преминали в ръцете на папата. Започнала обсадата на Павия, която продължила 9 месеца. В крайна сметка Дезидерий бил пленен и изпратен в манастира в Корби. Същата участ била отредена и на малките синове на брат му.

Карл бил коронован с желязната корона на лангобардите и приел титлата „крал на франки и лангобарди“. Той назначил свои графове³, които да управляват новите области и направил поземлени дарения на абатствата. Покореното население трябвало да бъде управлявано по старите си закони.

След края на кралството

Лангобардите останали без крал, но авторитетът на херцозите се запазил непоклатим. Скоро те сменили франкските наместници и поели ролята на графове. Централната власт трудно контролирала северните райони на полуострова, а южните фактически

---

³ Графовете са кралски служители, които отговарят за рекрута на войската, за фиска и за правосъдието в поверената им област.

останали автономни, не без намесата на апостолическия престол. Папа Адриан се противопоставил на присъединяването им, тъй като, ако Карл ги владее, то патримониумът на св. Петър щял да остане като един енклав сред земите на франките и това можело до застраши независимостта на папството. Там се увеличавала мощта на херцозите, наричани вече и принцове.

Пръв приел титлата *принц* херцогът на Беневенто Арихис (774 г.). Историкът на новия принципат Ерхемперт⁴ разглежда Беневенто като новия център на лангобардската управа и го приравнява по значимост с Павия. После се появили принципатът в Салерно и графство Капуа. В началото на X в. византийците завзели цяла Апулия и създали там своята тема Лангобардия.

Специфичното географско място предопределило на южните лангобардски владения особена съдба. Според обстоятелствата те влизали и в съюзи, и в конфликти с франките, папството, Византия и сарацините, които след първата четвърт на IX в. се настанили трайно в Сицилия.

Появата на норманите, които служели като наемници и при лангобардите, и при византийците, и при сарацините, всъщност прекратила съществуването на лангобардските владения в Южна Италия. Робер Гискар и неговите братя постепенно станали господари на тези земи. Така 300 години след края на лангобардското кралство настанал свършекът на лангобардското управление на юг. През 1077 г. Беневенто престанало да бъде независимо княжество, а град Салерно станал столица на норманското херцогство Апулия.

Красимира Гагова

---

⁴ Erchemperti Historia Langobardorum Beneventanorum. MGH, Scriptorum rerum Langobardicarum et Italicarum. Ed. L. Bethmann, G. Waitz, 1878.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is essential for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part of the document outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. It highlights the need for consistent and reliable data collection processes to support effective decision-making.

3. The third part of the document focuses on the role of technology in data management and analysis. It discusses how modern software solutions can streamline data collection, storage, and reporting, thereby improving efficiency and accuracy.

4. The fourth part of the document addresses the challenges associated with data management, such as data quality, security, and privacy. It provides strategies to mitigate these risks and ensure that data is used responsibly and ethically.

5. The fifth part of the document concludes by summarizing the key findings and recommendations. It stresses the importance of ongoing monitoring and evaluation to ensure that data management practices remain effective and aligned with the organization's goals.

6. The sixth part of the document provides a detailed overview of the data management framework, including the roles and responsibilities of various stakeholders involved in the process.

7. The seventh part of the document discusses the integration of data management with other organizational systems and processes, ensuring a cohesive and integrated approach to data handling.

8. The eighth part of the document offers practical tips and best practices for implementing a successful data management strategy, drawing on real-world examples and case studies.

9. The ninth part of the document addresses the future of data management, exploring emerging trends and technologies that will shape the way organizations handle their data in the coming years.

10. The tenth part of the document provides a final summary and a call to action, encouraging all employees to take ownership of their data and contribute to the organization's overall success through effective data management practices.

11. The eleventh part of the document includes a list of references and sources used throughout the report, providing further reading for those interested in the topics discussed.

История на лангобардите

Книга първа

1. Северните страни, колкото по-отдалечени са от слънцето и са скобавани от студ, толкова са по-здравословни за хората, което се отразява благотворно върху напредъка на народите. От друга страна, всяка южна област, колкото по-близо е до слънчевата топлина, толкова повече изобилства с болести и създава по-малко условия за издигането на смъртните. Поради това от север се появяват толкова много народи и справедливо цялата област на запад от Танаис¹ се нарича с общото име Германия, макар и отделните райони в нея да имат свои собствени имена; когато римляните завладели две провинции отвъд Рейн, ги назвали Горна и Долна Германия. От тази добре населена Германия често били отвеждани и продавани на южните народи големи групи от пленници. Понеже трябвало да се изхранват толкова много хора, че храната едва стигала, често се случвало народите да напускат областта. По-малката част от тях се придвижили към Азия, по-голямата – в по-близката Европа. Там за появата им свидетелстват разрушените градове из цял Илирик и Галия, но най-вече в нещастната Италия, която изпитала жестокостта на почти всички тях. И готите, и вандалите, ругиите, херулите и тюрингите, също както и други свирепи варварски племена са дошли от Германия.

2. Подобно на тях, племето на винилите, т.е. на лангобардите, което по-късно управлявало щастливо в Италия, богело произхода си от германските народи и идвало

---

¹ Дн. р. Дон.

от остров, наречен Скандинавия, макар и за преселението му да се посочват други причини. Плиний Секунд², който написа книгата „За природата на нещата“³, споменава за него. Този остров, както ни предават онези, които са го виждали, не е разположен изцяло сред морето; морските вълни достигат до бреговете му от всички страни, защото те са равнинни. Когато народите, населяващи този остров, се умножили до толкова, че вече не могли да съжителстват, се разделили на три части, както бе казано, и решили чрез жребий коя част трябва да остане в родината и коя да я напусне и да търси нова участ.

3. И така, [хората от] онази част, на която се пагнало да напусне родината земя и да търси нови обработваеми земи, избрали да ги ръководят двамина – Ибор и Айон, които били братя, младежи в разцвета на силите си, превъзходни във всяко отношение. Те тръгнали на път, за да издирят и населят нови земи и да се установят там като в своя родина. Майката на двамата водачи, наречена Гамбара, била жена, която се отличавала между своите с острия си ум и с далновидните си съвети, и затова при спорни въпроси те се доверявали често на нейните напътствия.

4. Смятам, че мога за малко да се отклоня от разказа си и докато перото ми е насочено към Германия, да разкажа накратко за едно чудо, почитано от всички нейни жители. В края на северозападните германски प्रदेशи, на самия бряг на океана, под една издигната скала има голяма пещера, където [незнайно откога] 7 мъже почиват в дълбок сън, без да изтлее нито плътта им, нито дрехите им. Точно защото останали непокътнати толкова години, те били на особена почит сред грубите и варварски народи. Ако се

---

² Гай Плиний Секунд (23–79), познат също и като Плиний Стария, автор на енциклопедичния труд „Естествена история“.

³ Павел Дякон нарича неговото произведение „Naturalis historia“ („Естествена история“) „De rerum natura“ („За природата на нещата“).

съди по дрехите им, те, изглежда, били римляни. Когато веднъж някакъв човек, подтикван от алчност, понечил да съблече едния от тях, разправят, че ръцете му веднага изсъхнали. Това възмездие така уплашило останалите, че повече никой не дръзнал да докосне мъжете. Бъдещето ще покаже с каква цел Божественото провидение ги пази вече толкова време. Може би за да спасят някога хората със своите проповеди, понеже се смята, че те не са случайни хора, а християни⁴.

5. Близо до това място живеят скритобините. Така се нарича племето, в чиито земи има сняг дори и през лятото. Те не се отличават по нищо от животните, понеже се хранят със сурово месо от диви зверове, от чиито нещавени кожи правят дрехите си. Според варварския им език тяхното име произлиза от „скачане“. С поускоци и с прът, избит като лък, те умело преследват дивеча. При тях има животно, което донякъде прилича на елен; от неговата пухкава кожа споменатите скритобини си измайсторяват туники до коленете, подобни на които съм виждал. По тези места по време на лятното слънцестоене в продължение на няколко дни, дори и през нощта, се наблюдава ярка светлина, а дните са доста по-дълги, отколкото другаде, и обратното – около зимното слънцестоене дори и през деня липсва светлина, там слънцето не се вижда и дните са по-къси, отколкото на други места, а нощите – по-дълги. Това се случва, защото, колкото повече се отдалечаваш от слънцето, толкова то се появява по-близо до земята и сенките стават по-дълги. Така в Италия, както пишат и древните, около Рождество Христово в шестия час⁵ се измърва сянка от 9 крачки. Но когато бях в Белгий-

---

⁴ Разказът са седемте заспали мъже има няколко по-ранни варианта и в най-ранната досега известна версия се говори за седмината заспали от Ефес. Подобна история разказва и Григорий от Тур в своята „История на франките“. За седемте спящи пророци се споменава и в Корана.

⁵ 12 часа.

ска Галия, на мястото, което се нарича Вила Томонис⁶, като измерих сянката си, установих, че тя е 19 крачки и половина. Докато в обратния случай – колкото повече се придвижваш на юг, толкова по-малки изглеждат сенките, така че по време на лятното слънцестоене, когато слънцето е в най-високата си точка на небето, в Египет и Йерусалим и в близките до тях места не може изобщо да се види сянка. Но по същото това време в Арабия, когато слънцето е в най-високата си точка на небето, то се вижда от северната страна, а пък сенките – обратно, на юг.

6. Недалеч от описания морски бряг, в западна посока, където се простира безбрежният океан, има твърде дълбок водовъртеж; обикновено го наричаме „морския път“, понеже се говори, че два пъти дневно поглъща две течения и отново ги връща, и това се доказва от вълните, които се впускат към бреговете и после се оттеглят с огромна скорост. Поетът Вергилий разказва в своята поема за подобен въртот или водовъртеж, наречен от него Харибда, в Сицилийския пролив⁷ и го описва така:

...Отдясно е Сцила, отляво – Харибда
Страшна, която поглъща огромните морски талази
Три пъти дневно във своя бездънен въртот и повторно
Толкова пъти нагоре изхвърля, та с тяхната пяна
Пръска звездите...⁸

Този мощен водовъртеж, за който говорихме, често завлича грабливо от пътя им корабите с такава бързина, че изглеждат като летящи във въздуха стрели, и понякога ги погубва. Но също се случва, когато са вече на път да потънат, вълните да ги изхвърлят ненадейно обратно със същата скорост, с която са били повлечени преди това.

---

⁶ Диденхофен/Тионвил на река Мозел, където Пабел Дякон е отсядал заедно с двора на Карл Велики.

⁷ Месински пролив.

⁸ Вергилий, III, ст. 422–426 (превод Б. Тонков).

Разправят, че подобен ужасяващ вдовъртеж има и между остров Британия и провинция Галиция⁹ и за това свидетелстват крайбрежията на Секвитания¹⁰ и Аквитания, заливани два пъти на ден от внезапни наводнения, от които случайно намиращият се на брега човек едва ли би успял да се измъкне. Може да се види как реките, протичащи през тези области, обръщат бързо течението си в посока, обратна на изворите им, и вгорчават сладките си води на много мили разстояние. Остров Еводия¹¹ отстои приблизително на 30 мили от устието на Сена. Там, според недоволстващите му жители, се чува шумът от вливащите се в тази Харибда води. Един галски благородник разказваше, че някакви кораби първо били ударени от буря, а после – погълнати от същата тази Харибда. Само един от мъжете, които били на корабите, тъй като всички други загинали, едва дишащ, изплувал над вълните и отнесен от спускащата се вода, достигнал до ръба на тази бездънна бездна. Когато зърнал пог себе си дълбокия и безкраен хаос, полумъртъв от страх и в очакване да пропадне в него, изведнъж напълно неочаквано се оказал изхвърлен нагоре и успял да се закрепи върху някаква скала. После водите, които трябвало да бъдат всмукани, паднали надолу и се очертали краищата на бездната; в това време той бил там натясно, треперейки от напрежение и страх, едва разминал се със смъртта. Тогава изведнъж видял как огромни водни талази се надигат от дълбините и първите погълнати кораби започнали да изплуват. Когато един от тях го приближил, той с последни сили успял да се захване за него; без да се баби, с бърз полет достигнал

---

⁹ Галиция се намира в северозападната част на Иберийския полуостров. Павел Дякон по-скоро е имал предвид провинция Галия.

¹⁰ Секвитания е областта по поречието на Сена.

¹¹ Остров Олдърни (Alderney) или Оринъ (Aurigny) е най-северният от островите в Ламанш.

до брега, избегнал ужасяващата смърт и останал да живее и да разказва за преживяната опасност. За нашето, т.е. Адриатическото море, което прониква по същия, макар и по-деликатен начин до бреговете на Венеция и Истрия, се вярва, че има по-малко тайни водовъртежи от този тип, които да засмукват течащите води и да ги започкват обратно към бреговете. След като разгледахме тези неща, нека се върнем към започнатия разказ.

7. Винилите тръгнали от Скандинавия, водени от Ибор и Айон, и като навлезли в областта, наречена Ско-ринга¹², се настанили там. По това време водачите на вандалите Амбри и Асси били присъединили с война всички съседни провинции. Възгордели се в резултат на множеството си победи, те изпратили при винилите посланици, за да ги известят – или ще плащат налог на вандалите¹³, или да се готвят за война. Тогава Ибор и Айон със съгласието на майка им Гамбара решили, че ще е по-добре да бранят свободата си с оръжие, отколкото да я опорочат, като плащат данък. Те изпратили известие на вандалите, че са по-склонни да воюват, отколкото да служат. Тогава всички винили били в разцвета на силите си, но твърде малко на брой, тъй като били само 1/3 от [населението на] един неголям остров¹⁴.

8. По този повод до нас е достигнала една смешна история от Античността: вандалите се обърнали към Годан¹⁵ и поискали да им помогне да победят винилите, а той отвърнал, че ще даде победата на онзи, когото пръв зърне

---

¹² Съществуват различни предположения за това обиталище на лангобардите, като повечето го локализирам по течението на р. Елба.

¹³ Вероятно става въпрос за племето на вендите.

¹⁴ Тацит (Германия, 40) пише: „Лангобардите спечелили славата си поради своя малък брой, защото, заобиколени от множество твърде силни племена, те се запазили не с прояви на покорство, а в битки и приемане на опасностите.“

¹⁵ Вотан.

при изгрев слънце; по същото време Гамбара поискала от Фреа¹⁶, съпругата на Годан, победа за винилите и тогава Фреа посъветвала жените на винилите да разпуснат косите си, да ги сложат на лицата си като бради, за да изглеждат като мъжете си, и в ранната утрин да се появят на определеното място, към което Годан обикновено гледал сутрин от своя източен прозорец. Така и направили. Когато Годан ги видял на изгрев слънце, попитал: „Кои са онези, дългобрадите (longibardi)?“ Фреа пък го придумала да даде победата на тези, на които сам бил определил името¹⁷. И тогава Годан отсъдил победа за винилите. Тези разкази са забавни, но нямат никаква стойност. Победата не е в човешката власт, а се управлява от небето¹⁸.

9. Истина е обаче, че лангобардите, които в началото се наричали винили, получили името си поради дължината на брадите си, недокосвани от нож. На техния език „lang“ означава „дълъг“, а „bart“ – „брада“¹⁹. Вотан, когото назовават и Годан, като променят първата буква, се нарича от римляните Меркурий и сред всички германски племена се почита като бог; смята се, че той (Меркурий) е съществувал, но не в тези времена, а много по-отдавна, и не в Германия, а в Гърция.

10. Винилите, които са [известни и като] лангобарди, като влезли в сражение с вандалите, се били жестоко за свободата си и победили. По-късно, като започнали да страдат от глад в същата тази провинция Скоринга, насъбрали много страх в душите си.

---

¹⁶ Фрейя.

¹⁷ Същата история е разказана в „Произход на лангобардския народ“.

¹⁸ Представата за Божествената подкрепа във война и победата, която се решава от Бог, е характерна за цялото Средновековие.

¹⁹ Същото предава и Исидор от Севиля (Етимологии, IX, 2, 95): „Обикновено ги наричали лангобарди заради огромните им, никога небръснати бради“.

11. Тръгнали оттам и когато възнамерявали да пресекат Мауринга²⁰, асипитите²¹ им преградили пътя, забранявайки им да преминават по какъвто и да е начин през техните територии. От своя страна лангобардите, като видели огромната неприятелска армия и като не дръзвали да се сражават с нея поради своята малобройна войска, започнали да обмислят как да постъпят и взели следното решение. Разпространили слуха сред враговете си, че в лагера има кинокефали, т.е. мъже с кучешки глави, които се бият неумолимо, пият човешка кръв и ако не достигнат [враговете си], пият от своята. И за да направят по-достоверно това твърдение, разположили палатките си по нарядко и запалили големи огньовете в лагера. Враговете, които повярвали, че чулото и видяното са истина, дори и не помислили да воюват, както първоначално предвиждали.

12. Сред тях (асипитите) имало един изключително силен мъж, на когото те много разчитали и вярвали, че може да стори всичко, което поискат от него. Те му предложили да се сражава сам, като поискали лангобардите да изпратят един от своите, за да влезе в единоборство с него, с уговорката, че ако асипитският войник победи, те ще се върнат по пътя, по който са дошли; ако пък бъде победен от другия – ще премахнат забраната те да преминават през техните земи. И докато лангобардите се колебаели кого от своите биха могли да пратят срещу толкова воинствен мъж, един от робите предложил да се срещне с надменния враг, при условие, че ако навдвие противника, петното на робството ще бъде изчистено от него и поколенията му. Какво повече [да кажа]? Те с радост му обещали да получи това, което поискал. Той се изправил срещу врага, бил се и победил; спечелил за лангобардите лесно преминаване, а за себе си и своите [потомци] – свободата, така както бил поискал.

---

²⁰ Равенският космограф поставя Мауринга на изток от Елба.

²¹ Може би са узипетите, споменати от Тацит (Анали, I, 51), с които воюва Тибериус.

13. Така лангобардите, като пристигнали най-сетне в Мауринга, за да попълнят броя на войниците си, извадили мнозина от робите изпод ярема на игото и им дали статут на свободни. И за да потвърдят тяхното положение на свободни хора, по установения обичай го узаконили, [като им дали] стрела²² и като произнесли някакви думи на своя език, за да засвидетелстват този факт. След това лангобардите напуснали Мауринга и пристигнали в Голанда²³, където останали за известно време, а после, казват, завладели за няколко години Антаиб и Бантаиб²⁴, и по същия начин – Вургундаиб²⁵, за които ние смятаме, че са имена на области или на някакви местности.

14. Междувременно вождовете Ибор и Айон, които извели лангобардите от Скандинавия и ги управлявали до това време, вече били умрели и лангобардите, които повече не искали да имат [просто] водачи, си въздигнали крал, както останалите народи. Първ наг тях царувал Агелмунд, син на Айон; той произхождал от Гунгингите, които сред тях били смятани за особено благородни. Както предават предците им, той управлявал лангобардите 33 години.

15. По това време някаква блудница родила наведнъж 7 момченца и майката, по-жестока от див звяр, ги хвърлила в едно езеро да се удавят. Ако някому това се струва невъзможно, нека да прочете старите истории и ще открие, че една жена родила наведнъж не 7, а 9 гечица. Сигурно е също, че това се е случвало често при египтяните. Станало така, че крал Агелмунд, който бил на път, пре-

---

²² Вероятно са получили стрелата като символ на новия си статут на войници.

²³ Може би Готланд, в смисъл земя на готите.

²⁴ Може би окончанията *-aib* произлизат от старовисоконемското *-eiba* – окръг/кантон, част от държава или племе.

²⁵ Вероятно земи, които дотогава били обитавани от бургундите.

минал покрай това езеро. Когато съгледал нещастните създадения, той спрял коня; с копието, което държал в ръката си, той ги обръщал на едната и на другата страна, а едно от момченцата протегнало ръка и хванало кралското копие. Кралят, подтикван от жалост и безкрайно удивен от случилото се, му предрекъл велико бъдеще. Веднага наредил да го извадят от водата и да го отнесат на кърмачка, за да бъде нахранено грижовно; и понеже го бил извлякъл от езеро, което на неговия език се нарича „лама“, той му дал името Ламисио²⁶. Когато пораснал, Ламисио станал много силен и много войнствен младеж и след смъртта на Агелмунд поел управлението на кралството. Разказват, че когато лангобардите, следвайки пътя си, достигнали заедно със своя крал до някаква река и амазонките²⁷ им забранили да преминат от другата страна, той влязъл в битка с най-силната от тях, плувайки в реката, убил я и спечелил слава и похвала, както и [правото] лангобардите да преминат на другия бряг. Още преди това двете войски се договорили, ако амазонката надвие Ламисио, лангобардите да отстъпят от реката, а ако тя бъде победена, както се и случило, на лангобардската войска да бъде разрешено да прекоси течението²⁸. Ясно е обаче, че този разказ е малко вероятен. Всички, които са запознати със старите истории, знаят, че племето на амазонките е изчезнало много преди тази случка; възможно е обаче по онова време там да е имало такива жени, понеже местата, за които се разказва, че са станали тези събития, не са добре познати на историките и едва ли са описани от тях. Защото и аз съм чувал

---

²⁶ Вещност *lama* е латинска дума и означава „блато“.

²⁷ Може би става въпрос за митичните германски водни обитателки или за девойките лебеди.

²⁸ Някои изследвачи допускат, че това е интерпретация на мита за Скиф – герой, който ще изскочи от водите, за да помогне на страната си при нужда.

да се споменава, че и до днес в затънтените краища на Германия има подобни жени.

16. След като прекосили реката, за което вече говорихме, лангобардите пристигнали на отсрещния бряг и останали там за известно време. Като не очаквали враждебно отношение отникъде и станали небрежни поради дългото бездействие, спокойствието, което винаги води до беди, им подготвило сериозно изпитание. През нощта, когато всички безгрижно се отдали на почивка, изведнъж българите се нахвърлили върху тях, мнозина убили, още повече ранили и така вилнели из лагера им, че убили Агелмунд, самия крал, и отвели в плен единствената му дъщеря.

17. След като се съвзели от тези неприятности, лангобардите направили Ламисио, за когото вече говорихме, свой крал. Той бил в разивета на младостта си и винаги готов за военни битки, а и силно желаел да отмъсти за убийството на своя побаячим Агелмунд, затова надигнал оръжието си срещу българите. Едва започнала първата битка, и лангобардите се обърнали и побегнали към лагера си. Когато видял това, крал Ламисио извисил глас и започнал да крещи, че те всички трябва да помнят какъв позор са понесли и непрекъснато да имат пред очите си безчестието – как враговете им са умъртвили краля им и как са отвели като пленница дъщеря му, която биха желали да им бъде кралица²⁹. Накрая ги подтикнал да защитават себе си и близките си с оръжие, защото е казано, че е по-добре да загинеш във война, отколкото в позорно робство да се подложиш на присмеха на враговете. С тези и подобни слова, кога със заплахи, кога с обещания, се стремял да повдигне духа им, за да участват в битката; ако видел някой роб да се сражава, му давал и награда, и свобода; увлечени от примера на водача си, който пръв се хвърлил в битката, те се въодушевили

---

²⁹ Този пасаж дава повод на някои медиевисти да предположат, че наследяването на трона можело да върви и по женска линия.

и се втурнали към враговете, сражавали се безмилостно и избили мнозина от противниците си; и така, като победили победителите, те отмъстили за смъртта на краля си и за своя срам. Взели голяма плячка и оттогава започнали да стават по-дръзки във военните дела.

18. След това Ламисио, който царувал втори поред, умрял и като трети [владетел] на трона се възкачил Лету. Той управлявал почти 40 години. Наследил го синът му Хилдехок, четвърти поред на кралския трон. Когато той умрял, кралската власт получил петият – Годехок.

19. По негово време започнала голяма вражда между Одоакър (476–493), който от няколко години управлявал в Италия, и Фелетей (475–485), когото наричали и Феба – краля на ругиите. Този Фелетей тогава обитавал на срещния бряг на Дунав и същият този Дунав го отделял от земите на Норик. В пределите на Норик тогава се намирал манастирът на св. Северин³⁰, известен със своята святост, безкористност и множеството си добродетели. Той пребивавал по тези места до края на живота си, а сега неговите останки се намират в Неапол. Той често подтиквавал със свети слова Фелетей, за когото споменах, и неговата съпруга, чието име било Гиза, да изоставят порока³¹. Те обаче пренебрегвали благочестивите му слова и той, много преди да се случат събитията, предрекъл бъдещето им. Одоакър събрал всички племена, които били под неговата власт – турцилингите, херолите и част от ругиите, които отдавна владееел, както и народите от Италия, пристигнал в Ругиланд, започнал война с ругиите и в крайна сметка ги победил, убил краля им Фелетей, опустошил цялата провинция и се върнал в Италия, като отвел

---

³⁰ В подножието на планината Каленберг. Свети Северин е известен като апостол на Норик. Той проповядвал и кръщавал в областта. Починал през 482 г.

³¹ Тоест да приемат християнството.

със себе си голямо множество пленници. Тогава лангобардите излезли от своите земи, навлезли в Ругиланд, която на латински се нарича родината на ругиите³², и останали там с години, тъй като тя била с плодородна почва.

20. Междувременно умрял Годехок и бил наследен от сина си Клафон. След смъртта на Клафон, седми поред на трона се възкачил синът му Татон. Лангобардите излезли от Ругиланд и се заселили в откритите полета, които на варварски език се наричат *feld*. На това място прекарали 3 години, след което избухнала война между Татон и Родулф, краля на херулите. Първоначално те били обвързани с договор, а причината за техния раздор била следната. Единокръвният брат на Родулф пристигнал при Татон, за да му предложи да сключат мир. Когато приключил мисията си и тръгнал обратно към родината си, се случило така, че минал пред дома на кралската дъщеря, която се наричала Руметруда. Тя, щом видяла толкова много мъже и благородната свита, попитала кой е човекът с толкова великолепен кортеж. Казали ѝ, че това е братът на крал Родулф, който се завръща в родината си, след като е изпълнил своята задача. Девојката пратила да го поканят да я почете, като приеме от нея чаша вино. Той простоушно приел поканата; понеже бил дребен на ръст, момичето го погледнало надменно отвисоко и му подхвърлило подигравателни слова. А той, обхванат едновременно от срам и гняв, ѝ отвърнал с такива думи, които много обидили девојката. Тогава, обхвата от женска ярост и неспособна да удържи яда в сърцето си, тя решила да извърши престъплението, което ѝ дошло на ум. Като се престорила, че е спокойна и си придала весело изражение на лицето, го поласкала с приятни слова и го поканила да седне на определено място, така че прозорецът в стената да бъде зад гърба му. Тя била покрила този прозорец със скъпа тъкан, уж в чест на госта.

---

³² Rugorum patria.

Но в действителност жестокото чудовище предварително се било уговорило със слугите си, когато каже на своя виночерпец „Смесвай“³³, те да прободат гърба на госта с копията си. Всичко станало според уговорката; щом ужасната жена дала знак, позорната ѝ заповед била изпълнена и той с прободни рани се свлякъл на земята и издъхнал. Когато това било известно на крал Родулф, той оплакал жестоката смърт на брат си и като не можел да понесе мъката, бил обхванат от мисълта да отмъсти за убийството. Отхвърлил договора си с Татон и му обявил война³⁴. Какво още? И двете войски се явили в откритото поле. Родулф изпратил своите хора в битката, но понеже не се съмнявал в победата си, сам той останал в лагера да играе на дама. По това време херулите били твърде опитни и тренирани във война и много известни със своите победи. Дали за да се сражават по-свободно, или пък за да покажат презрението си към раните, които можели да им нанесат враговете, те влизали в бой голи, покривайки само срамните части на телата си³⁵. Кралят изобщо не се съмнявал в способностите им и затова заповядал, докато играе на дама, един от неговите хора да се качи на близкото дърво и веднага щом неговата войска надделее, да му съобщи за победата, като го заплашил, че ще му отреже главата, ако го извести за бягство на армията на херулите. Така човекът, макар и да виждал, че редиците на войската се огъват и че тя е притисната от лангобардите, щом често бивал запитван от краля какво правят херулите, отговарял, че се бият добре. И понеже не смеел да говори, не разкрил бедата, която наблюдавал, чак докато цялата армия не обърнала гръб на враговете. Тогава, когато било вече твърде късно, той про-

---

³³ Виното се смесва с вода.

³⁴ Проконий (Готската война, кн. I, 14 и сл.) дава друга версия.

³⁵ Йордан (Гетика, гл. 49) пише, че били леко въоръжени, а Проконий (Персийски войни, II, 25) – че нямали защитно оръжие.

стенал: „Горко ти, нещастна Херулия, наказана от гнева на небесния Господ.“ При тези слова кралят развълнувано попитал: „Нима моите херули бягат?“ А той отвърнал: „Не аз, а ти самият, кралю, го каза.“ Тогава, както обикновено става в подобни случаи, докато кралят и всички останали били объркани и се колебаели как да действат, лангобардите се нахвърлили върху тях и жестоко ги изклали. Кралят напразно се съпротивлявал упорито, той също бил убит. Небесният гняв към войската на херулите, които бягали насам-натам, бил толкова силен, че щом зърнали зелената трева на полята, им се сторило, че това е вода, която може да се преплува; докато размахвали ръце, за да плуват, те били жестоко посечени от мечовете на враговете си. Тогава победителите лангобарди разделили помежду си огромната плячка, която намерили в лагера. Татон отнесъл знамето на Родулф, наречено *бандум*, и неговия шлем, който обикновено ползвал в битка. Оттогава херулите били лишени от всякакво достойнство и повече никога нямали свой крал³⁶. Лангобардите пък станали по-богати, войската им нараснала благодарение на многото племена, които подчинили, започвали войни по своя воля и навсякъде разпространявали славата на своята храброст.

21. След тази война Татон не се радвал дълго на триумфа си. Нападнал го Вахон, син на неговия брат Зухилон³⁷, и го убил. В конфликт с Вахон влязъл синът на Татон – Хилдехис, но и той бил победен от Вахон, избягал при гепидите и останал там като изгнаник до края на живота си. По тази причина оттогава гепидите станали врагове на лангобардите. По същото време Вахон нападнал свавите³⁸ и ги

³⁶ Прокопий предлага различна версия в „Готската война“ (I, 14).

³⁷ В „Произход на лангобардския народ“ текстът гласи: „Вахон, синът на Унихий, убил Татон, своя чичо, заедно със Зухилон“ (с. 3).

³⁸ Не е напълно сигурна идентификацията на свавите със свебите, за които се предполага, че по това време са обитавали югозападните части на дн. Германия.

погчинил на властта си. Ако някой смята, че това е лъжа и подобно нещо не се е случило в действителност, нека да прочете пролога на едикта, който съставил крал Ротари³⁹ за законите на лангобардите, и ще го намери написано почти във всички кодекси, така както ние го твърдим в тази наша малка история. Вахон имал три съпруги, от които първата била Раникунга, дъщеря на краля на тюрингите; после се оженил за Аустригоза, дъщеря на краля на гепидите, и от нея имал две дъщери – името на едната било Визигарда, която дал за жена на Теодеперт, крал на франките; другата била Валдерада, тя била обвързана с Гузупалд, друг франкски крал, който я намразил и я предал за съпруга на един от своите хора на име Гарипалд⁴⁰. Третата жена на Вахон била дъщерята на краля на херулите⁴¹ и се наричала Салинга. От нея му се родил син, когото нарекъл Валтари и който след смъртта на Вахон царувал като осми крал на лангобардите. Всички те били Литинги. Така при тях се назовава един благороден род.

22. Валтари царувал в продължение на 7 години и напуснал този свят⁴². След него, като девети владетел, кралството наследил Аудоин (546–565), който не много време след това отвел лангобардите в Панония.

23. Тогава се проявило отдавна съществуващото съперничество между гепиди и лангобарди и те започнали да се готвят за война. В битката, в която и двете страни се сражавали храбро и не отстъпвали една на друга, се случило така, че Албоин – син на Аудоин, и Туризмод – син

---

³⁹ Изглежда, че Пабел Дякон е смятал, че „Произход на лангобардския народ“ представлява предговор към законника на крал Ротари.

⁴⁰ Гарипалд бил херцог на баварите (Григорий от Тур, IV, 9). Пабел Дякон дава различни варианти на изписване на франкските имена, като най-често замества „б“ с „п“, напр. Гарибалд/Гарипалд.

⁴¹ Противоречие с по-горния текст, където се твърди, че херулиите повече нямали крале.

⁴² Вероятно от 539 до 546 г.

на Туризинг, се изправили един срещу друг. Албоин пронизал Туризмог с меча си и като го свалил от коня, го убил. Щом видели, че кралският син, който ги превозждал във войната, е убит, сломените гепиги се впуснали в бягство. Лангобардите ги преследвали и жестоко ги избивали. След като погубили мнозина от тях, се върнали, за да вземат плячката от убитите. Вече постигнали победата, лангобардите се прибрали в поселищата си. Те предложили на своя крал Аудоин синът му Албоин, с чиято храброст нагледели в битката, да стане негов сътрапезник и така да бъде сподвижник на баща си и в опасност, и в празник. Аудоин им отвърнал, че не може да стори това, без да наруши нравите на племето. „Вие знаете, казал, че не е според нашия обичай синът на краля да се храни с баща си, преди да получи оръжие от крал на друг народ.“

24. Щом чул това от баща си, Албоин взел със себе си само 40 младежи и тръгнал към Туризинг, краля на гепигите, с когото преди бил воювал, и му съобщил по каква причина е пристигнал. Той го приел любезно, поканал го на трапезата си и го поставил от дясната си страна, където преди обикновено седял синът му Туризмог. Междувременно, докато подготвяли различните ястия, Туризинг си припомнил, че доскоро на това място седял синът му и че той е убит, а сега убиецът му седи там, въздъхнал шумно и като не могъл да се сдържи, изрекъл с много мъка в гласа: „Мило ми е това място, но ми е тежко да гледам този, който седи на него.“ Тогава вторият син на краля, който присъствал там, подтикнат от думите на баща си, започнал да предизвиква лангобардите, като им подхвърлял обиди, че приличат на кобили с крака, бели до коленете, защото те носели бели превръзки на прасците си, и казал: „Приличате на хилави кобили.“ Тогава един от лангобардите му отговорил: „Отиди на полето Асфелд, където с очите си можеш да видиш колко струват тези, които наричаш кобили, и как те могат да ритат; там,

сред поляната, костите на брат ти са разпилени като останките на жалко магаре.“ Като чули това, гепидите не могли да понесат срама и обзети от ярост, поискали да отмъстят за обидата. От своя страна всички лангобарди, готови за война, положили ръце върху дръжките на мечовете си. Тогава кралят скочил от масата, хвърлил се между тях и смирил гнева и войнствеността на своите хора; заплашил ги, че първо ще накаже онзи, който започне боя, като казал, че ако някой убие негов гост в дома му, тази победа няма да бъде одобрена от Бога. Така кавгата била потушена и всички се развеселили и продължили да пируват. Туризинг взел оръжието на своя син Туризмод, дал го на Албоин и го изпратил с мир в бащиното му кралство. Щом се върнал при баща си, Албоин станал негов сътрапезник. Докато радостен споделял с баща си кралските вкусове, разказал всичко, което му се било случило при гепидите в кралството на Туризинг. Присъстващите се дивили и хвалели дързостта на Албоин и не помалко хвалби били отправени за голямата почтеност на Туризинг.

25. По това време Юстиниан Август щастливо управлявал империята на римляните⁴³. Той успешно водел войни и се справял чудесно с гражданските дела. С помощта на патриция Велитарий решително победил персите, пак със същия Велитарий напълно съсипал племето на вандалите, пленил краля им Гелизмер (530–534) и след 96 години върнал цяла Африка на Римската империя. Отново с армиите на Велитарий подчинил племето на готите в Италия и пленил краля им Витигис (536–540). Той покорил също и маврите ведно с техния крал Амталас, които по-късно благодарение на храбростта на ексеконсула Йоан нахлули в Африка. По същия начин, воювайки, подчинил и други народи. Поради това и поради всичките си побе-

---

⁴³ Ромеите.

и той заслужено получил своите прозвища и бил наречен Ламаникус, Готикус, Францикус, Германикус, Антикус, Аланикус, Вандаликус и Африканус. Той преработил чудесно и съкратил римските закони, които били противоречиви или прекалено многословни. Всички владетелски разпоредби, ползвани от много томове, той събрал в 12 тома и наредил да бъдат наречени *Юстинианов кодекс*. Също решенията на отделни магистрати или съдии, разпространяващи се в почти 2000 книги, той съкратил до 50 и ги назовал *Дигести* или *Пандекти*. Той съставил наново 4 книги *Институции*, в които е изложена накратко същността на всички закони. Също така наредил новите закони, съставени от него, да бъдат вместени в един том, наречен *Нов кодекс* (Новели). Същият император построил в града Константинопол храм на Господ Христос, Който е мъдростта на Бог Отец, наричан на гръцки *Агия София*, което означава Премъдрост Божия. Архитектурата на тази сграда е толкова превъзходна, че подобна на нея не може да се открие по целия свят. Този император в действителност по вяра бил католик, делата му били правилни, присъдите – справедливи; всичко при него се получавало добре. По негово време в Рим блестял както със светската, така и с божествената си ученост Касиодор⁴⁴. Освен останалите благородни неща, които е написал, той тълкува много успешно неясните места в *Псалми*. Той първо бил консул, после – сенатор, а накрая станал монах. По същото време Дионисий, който бил абат в Рим, установил чрез чудни говори изчисляването на датата на Пасха⁴⁵. Пак тогава в Константинопол Присциан от Цезаря, така да се каже, за дълбочено се занимавал с изкуството на граматиката,

---

⁴⁴ Същност той е работил предимно в Равена, а по-късно се оттеглил в манастир в Аbruцо (Бруциум).

⁴⁵ Той въвежда и началото на новото летоброене според рождението на Христос.

а Аратор⁴⁶, поддякон в Римската църква, прекрасен поет, описал деянията на Апостолите в хекзаметър.

26. По негово време преблаженият отец Бенедикт⁴⁷ засиял с житейските си достойнства и апостолически добродетели първо на мястото, наричано Сублакус⁴⁸, намиращо се на 40 мили от Рим, а после в крепостта Касини⁴⁹, която наричат и Аркс. Неговото животоописание, както е известно, е описано на благочестив език в *Диалози* на блажения папа Григорий⁵⁰. И аз, макар и с малко талант, съчиних в чест на отделните чудеса на този толкова велик отец съответните двустишия в елегична метрика⁵¹. Трябва накратко също да съобщя нещо, което блаженият папа Григорий не е описал напълно в живота на този пресвещен отец. Когато по Божествено внушение тръгнал към едно място на почти 50 мили разстояние от Сублакус, там, където днес почива, 3 гарвана, които той умал навика да храни, го следвали, летейки около него. А щом достигнал до кръстопът, му се явявали два ангела с младежки облик и му посочвали по кой път да поеме. Именно на това място (Монте Касино) намерил подслон друг Божи слуга, комуто [точно преди идването на Бенедикт] Божествен глас бил казал:

Откажи се от тези места, друг приятел идва.

Като пристигнал там, където е крепостта Касини, Бенедикт се отдал на голямо въздържание; особено по вре-

---

⁴⁶ Поет от Лигурия.

⁴⁷ Свети Бенедикт от Нурсия (480–547), създал първия манастирски правилник в Западна Европа.

⁴⁸ Субиако.

⁴⁹ Манастирът „Монте Касино“, главната обител на Бенедиктинския орден.

⁵⁰ Папа Григорий I Велики (590–604).

⁵¹ Стиховете (64 двустишия) се намират само в един от ръкописите и всъщност нямат никакво отношение към лангобардската история.

ме на Великите пости оставал затворен и напълно отгледен от светския шум. Всичко това събрах от стиховете на поета Марк, който пристигнал при отеца и съчинил някои стихове в негова възхвала, които споменах съвсем накратко в тази книжица. Впрочем, сигурно е, че този изключителен отец е бил призван от небето да гоиде на това плодородно място, намиращо се над прекрасна долина, за да има там общност от множество монаси, която и днес да бъде ръководена от Бога. След като разказахме тези неща, които не можехме да пренебрегнем, да се върнем към нашата история.

27. Аудоин, кралят на лангобардите, за когото вече говорихме, имал за жена Роделинда, която му родила Албоин, мъж воинствен и способен във всичко. И така, Аудоин умрял и бил наследен от Албоин, десети по ред крал, избран да царува от всички [в кралството]. Понеже той имал слабата на известен и могъщ човек, кралят на франките Хлотар го оженил за гъщеря си Хлотзиунда⁵². От нея имал само една гъщеря на име Алпсиунда. Междувременно умрял кралят на гепидите Туризинг и бил последван във властта от Кунимунд. Той искал да отмъсти за старите оскърбления към гепидите, отхвърлил договора с лангобардите и предпочел войната пред мира. Албоин пък сключил продължителен мир⁵³ с аварите, които първо били наричани хуни, а после – авари, по името на своя крал. Тогава вече се включил във войната, подготвена от гепидите. Щом те започнали нападения срещу него от различни посоки, аварите, според уговорката си с Албоин, навлезли в страната им. При Кунимунд пристигнал угрижен пратеник и му съобщил, че аварите са нахлули в пределите му. Макар и със сломена душа и притиснат от две страни, той подтиквал своите първо да се сражават с лангобардите и ако успеят

---

⁵² В „История на франките“ от Григорий от Тур – Хлотсинда.

⁵³ С аварския хан Баян.

да ги надвият, тогава да изгонят войската на хуните от своята родина. В битката, в която гепидите се сражавали с всичките си сили, лангобардите победили и били толкова яростни към враговете си, че ги избили почти напълно и от голямата войска останал едва един вестител⁵⁴. В битката Албоин убил Кунимунд, главата му била отрязана и от нея направили чаша. Тези чаши те наричат *скала*, на латински – *патера*. Отвел като пленница гъщеря му на име Роземунда с още мнозина от различен пол и възраст и когато Хлотзиунда умряла, взел за жена Роземунда, всъщност за своя погибел, както се оказало впоследствие. Тогава лангобардите взели толкова плячка, че си подсигурили огромни богатства. Племето на гепидите така намаляло, че оттогава вече нямали крал, а всички, които успели да преживеят войната, или били подчинени от лангобардите, или стенели под тежката власт на хуните, които и до днес владеят земите им. Известността на Албоин се разпростряла на шир и дълъж, така че и до днес в песните на бавари, саксонци и други племена със същия език се възхваляват неговите благородство, военна слава, успехи и доблест. Сега още мнозина говорят, че по негово време било произведено специално оръжие.

---

⁵⁴ Събитията се отнасят към 566–567 г.

Книга втора

1. Когато вече честите победи на лангобардите били гръмка прославени навсякъде, императорският хартуларий Нарзес (478–573), който управлявал Италия и подготвял война срещу Тотила, краля на готите, и който отпреди това имал договор с лангобардите¹, изпратил легати при Албоин, като искал от него помощ, за да воюва с готите. Тогава Албоин изпратил избрана войска от своите², която да поддържа римляните срещу готите. Тя била превозена през Адриатическо море в Италия и като се обединила с римляните, влезли в сражение с готите; щом готите били победени ведно с техния крал Тотила, победителите се върнали в страната си, почетени с много дарове. По време на целия си престой в Панония лангобардите били съюзници на римската гържава срещу нейните съперници.

2. По това време Нарзес започнал война срещу херцог Буцелин, когото кралят на франките Теодеперт³, който навлязъл в Италия и после се върнал в Галия, бил оставил заедно с друг военачалник – Аминг, да завоюват Италия. Този Буцелин, като плячкосал почти цяла Италия и като изпратил на своя крал Теодеперт богати дарове от награвеното, се разположил да зимува в Кампания, но при мястото, наречено Танетум, бил надвит в тежка битка от Нарзес и бил убит⁴. Тогава Аминг се опитал да помогне на готския граф Виндин, който се надигнал срещу Нарзес, но и двамата били победени от Нарзес. Виндин бил пленен и из-

---

¹ Договор, с който те ставали федерати на империята.

² Според Прокопий това става по времето на Аудоин (Готската война, IV, 26).

³ Теодеперт, внук на Хлодобег, организира експедиция в Италия през 539 г. Той умира през 548 г., а войната, която води Нарзес, е в 554 г.

⁴ Битката станала близо до Капуа през есента на 554 г.

пратен в Константинопол. Амина, който му предложил помощта си, загинал от меч на Нарзес. Третият франкски военачалник на име Леутарий, брат на Букелин, който, претоварен с плячка, се опитвал да се върне в родината си, умрял от ненасилствена смърт между Верона и Тригент (Тренто), близо до езерото Бенакус (Лаго ди Гарда).

3. Нарзес също имал сблъсък с краля на брентите⁵ Синдуалд, който бил останал от рода на херулите, доведени някога в Италия от Одоакър. В началото Нарзес се опитал да осигури неговата вярност с много благодеяния; но когато Синдуалд високомерно се разбунтувал и поискал да царува, той бил сразен с оръжие, пленен и обесен на една висока греда. По това време патрицията Нарзес завладял цяла Италия с помощта на воинствения и силен Дагистей, който бил магистер милитум. Този Нарзес бил първо хартуларий, а после заради неговите качества го отличили с патрицианско достойнство. Той бил благочестив, католик по вяра, щедър към бедните, ревностен при възстановяването на църкви⁶ и толкова отгаден на бгения и молитви, че победите му сякаш били повече резултат от възванията му към Бога, отколкото от бойното оръжие.

4. По негово време пламнала голяма чума най-вече в провинция Лигурия. Изведнъж по домовете, вратите, съдовете и грехите се появявали някакви знаци, които ставали все повече и повече, ако някой се опитвал да ги премахне. След около година по слабите на хората или по други деликатни места започнали да изникват жлези с форма на орех или на фурма, следвала треска с непоносима температура, така че до 3 дни човекът умираше. Ако някой преживее третия ден, съществувала надежда да оцелее. Навсякъде имало само мъка и сълзи. Сред народа се разпространил слух, че тези, които бягали от бедствието,

---

⁵ Може би са идентични с брионите, които обитавали Тирол.

⁶ След като били осквернени от арианите.

изоставяли домовете си без обитатели и само с кучета за пазачи. Добитъкът оставал сам по пасищата, без какъвто и да било пастир. Един ден ще видиш град или крепост, жмжащи от множество хора, на следващия – всички вече са избягали и цари пълна тишина. Синовете бягали, като изоставяли труповете на родителите си непогребани, родители, забравили милост, изоставяли децата си, изгарящи от треска. Ако някой, обхванат от милосърдие, искал да погребее ближния си, сам оставал непогребан; и докато извършвал погребалния ритуал, отивал към гибел, защото, докато опявал мъртвия, сам оставал без опело. Можело да се види как светът се връща към първоначалната тишина: без глас в полето, без овчарско подсвиркване, без капани за диви животни край добитъка и без щети при домашните птици. Посевите останали недокоснати и след като минало времето за жътва; листата на лозите окапали и блестящите гроздове висели непокътнати при настъпването на зимата. Бойната тръба кънтяла денем и нощем, на мнозина се счувал като че ли шум от войска. Няколко и следа от преминаващ човек, не се забелязвал убиец, само труповете били повече, отколкото можел да обхване погледът. Пасищата се превърнали в гробища за хората, а човешките обиталища – в убежища за зверовете. Тези злини сполетели само римляните в Италия, близо до границите с народите на аламаните и баварите. Междувременно император Юстиниан напуснал живота и по-младият Юстин (518–527) поел властта в Константинопол. По същото време патрицият Нарзес, който имал грижата за всичко, заловил Виталис, епископа на град Алтино, който преди много години бил избягал при краля на франките в град Агунтум⁷, и го осъдил на изгнание в Сицилия.

5. Така, след като целият народ на готите бил погубен или подчинен, както вече казахме, и тези, за които вече говорихме, били покорени по същия начин, Нарзес натру-

---

⁷ Останките от града се намират в Източен Тирол.

пал много злато и сребро и всякакви други богатства и си навлякъл голяма завист от страна на римляните⁸, въпреки че бил сторил много срещу враговете им. Те [римляните] настройвали срещу него Юстиниан Август⁹ и съпругата му София, като казвали, че за римляните е по-изгодно да служат на готите, отколкото на гърците: „Навсякъде управлява евнухът Нарзес и ни притиска с принуда, а нашият благочестив император не знае за това. Или да ни освободи от неговото насилие, или ще предадем града Рим и самите себе си на езичниците.“¹⁰ Щом Нарзес чул това, отвърнал кратко: „Ако съм сторил зло на римляните, нека ми се върне.“ Тогава Юстиниан, настроен срещу Нарзес, веднага изпратил в Италия като префект Лонгин, за да заеме неговото място. Като научил това, Нарзес се притеснил много и бил толкова наплашен от София Августа, че не посмял да се върне в Константинопол. Между другите неща тя била наредила да му кажат, че понеже бил евнух, ще трябва да изприда в гинекея заедно с момичетата определено количество вълна. Когато предали тези думи на Нарзес, той отговорил, че ще изтъче на София таква платно, от което тя, докато е жива, няма да може да се отърве. Така, подтикнат от страх и ненавист, той се оттеглил в Неапол, град в Кампания, и изпратил посланик при народа на лангобардите, като им предложил да изоставят бедните полета на Панония и да се преместят в Италия, за да завладеят всякакъв вид богатства. Едновременно с това изпратил различни сортове плодове и други неща, с които Италия е изобилна, за да ги привлече да дойдат. Лангобардите получили радостното известие, което съвпадало с техните намерения, и се приготвили за предстоящите облаги. В Италия продължително бре-

---

⁸ Гражданите на Рим.

⁹ Всъщност става въпрос за Юстин II (565–578).

¹⁰ Готите ариани били третираны като езичници.

ме били наблюдавани страшни презнаменования: през нощта в небето се появявали огнени мечове, искрящи от кръвта, която щели да проляят.

6. Албоин поискал помощ от старите си приятели саксонците, за да може да навлезе и да завладее голямото пространство на Италия с повече хора. Повече от 20 000 мъже саксонци заедно с жените и децата си пристигнали при Албоин, за да тръгнат с него към Италия. Като чули това, Хлотар (511–561) и Зигиберт (535–575), крале на франките, се разположили в напуснатите от саксонците земи на сваби и други племена.

7. Тогава Албоин предал на приятелите си, хуните, своите обиталища в Панония с уговорката, че ако се наложи по някое време лангобардите да се върнат, те ще получат обратно земите си. И така, като напуснали Панония, лангобардите заедно с жените и децата си се насочили към Италия, за да я завладеят. Те живели в Панония 42 години¹¹. Тръгнали оттатък през април в първия индиктион в деня след Светата Пасха – празникът, който през същата година според метода на пресмятане се падал на априлските календи (1 април), когато били изминали 568 години от Възнесението на нашия Господ.

8. Когато крал Албоин с цялата си войска и народа си, [който представлявал] едно смесено множество, достигнал пределите на Италия, той се изкачил на планината, която се издигала там, и от нея, докъдето му стигал погледът, съзерцавал част от страната. Оттогава, казват, планината била наречена Кралската планина. Разправят също, че там пасели диви бизони. И това не е учудващо, тъй като тя достига до Панония, където тези животни се срещат в изобилие. Един старец, на когото може да се вярва, ми съобщи, че там видял убит толкова голям бизон, върху който можели да легнат един до друг 15 мъже.

---

¹¹ Всъщност лангобардите се настаняват в Панония около 546 г. и я напускат през 568 г.

9. Оттам Албоин навлязъл без затруднения в земите на Венеция, която е първата провинция на Италия – това е областта около града или по-скоро крепостта Форюлани (Форум Юлии, Чивидале) – и започнал да мисли кому да повери управлението на първата превзета от него провинция. Защото цяла Италия, която се простира на юг, или по-скоро на югоизток, е заобиколена от Тиренско или Адриатическо море, на запад и на север е затворена от ярема на Алпите, откъдето не може да се навлезе в нея освен през тесни проходи и по високото било на планината; от изток, там, където се свързва с Панония, има и по-широк, и по-равен достъп. Както казахме, Албоин умувал кого да въздигне за херцог на тези места и решил това да бъде Гизулф, неговият племенник, подходящ във всяко отношение, който отговарял за конете му¹², както казват на техния език, *marpahis*, и го поставил начело на града Чивидале и на цялата област. Този Гизулф заявил, че няма да приеме управлението на града и народа, ако той (Албоин) не му даде да си избере които поиска *фари*, т.е. лангобардски родове и фамилии. Щом кралят склонил да избере видни лангобардски семейства, за да живеят с него, Гизулф се съгласил и приел честта да бъде водач. Също така поискал от краля стаго породисти кобили и това желание било чуто от щедрия му крал.

10. По времето, когато лангобардите навлизали в Италия, франкското кралство било разделено на 4 части, управлявани от синовете на Хлотар след неговата смърт. Първият от тях, Ариперт (Хариберт), имал за престолнина Париж¹³. Вторият, Гунтрамн, властвал над Аурелуанензис (Орлеан). Тронът на третия – Хилперик, бил в Сесиона (Соасон), бивша резиденция на Хлотар, неговия баща. Четвъртият – Зигиберт, царувал в

---

¹² В текста е назван *strator*.

¹³ Възщност Хариберт умира през 567 г.

Мстензис (Мети). По това време Римската църква била управлявана от пресветия мъж папа Бенедикт¹⁴, а Аквилея и нейните жители наставлявал блаженият патриарх Павел¹⁵. Той се страхувал от варварството на лангобардите и затова избягал от Аквилея на остров Градо¹⁶ и отнесъл всички богатства на своята църква. През тази година зимата пограничила и паднал толкова много сняг, колкото обикновено пада по върховете в Алпите, а на следващото лято пък имало такава плодородие, каквото казвали, че не било помнено. Тогава, като научили за смъртта на Хлотар, хуните, наричани и авари, нападнали сина му Зигиберт. Той се нахвърлил върху тях в Турингия, победил ги решително при реката Алба (Елба) и склонил [да склочи] мир с тях, понеже го помолили. С този Зигиберт била обвързана с брак дошлата от Испания Брунихилда¹⁷, която имала от него син на име Хилдеберт. После аварите воювали със Зигиберт на същите места и отнесли победата, след като нагвили франкската войска.

11. Нарзес пък, който се върнал от Кампания в Рим, наскоро след това се лишил от светлината на този свят. Тялото му било положено в оловен ковчег и пренесено в Константинопол с всичките му богатства.

12. Когато Албоин достигнал до реката Плабис (Пиаве), Феликс, епископът на църквата в Тарвизиум (Тревизо), отишъл [при него]. Кралят, който бил много щедър, му отстъпил според искането му всички богатства на неговата църква и потвърдил това с официален документ.

---

¹⁴ Вероятно Павел Дякон се обърква – папа Бенедикт I е върховен понтифекс от 575 до 579 г., а началото на лангобардската инвазия съвпада с времето на папа Йоан III (561–574).

¹⁵ Първосвещеникът всъщност се казвал Павлин.

¹⁶ Вероятно разчитал, че лангобардите нямат флота.

¹⁷ Визиготска принцеса от Толедо (543–613).

13. Добре, че стана дума за този Феликс, та да кажем няколко думи за почитаемия и премъдър мъж Фортунат, който твърди, че Феликс му е бил близък. Впрочем този Фортунат¹⁸, за когото говорим, е роден в мястото, наричано Дуплабилис, което се намира недалеч от крепостта Ценитензис (Ченедга) и града Тарвизиум (Тревизо). Но той бил отгледан и получил образование в Равена и станал изтъкнат учен в изкуствата на граматиката, риториката и поезията. Той страдал много от очна болест, както и неговият приятел Феликс, който също имал болни очи, и двамата отишли в църквата на Блажените Павел и Йоан, която се намира в този град. В нея бил издигнат олтар на Блажения Мартин Изповедник, до който имало прозорец, а до него бил поставен светилник, за да дава светлина. С мазнина, взета от него, Фортунат и Феликс докоснали страдащите си очи. Болестта веднага ги напуснала и те получили здравето, към което се стремели. Поради тази причина Фортунат почитал толкова много Блажения Мартин; той напуснал родината си малко преди лангобардите да нахлуят в Италия и се запътил към гроба на благословения мъж в Торон (Тур). Той сам описал пътя си в стихове – през реките Тилиаментум (Таляменто) и Реуна (Рагоня), през Озупус (Осопо) и Юлийските Алпи, през Агунтум и реките Драва и Бирус (Риени), през Брионес (Бренер) и града Аугуста (Аугсбург), където текат Вирго (Вертах) и Леха (Лех). Когато пристигнал в Торон, преминавайки през Пиктавию (Поатие), той останал да живее там и описал деянията на мнозина светци в проза или в рими; и в този град бил ръкоположен първо за презвитер, а после и за епископ, и пак там почива, погребан с големи почести. Той съчинил житие на Блажения Мартин в 4 книги в хекзаметър, както и много други неща, предимно

---

¹⁸ Венанций Хонорий Клементинан Фортунат (530–600), епископ и поет в двора на Меровингите.

химни за отделни празници и малки стихчета специално за скъпи приятели, като по сладост и плавност на речта не отстъпвал на никой поет. Аз написах за него тази епитафия по молба на абата на това място, когато ходих на неговия гроб, за да се помоля¹⁹:

Със светла мисъл, разум бърз и слово сладко
Мнозина странници запяват песента му тъй приятно,
Фортунат, пророк върховен, почитан във делата,
Роген в Авзония, лежи тук във земята.
От устата му свята се учим за дела свещени
На отци предходни: към светлината пътя ни той сочи.
Щастлива си, Галия, с такава украса накитена,
Този светлик прогонва нощните сенки от тебе.
Тази простичка песен със простичък стих аз приготвих
Светецо, за теб, да не гасне твоята слава в народа,
Аз те моля, блажени, да се върна обратно
И нека Върховният Съдник бъде към мен милостив.

С тези няколко думи се докоснахме до делата на този [велик] мъж, за да не пропуснат неговите сънародници цялостното опознаване на живота му; сега да се върнем към изложението на историята.

14. Тогава Албоин превзел Виценция (Виченца) и Верона и останалите градове на Венеция (Венето), без Патавийум (Падуа), Монс Силицис (Монселиче) и Мантуа. Венеция не е била навремето само на няколко острова, които днес наричаме Венеция, а нейните предели се прострирали от земите на Панония до реката Агдуа (Агга). Това се доказва от книгите с анали, в които пише, че градът Бергамус (Бергамо) е във Венеция. Също и за езерото Бенакус (Лаго ди Гарда) в историите четем [следното]: „Бенакус, езеро на Венеция, от което изтича реката Минциус (Минчо).“ Енети (на латински е прибавена една буква) на гръцки оз-

---

¹⁹ Посещението вероятно е било в периода 782–786 г.

начава „достойни за похвала“. Венеция се свързва с Истрия и двете се смятат за една провинция. Истрия е названа така по името на реката Истър. Според римската история е била по-широка, отколкото е днес. Аквилея е била начело на тази Венеция; сега на нейното място се намира Форум Юлии (Чивигале), наречен така, защото Юлий Цезар построил там търговски форум.

15. Смятам, че няма да бъде извън темата, ако накратко се спрем на другите провинции на Италия. Втората провинция се нарича Лигурия поради многото бобови растения, които се отглеждат там в изобилие²⁰. В нея са разположени Медиоланум (Милано) и Тицинум, които също наричат и с името Папия (Павия). Тя (провинцията) се простира чак до пределите на галите. Между нея и Свавия (Швабия), страната на алеманите, която се намира на север, са двете провинции Реция прима и Реция секунда, които са разположени в Алпите; знае се, че те са обитавани от ретите²¹.

16. Петата провинция са Котийските Алпи, които се наричат така по името на крал Котий, който живял по времето на Нерон. Тя се простира на югоизток от Лигурия чак до Тиренско море, а на запад се съединява със земите на галите. В нея са градовете Аквис (Акви), където има топли извори, Дертонa (Тортонa) и манастирът „Бобиум“ (Бобио)²², Генуа и Саона (Савона). Шестата провинция е Тусция (Тоскана), която се нарича така заради тамяна (tus), която нейното население имало навика да гори северно, за да почита боговете си. Тя се докосва на северо-запад до Аурелия, а на изток – до Умбрия. Точно в тази

---

²⁰ Етимологията е напълно произволна, дори фонетичната прилика е съвсем далечна.

²¹ Рети или рецийци са старо алпийско племе, покорено от римляните.

²² Манастирът е основан през 614 г. от ирландския мисионер св. Колумбан.

провинция е разположен Рим, който някога е бил столица на целия свят. Пак в Умбрия, в част от нея са Перузиум (Перуджа), езерото Клиториус (Лаго ди Болсена)²³ и Сполетиум (Сполето). Назована е Умбрия, тъй като изобилства с валежи (imbres), поради които населявалите я някога народи са били опростаявани от наводнения.

17. Кампания е седмата провинция, която заема пространството от град Рим до реката на Лукания Силер (Селе). В нея са твърде богатите градове Капуа, Неапол и Салернус (Салерно). Името ѝ е Кампания заради плодородното поле (campus) около Капуа, но всъщност в по-голямата си част провинцията е планинска. По-нататък, осма, е Лукания; тя е получила названието си от някаква гора (Iucus), започва от реката Силер и достига Брития (Бруциум), която е кръстена на някогашна кралица и се разпростира по крайбрежието на Тиренско море до Сицилийския пролив, както и двете преди описани провинции, като заема десния фланг на Италия. Там са градовете Пестус (Пестум), Лаунус (Лао), Касианум (Касано), Консенция (Козенца) и Региум (Реджо).

18. Деветата провинция е известна като Апенински Алпи²⁴ и започва оттам, откъдето свършват Котийските Алпи. Апенинските Алпи преминават през центъра на Италия, разделят Тоскана от Емилия и Умбрия от Фламиния. В нея са разположени градовете Феронианус (Фриняно) и Монтебелуум (Монтевелио), Бобиум (Бобио) и Урбинум (Урбино), а също и градът, наречен Ветона (Верона). Апенинските Алпи се наричат така от пуните (картагетците), т.е. от Анибал и неговата войска, които минали оттам по пътя си към Рим. Някои смятат, че Котийските Алпи и Апенинските Алпи са една и съща

---

²³ В областта Лацио.

²⁴ Среца се само при Павел Дякон.

провинция, но историята на Виктор²⁵ отхвърля [подобни твърдения] и според нея Котийските Алпи са отделна провинция. Десетата – Емилия, започва от Лигурия и достига до Равена през Апенинските Алпи и реката Пагус (По). Тя е украсена с богати градове – Плаценция (Пиаченца) и Парма, Региум (Реджо) и Бонония (Болоня) и Форум Корнелии, чиято крепост се нарича Имолас (Имола). Някои определят Емилия и Валерия и Нурсия (Норча) като една провинция. Това обаче е невъзможно, тъй като между Емилия и Валерия и Норча лежат Тоскана и Умбрия.

19. Единадесетата от провинциите е Фламиния, която заема място между Апенинските Алпи и Адриатическо море. В нея са преблагозорният град Равена и още 5 града, които на гръцки се наричат Пентаполис²⁶. Установено е, че имената на Аурелия, Емилия и Фламиния произлизат от настланите пътища, които идват от Рим, а те пък са наречени на тези, които са ги построили. След Фламиния на дванадесето място идва Пиценум – в подножието на Апенините и от другата страна на Адриатическо море. Тя се простира до реката Пискария, в нея са градовете Фирмус (Фермо), Аскулус (Асколи), Пинис (Пене) и някогашната Агрия, която е дала названието на Адриатическо море. Нейните обитатели избягали на това място от сабините, а на тяхното знаме бил изобразен грифон (рисус) и затова те взели името пицени.

20. По-нататък е тринадесетата – Валерия, която се доближава до Нурсия и се намира между Умбрия, Кампания и Пиценум. На изток достига до района на самнитите. Западната ѝ част започва от Рим и някога е била наричана Етрурия, което идва от народа на етруските. В нея са градовете Тибуриум (Тиволи), Карсиоли, Реате (Риети),

---

²⁵ Секст Аврелий Виктор (ок. 320–ок. 390) написал 4 малки исторически съчинения.

²⁶ Римини, Анкона, Фано, Пезаро и Синигалья.

Фуркона (Акуила), Аминтернум (Сан Веторио) и областта на марсите и тяхното езеро, названо Фуцинус (Челано). Мисля, че регионът на марсите трябва да се причисли към провинция Валерия, която е най-малко споменавана в списъка на италианските провинции през Античността. Но ако някой би могъл да докаже с точни аргументи, че това е самостоятелна провинция, неговото мнение би трябвало да се приеме от всички. Четиринадесета е Самниум, която започва от Пискария и се намира между Кампания, Адриатическо море и Апулия. В нея са градовете Теате (Квети), Ауфигена, Хизерния и Самниум, разрушен още в гребни времена, на който е наречена цялата провинция, и много богатият Беневентум (Беневенто), начело на провинцията. Самнитите някога са приели наименованието си от копията, които носели и които гръците наричали *сайния* (sainia)²⁷.

21. Петнадесетата провинция е Апулия (Пуля), обединена с Калабрия²⁸. Между тях е областта Салентина. На запад и югозапад са Самниум и Лукания, а на изток граничи с Адриатическо море. Там има доста богати градове – Луцерия (Лучера), Сепонтум (Сипонто), Канизиум (Каноса), Агеренция, Брундизиум (Бриндизи), Тарентум (Таранто), и на левия бряг на Итатия, който се простира на 50 мили, Идронтум (Отранто), добре пригоден за търговска дейност. Апулия идва от разруха²⁹, защото тук много по-бързо от всякъде другадe зеленината погива от слънчевата топлина.

22. Остров Сицилия се смята за шестнадесетата провинция. Той е наречен така на вожда Сикулус и Тиренско и Йонийско море мият [бреговете му]. Седемнадесета е Корсика, осемнадесета – Сардиния. И двете са заобиколени от

---

²⁷ Σάινια – копия за хвърляне.

²⁸ Югоизточният край на Адриатическото крайбрежие на Италия.

²⁹ От гр. Αλόληα.

теченията на Тиренско море. Корсика е названа на вожда Корсус, а Сардиния – на Саргус, син на Херкулес.

23. Впрочем сигурно е, че старите историографи са наричали Лигурия, част от Венеция, Емилия и Фламиния Цизалпийска Галия. Затова и граматикът Донат³⁰ в своето изследване за Вергилий казва, че Мантуа се намира в Галия; затова в римската история се съобщава, че Арминциум (Римини) се намира в Галия. Наустина в най-древни времена кралят на галите Брен, който управлявал в града Сенона (Санс), пристигнал с 30 000 гали-сенони в Италия и я превзел чак до Сеногалия (Синигалия), наречена така от галите-сенони. Основанията на тези гали да пристигнат в Италия са описани така: когато опитали вино, донесено от Италия, те били обзети от жажда за вино и навлезли в Италия. Когато 100 000 от тях достигнали недалеч от остров Делфи, те били избити от мечовете на гърците; други 100 000, които навлезли пък в Галатия³¹, първо били названи гало-гърци, а после – галати. До тях пише своето послание ученият [апостол] Павел. От същите гали 100 000 останали в Италия и издигнали Павия, Милано, Бергамо и Бриксия (Бреша) и дали името на областта – Цизалпийска Галия. Това са същите гали-сенони, които някога нахлули в града на Ромул. И така, земите, които лежат отвъд Алпите, наричаме Галия Трансалпийска, а тези, които са от нашата страна – Галия Цизалпийска.

24. Италия, в която са разположени изброените провинции, приела името на вожда на сикулите Итали, който навлязъл в нея в стари времена. Или пък, казват, че се нарича Италия заради големите бикове, т.е. *итали*, които се срещат там. Това пък име – *italus*, идва от съкращаване на *vitulus* (меле), т.е. годагена е една буква, а

---

³⁰ Елий Донат, граматик, живял в средата на IV в.

³¹ В Мала Азия.

другата е сменена³². Казват също, че Италия е наричана и Авзония – от Авзон, син на Одисей. Първоначално така била известна областта на Беневенто, после започнали да наменават така и цяла Италия. Италия е наричана също и Лациум, защото там намерил убежище (latebra) Сатурн, който бягал от сина си Юпитер. Сега, след като беше казано достатъчно за Италия, нейните провинции и нейното име, където се развиват събитията, които ще описваме, нека се върнем към нашата история.

25. Албоин пристигнал в Лигурия в началото на трети индикцион (569 г.), на третия ден след септемврийските нони и влязъл в Милано по времето на архиепископ Хонорат. Самият архиепископ Хонорат избягал от Милано в Генуа. Патриарх Павел³³, след като изпълнявал тази свята служба в продължение на 20 години, напуснал светлината на този свят и оставил Пробин да управлява църквата.

26. По това време градът Павия бил погложен на обсада от 3 години и се държал успешно, докато войската на лангобардите била разположена близо до западната му страна. Междувременно Албоин се отдалечил с [част от] войниците и завзел всичко чак до Тоскана, без Рим и Равена и някои други крепости, издигнати по морското крайбрежие. На римляните не достигнали сили, за да успеят да им се противопоставят, защото чумата от времето на Нарзес отнела живота на мнозина в Лигурия и Венеция, а и на следващата година настанал голям глад и опустошил цялата страна. Сигурно е, че именно тогава Албоин довел в Италия много хора от различни народи, завзети от него или пък от други крале. Затова и днес наричаме местожи-велищата им с имената гепиди, българи (Vulgares), сармати, панонци, сваби, норици или други подобни.

---

³² Както всички етимологии в историята, и тази не подлежи на коментар.

³³ Патриарх на Аквилея.

27. Наустина, градът Павия, който понасял обсада от 3 години и няколко месеца, накрая се предал на Албоин и обсадилите го лангобарди. Когато Албоин понечил да влезе през източната порта на града, която наричали „Св. Йоан“, конят му паднал по средата на вратата и не могли да го вдигнат, въпреки че го подтиквали с шпори и удряли с дръжките на копията. Тогава един от лангобардите рекъл на краля: „Спомни си, кралю-господарю, какъв обет даде. Отхвърли този жесток обет, и ще влезеш в града, защото народът в този град е християнски.“ А Албоин бил обещал да посече цялото население, защото отказало да се предаде. След като отхвърлил своя оброк и обещал пощада на жителите, конят му изведнъж се надигнал и той влязъл в града, като спазил обещаното и не навредил никому. Тогава целият народ се стекъл при него в палата, който някога бил построил крал Теодерих (493–526), като възвърнал след толкова мъки надежда и вяра в душите си за своето бъдеще.

28. След като този крал царувал в Италия 3 години и 6 месеца, той бил погубен от козните на своята съпруга. Причината за неговото убийство била такава: на един пир край Верона той се чувствал много доволен и наредил да дадат на кралицата да пие вино от чашата, която бил направил от главата на крал Кунимунд, неговия мъст, като я подканил весело да пийне с баща си. Някому това може да се стори невъзможно, но аз говоря истината, кълна се в Христос; аз сам видях тази чаша на един празник на принц Ратхис (744–749, 756–757), който я показваше на своите сътрапезници в протегнатата си ръка. Щом Роземунда чула това, почувствала в сърцето си тежка мъка, която не можела да сдържи, и тутакси замислила отмъщение за смъртта на баща си чрез убийството на своя съпруг. Веднага се посъветвала с Хелмихис, който бил сцилпор (scilpor) на краля, това ще рече оръженосец, и негов млечен брат, [и той се съгласил] да участва в

убийството на краля. Той убедил кралицата да привлече в техния заговор Передео, който бил много силен мъж. Понеже Передео, когато кралицата призовала, не искал да вземе участие в подобно нечестиво дело, през нощта тя се вмъкнала в леглото на своята камериерка, което той обичайно развратно споделял; там Передео, без да знае какво става, легнал с кралицата. След извършения грях тя го попитала за коя я смята и той изрекъл името на своята приятелка, за която я приемал, а кралицата заявила: „Не съм тази, за която ме мислиш, аз съм Роземунда.“ И добавила: „И сега, след всичко това, Передео, или ти ще убиеш Албоин, или сам той ще те посече.“ Тогава той разбрал какво зло е сторил и въпреки нежеланието си бил принуден да участва в убийството на краля. Докато Албоин се бил отдал на следобеден сън, Роземунда наредила в двореца да се пази пълна тишина и да изнесат всички оръжия. Тя завързала здраво неговия меч за горната част на леглото, така че да не може да го вдигне или извади от ножницата, и по съвета на Хелмихис, побясна от звяр, въвела убиеца Передео. Албоин веднага се събудил, проумял каква злина го очаква и бързо посегнал към меча; понеже [оръжието] било стегнато здраво и не могъл да го изтегли, той срабчил едно столче за крака и с него се защитавал известно време. Но, уви, за жалост този толкова войнствен и гързък мъж не успял да навие противника си, бил убит като страхливец, погинал от коварството на една фуста прославеният воин, победил в битки толкова врагове. Тялото му било погребано с много жалби и сълзи от лангобардите под стъпалата на някакво стълбище, долепено до двореца. Той бил роден воин с високия си ръст и цялото си телосложение. В наши дни Гизелперт, херцог на Верона, отворил гробницата му и извадил неговия меч и някои други украси, намерени там. После много суетно се хвалел пред простите хора, че е виждал Албоин.

29. След смъртта на Албоин Хелмихис се опитал да завземе властта в неговото кралство. Обаче не успял, защото лангобардите, които много тъгували поради кончината [на краля], направили всичко възможно, за да го отхвърлят. Роземунда незабавно пратила известие на Лонгин, префект на Равена, да изпрати бързо кораб, който да ги отведе. Лонгин останал доволен от тази вест и веднага осигурил кораб³⁴, на който Хелмихис и Роземунда, която била вече негова съпруга, да се качат и да избягат през нощта. Те взели със себе си кралската дъщеря Албзуинда, както и съкровището на лангобардите, и скоро пристигнали в Равена³⁵. Тогава префектът Лонгин започнал да убеждава Роземунда да убие Хелмихис и да встъпи в брак с него. Тъй като тя била склонна към всякакви безчестия и искала да стане господарка на жителите на Равена, дала съгласието си за извършването на това престъпление; и така, Хелмихис се къпел в банята, а на излизане от нея тя му подала чаша с отрова, като му казала, че това питие ще укрепи неговото здраве. След като отпил, той почувствал, че е близо до смъртта, насочил меча си към Роземунда и я принудил да изпие останалото. Така Всемогъщият Бог отсъдил двамата вероломни убийци да погинат едновременно.

30. След като Роземунда и Хелмихис били убити така, префектът Лонгин се отправил към Константинопол заедно с Албзуинда и лангобардската хазна. Някои твърдят, че Передео също дошъл с Хелмихис и Роземунда в Равена, откъдето бил изпратен с Албзуинда в Константинопол и там на едно народно представление, пред очите на императора убил удивително голям лъв. Казват също, че по нареждане на императора бил ослепен не защото бил извър-

---

³⁴ Вероятно някъде по р. По.

³⁵ Според Равенските анали Роземунда пристигнала в града с мнозина гепиди и лангобарди и била посрещната тържествено от Лонгин.

шил нещо лошо в императорския град, а просто защото бил много силен мъж. След известно време той си пригответил два малки ножа, скрил ги в ръкавите си, пристигнал в двореца и заявил, че ако го пуснат да влезе, ще довери на императора нещо, което ще му бъде полезно. Тогава Августът пратил при него двамина от своите приближени патрицији да чуят словото му. Щом дошли при Передео, той се доближил плътно до тях, като че ли ще им издаде нещо много тайно, и с двата скрити в ръцете му ножа ги наранил така силно, че те веднага паднали на земята и умрели. Така, подобно на могъщия Самсон, той отмъстил за обидите и за загубата на двете си очи, като убил двама от най-приближените хора на императора.

31. Вички лангобарди в Италия след общ съвет поставили за свой крал в Павия Клеф, най-благородния измежду техните мъже³⁶. Мнозина от знатните римляни той посякъл с меч, а други пък прогонил от Италия. Той вече гържал властта в кралството в продължение на година и половина ведно с жена си Мазане, когато един слуга от неговото обкръжение му прерязал гърлото с меч.

32. След неговата смърт лангобардите останали без крал за 10 години и били управлявани от херцози; всеки от тях управлявал своя град: Забан – в Павия, Валари – в Бергамо, Алихис – в Бреша, Еуик – в Тренто, Гизулф – в Чивигале. Освен тях имало още 30 херцози, всеки в своя град. По това време мнозина от благородните римляни били убити от алчност. Останалите били отделени от своите „гости“³⁷ и станали трибутари, които трябвало да плащат 1/3 от производството си на лангобардите³⁸.

---

³⁶ В „Произход на лангобардския народ“ се уточнява, че бил от рода Белео.

³⁷ Договорът с племената предлага *hospilitas* (гостоприемство) и вероятно затова Павел Дякон нарича иронично лангобардите-федерати по този начин.

³⁸ Тоест било осъществено точно противоположното на договора, който първоначално римляните налагали на племената-федерати.

При управлението на тези херцози на лангобардите, на седмата година след пристигането на Албоин и целия му народ, след като църквите били разграбени, свещениците – избити, градовете – разрушени, и населението, което дотогава се плодяло като жито, било изтребено, като изключение правели областите, които завоювал Албоин, по-голямата част от Италия била превзета и подчинена от лангобардите.

Книга трета

1. Тогава някои от лангобардските херцози ведно със силни войски нахлули в Галия¹. Божият човек Хоспиций², който се бил оттеглил в манастир в Ницея (Ница), след като му се разкрил Светият Дух, бил предсказал появата им отдавна и предупредил гражданите за злините, които заплашвали техните градове. Той бил мъж, живеещ похвално във въздържание, който бил опасал тялото си с железни вериги, бил облечен във власеница и се хранел само с хляб и малко фурми. А в дните на Великите пости той се препитавал с корените на някакви египетски треви, използвани от отшелниците, които някои търговци му дарявали. Бил почитен от Господ да извърши големи благодеяния, описани в книгите на почитаемия Григорий, епископ на Тур. Този свят мъж предрекъл така идването на лангобардите в Галия: „Ще дойдат – казал – лангобардите в Галия и ще опустошат 7 града поради тяхната злонамереност към Господа. Целият им народ е отгаден на клетвопрестъпничество, виновен е в кражби, склонен към грабеж, готов за убийства, за него не съществува насладата от справедливостта: не дава десятъка [на Църквата], не храни бедните, не облича голите, не посреща гостоприемно странника. Затова върху този народ ще се стовари наказание.“ И като съветвал своите монаси, казал: „Тръгвайте оттук и вие и отнесете със себе си каквото имате. Ето, племето, за което говорих преди, приближава.“ А когато те отвърнали: „Няма да те изоставим, свети отче“, рекъл: „Не се бойте за мен. Ще понеса оскърбления, но няма да ми навредят до смърт.“

---

¹ Най-ранната възможна дата е 570 г.

² Свети Хоспиций построил манастир до Ница, а сам той се оттеглил в кула, издигната на скала близо до Вилфранш-сюр-мер, където практикувал аскеза.

2. Щом монасите се отдалечили, пристигнала войската на лангобардите. След като разграбила всички околни места, доближила мястото, където се бил оттеглил светият мъж. Той я видял през прозорците на кулата си. Лангобардите обикаляли кулата и докато се питали откъде могат да влязат, за да достигнат до него, и не намирали [вход], двамина се качили на покрива и го повдигнали. И като го видели целия овързан с вериги и облечен във власеница, казали: „Това е злодей, който е извършил човекоубийство, затова го държат впримчен в тези вериги.“ Повикали преводач, за да узнаят от него какво зло е сторил, че търпи подобно наказание. Той им рекъл, че е човекоубиец и виновник за всички престъпления. Тогава един воин извадил меч, за да му отреже главата, но едва вдигнал десницата си, за да нанесе удар, не могъл повече да я помръдне и изпуснал меча си на земята. Щом видели това, неговите другари вдигнали врява до небето, молейки настоятелно светеца да им каже милосърдно какво трябва да извършат [за да му помогнат]. Той, като направил спасителния (кръстния) знак, възвърнал силата на ръката му. Излекуваният лангобард бил посветен в Христовата вяра, веднага станал свещеник, а после и монах и останал на същото това място до края на живота си в служба на Бога. Блаженият Хоспиций се обърнал с Божието слово към лангобардите и двамина от херцозите, които го слушали почитателно, се завърнали живи и здрави в страните си; а онези, които презрели неговите думи, злощастно загинали в същата тази Провинция (Прованс).

3. Докато лангобардите опустошавали Галия, Амант, патриций от Прованс, който се подчинявал на франкския крал Гунтрамн³, тръгнал с войската си срещу тях и когато сражението започнало, побягнал и бил убит. Лангобардите организирали таква клане на бургундите, че уби-

---

³ Крал на бургундите (561–592). В неговите земи са включени поречието на Рона (без Прованс), част от Централна Галия и Швейцария.

тите не можели да бъдат изброени. Обогадени с безценна плячка, те се върнали в Италия.

4. Щом се оттеглили, Еуний, който бил наричан и Мумул⁴, бил повикан от краля (Гунтрамн) и бил почетен с патрициански ранг. Когато лангобардите отново нападнали Галия и достигнали до Мустуаскалмес (Мутие), който се намира недалеч от град Ебредунум (Ембрюн), Мумул събрал армията си и тръгнал натам със своите бургунди. Лангобардите били заобиколени от войниците му, а близките пътища били запрещени с отсечени дървета. Той (Мумул) се нахвърлил върху тях и избил мнозина; някои пленил и ги пратил на своя крал Гунтрамн. След всичко това лангобардите се завърнали в Италия.

5. После саксонците, които дошли в Италия ведно с лангобардите, се втурнали в Галия и установили лагерите си на територията на Регия, това ще рече, край Вила Стабло (Естаблон)⁵, нападнали близките градове и села, откъвали плячка, отвеждали пленници и опустошавали всичко [наоколо]. Щом Мумул узнал това, се впуснал връз тях с войската си и избил мнозина; докато не преминала нощта, не спрял да ги изстребва, защото бил попаднал на хора прости и неразбиращи какво им се случва. На сутринта обаче саксонците стегнали редиците си и се приготвили за война; но [предпочели] да сключат мир с посредничеството на пратеници, на Мумул били предложени гарове, пленниците и цялата им плячка били изоставени и те се върнали в Италия.

6. След като саксонците се върнали в Италия, те събрали жените и децата си, както и цялата си покъщина, като възнамерявали отново да отидат в Галия, за да могат, ако ги приеме крал Зигиберт⁶, после с негова помощ да

---

⁴ Еуний Мумул, гало-римлянин, военачалник на крал Гунтрамн.

⁵ Близо до Мутие.

⁶ Зигиберт I, крал на Австрия (535–575).

се върнат в своята страна. Всъщност сигурно е, че тези саксонци тръгнали към Галия с жените и децата си, за да се заселят там, защото вече били гали да се разбере, че не искат да се подчиняват на властта на лангобардите. Лангобардите не им позволявали да живеят според собствено си право и затова те били решили да се върнат в своята страна. С навлизането в Галия те се разделили на две войски: едната нахлула по посока на град Ница, а другата – към Ембрюн, идвайки по същия път, който следвали през предишната година. Понеже било жътвено време, те събирали и вършеели житото, хранили се с него, а давали и на животните си да го ядат. Плячкосвали добитък и не се въздържали от опожаряване. Когато достигнали до река Роданус (Рона), която, щом преминеш, си в кралството на Зигиберт, Мумул се явил със силно можество [войници]. Щом го съзрели, те се уплашили и като гали много златни монети, за да се откупят, получили разрешение да пресекат Рона. Докато се придвижвали към крал Зигиберт, по пътя си измамили мнозина при селките, като пазарували с медни монети, които били оцветени така – и аз не знам как точно, – че изглеждали като истински златни. Затова и немалко хора, подлъгани от хитрината, като давали злато и получавали мед, обеднели⁷. Накрая пристигнали при крал Зигиберт и получили разрешение да се върнат по местата, откъдето били тръгнали.

7. Когато пристигнали в своята страна, я намерили завладяна от сваби и други народи, за които споменахме по-горе⁸. Саксонците се надигнали срещу тях и се опитали да ги прогонят и изтребят. Свавите обаче им предложили 1/3 от земята, като казали: „Можем да живеем заедно и съвместно да обитаваме без съперничество.“ Тъй като те (саксонците) не се съгласили, им предложили половината,

---

⁷ Случаят е разказан у Григорий от Тур (История на франките, IV, 42).

⁸ Книга II, 6.

после две части, а за себе си запазили само третина. Тъй като те не приели и това, прибавили и всичкия добитък, само и само да избегнат войната. Но саксонците отново не се съгласили, тъй като всъщност се стремели към схватка и дори преди битката се договаряли колко от жените на свавите ще поделят помежду си. Обаче нещата не станали така, както ги мислели.

8. Защото след края на битката 20 000 от тях погинали, от свавите били убити едва 4800, а останалите [свави] отнесли победата. Шест хиляди саксонци, които преживели войната, се заклели да не режат нито брадите, нито косите си, докато не отмъстят на ненавистните свави. Когато отново влезли в сражение, пак били надвити и така били принудени да се откажат от войната. След като се случили тези неща, трима лангобардски херцози – Амон, Забан и Роган, нахлули в Галия (575 г.) и Амон, който се запътил към Ембрюн, достигнал близо до Махоавила (Маноск, близо до Авиньон), получен от Мумул като дар от краля, и там издигнал своите палатки. Забан пък минал отдолу по пътя край града Деа (Ди) и пристигнал във Валенция (Валанс), докато Роган приближил до града Грацианопол (Гренобъл). Амон подчинил провинцията Арелат (Арл) ведно с градчетата, лежащи наоколо, и пристигнал до самото Каменно поле, където е разположен градът Марсилия, като плячкосвал всичко, до което се добирал, подложил на обсада Акве (Екс ан Прованс) и едва след като получил 22 ливри сребро, си тръгнал оттам. По същия начин Забан и Роган опожарили и разграбили местата, през които преминали. Когато патрицията Мумул научил за това, той пристигнал със силна войска и влязъл в бой първо с Роган, който бил обсадил Гренобъл, и избил мнозина от войниците му. Принудил Роган, ранен от копие, да бяга чак по върховете на планината, откъдето той, бродейки по най-диви горски пътеки с още 500 души, останали с него, достигнал до Забан, който по това време обсаждал Валанс, и му съобщил всичко, което

му се било случило. Когато те двамата пристигнали до града Ембрюн, като пак грабелни всичко наоколо, Мумул ги пресрещнал с несметна армия и щом влезли в битка, ги нагвил. Тогава Забан и Родан се отправили обратно към Италия и пристигнали в Секузиум (Суза), където Сисуний, магистър милитум, гържал властта от името на императора⁹. Един слуга на Мумул дошъл при него, връчил му писмо от Мумул и му съобщил, че последният бързо се приближава. Щом узнали това, Забан и Родан веднага побегнали оттам към своите земи. Когато слухът достигнал до Амон, той също събрал цялата си плячка и тръгнал да се връща в Италия. Но тъй като снеговете му попречили, изоставил голяма част от награбеното и със сетни сили успял да премине алпийските проходи със своите хора, за да се върне в рогината си¹⁰.

9. През същите дни крепостта Аняни (Нано), която се намирала над Тренто, на границата с Италия, се предала на настъпващите франки. По тази причина лангобардският граф на Лагарис (Лезертал) на име Рагило дошъл в Аняни и я оплячкосал. Когато се завръщал с придобивките си, бил убит с много от своите хора на Роталианското поле¹¹ от франкския херцог Храмнихис, който го пресрещнал. Същият този Храмнихис наскоро след това отишъл и опустошил Тренто. Херцогът на Тренто Еуин го преследвал и на мястото, което наричат Салурнис (Салурн), го убил ведно със съратниците му и взел цялата му плячка, а щом прогонил франките, си върнал и земите на Тренто.

10. По това време, след заговор на брат му Хилперик¹², с когото водел и война, бил убит кралят на франките Зи-

---

⁹ Юстин II (565–578).

¹⁰ Отстъплението на лангобардите увеличило териториите на крал Гунтрамн на изток.

¹¹ Близо до Агидже.

¹² Хилперик I, крал на Нейстрия (567–584). По това време в Нейстрия близат териториите на дн. Холандия, Пикардия, Нормандия и Мен.

риберт и кралската власт поел синът му Хилдеберт¹³, още момченце, заедно с майка си Брунихилда. А пък херцогът на тригентците Еуин, за когото споменахме, се оженил за дъщерята на Гарибалд, краля на баварците¹⁴.

11. По това време в Константинопол, както по-горе бе казано, царувал по-младият Юстин (II), мъж, отгаден на всякакъв вид скъперничество, който презирал бедните и грабел сенаторите. Неговата алчност достигала до бяс в такава степен, че той наредил да му направят желязна ракла, където да събере талантите злато, което бил награвил. Казват, че бил отгаден и на пелагианската ерес¹⁵. Когато обърнал отново сърцето си към Божиите разпоредби, по Божия воля загубил умствените си способности и се превърнал в безумец. Той привлякъл Тиверий¹⁶ за свой цезар [кесар], за да управлява двореца и провинциите му. Той [Тиверий] бил човек честен, полезен, енергичен, мъдър, благожелателен, справедлив в присъдите, блестящ в победите и, което е най-важното, истински християнин. От събраните богатства на Юстин той дал много на бедните и когато София Августа¹⁷ често го укорявала, че ще доведе държавата до бедност, казвайки: „Това, което събирах много години, ти пръскаш разточително за кратко време“, той отвръщал: „Доверявам се на Бога, че в нашата хазна няма да липсват богатства, докато бедните получават милостиня, а пленниците биват откупувани. В това се заключава голямото богатство и, както каз-

---

¹³ Хилдеберт II (592–595).

¹⁴ Всъщност Гарибалд I (555–591) е херцог.

¹⁵ Пелагий (ок. 350 – ок. 420) отхвърлял първородния грях и предполагал, че всеки може да избере по волята си доброто или злото. През 426 г. бил екскомуникиран от Църквата. Неговото учение се обвързва с манихейството.

¹⁶ Тиверий Константин (578–583), осиновен син на Юстин II.

¹⁷ Съпругата на Юстин II, Елия София, която фактически управлява от ноември 573 г. поради болестта на василевса.

ва Господ: *Събирайте богатствата си на небето, където нито ръжда, нито молци ги разяждат и където кожите не се късат и не се крадат.* Затова, както Бог е наредил, събираме богатства на небето и Господ ще ни ги умножи тук.“ След като управлявал 11 години, Юстин приключил едновременно с безумието и живота си. При неговото управление били водени войни срещу готите и франките по командването на патриция Нарзес, както беше казано по-горе. И накрая, когато Рим по времето на папа Бенедикт¹⁸ страдал от страшен глад, тъй като лангобардите били опустошили цялата му околност, той (Нарзес) пратил много хиляди кораби с жито от Египет и по този начин отново разкрил своята склонност към милосърдие.

12. След като умрял Юстин, властта над империята взел Тиверий Константин. Той, както казахме вече по-горе, бил кесар при Юстин, управлявал двореца и всекидневно вършел милостиви дела и [затова] Бог му дал огромно златно богатство. И както се разхождал из двореца, видял на настилката на своя дом мраморна плоча, на която бил изобразен Господният кръст, и казал: „Би трябвало да носим Господния кръст на челата си и за защита на гръдта си, а ето, тъйчем го с крака.“ Щом изрекъл това, веднага наредил да измъкнат плочата. След като я извадили и изправили, открили отдолу друга със същия знак. Наредил и нея да извадят. Помръзнали я и забелязали трета. Като се разпоредил и тя да бъде вдигната, намерили голямо съкровище, в което имало 1000 центенария злато. Взели златото и го раздали на бедните по-щедро от всякога. А тъйк Нарзес, патриций на Италия, който имал дом в някакъв голям италиански град, пристигнал в него с голямо съкровище; тайно издълбал в дома си цистерна и оставил в нея хиляди центенарии злато и сребро. Всички, които знаели за това, били убити и оставили жив само един ста-

---

¹⁸ Папа Бенедикт I (575–579).

рец, който положил клетва да я наглежда. След смъртта на Нарзес въпросният старец отишъл при кесаря Тибериий и му казал: „Да бих имал някаква изгода, бих ти издал, кесарю, едно важно нещо.“ А той: „Казвай каквото искаш; ще бъде изгодно за тебе, ако ни разкажеш нещо изгодно и за нас.“ „Имам тайното съкровище на Нарзес – издумал, – което, понеже вече съм в края на живота си, не мога повече крия.“ Тогава зарадваният кесар Тибериий изпратил на мястото свои служители. Водени от стария човек, те го следвали удивени; като стигнали до цистерната, отворили я и влезли вътре. В нея намерили толкова злато и сребро, че били необходими твърде много дни само за да го изнесат оттам. Той (Тибериий) раздал великодушно според навика си почти всичко на бедните. Когато трябвало да приеме императорската корона и според обичая народът да го види на представление в цирка, била подготвена една измама от нея (София Августа) и [станало така, че] Юстиниан, племенникът на Юстин, се издигнал до императорското достойнство: той пръв преминал през свещените места, после извикал при себе си понтифекса на града и влязъл в двореца с консулите и префектите, облечен в пурпур, коронован с диадема, и като седнал на императорския трон, бил почетен със славата на кралството с голямо одобрение. Когато противниците му чули това и като не можели по никакъв начин да противодействат на човек, който се уповава на Бога, изпаднали в смут и срам. Но като минали няколко дни, Юстиниан пристигнал, прострял се в краката на императора и му донесъл 15 центенария злато, за да му се извини. Той пък му казал да се изправи и със свойственото си спокойствие му наредил да остане в двореца. Императрица София, пренебрегвайки обещанието, което преди била дала на Тибериий, отново се опитала да го подведе. Когато той се оттеглил във вилата, както бил императорският обичай, за да се радва в продължение на 30 дни на гроздобера, тя тайно повика-

ла Юстиниан и настояла той да се въздигне до кралското достойнство. Щом научил това, Тиверий бързо се върнал в Константинопол, загържал Августата и ѝ отнел всички богатства, като ѝ оставил само ежедневната храна. Той я отделил от слугите ѝ и назначил свои верни хора да ѝ служат, като наредил никой от бившите [ѝ подчинени] да няма достъп до нея¹⁹. Юстиниан бил порицан само със слово, а по-късно [Тиверий] толкова го заобичал, че обещал [да обвърже] гъщеря си с неговия син и сина си с неговата гъщеря. Но всичко това, не знам по каква причина, в действителност въобще не се случило. Войската му (на Тиверий), която изпратил срещу персите, ги разбила напълно, върнала се победоносно с огромната плячка, която се смятало, че може да задоволи всички човешки желания, като водели и 20 слона.

13. Кралят на франките Хилперик изпратил при него свои легати. Той получил от тях много украшения, няколко златни кюлчета, всяко тежащо по либра²⁰, на които от едната страна имало изображение на императора и около него надпис: „На Тиверий Константин, император във вечността“, а на обратната страна – квадрига с водач и надпис: „Слава на римляните“. По това време в същия имперски град бил блаженият дякон Григорий, който по-късно станал папа. Той написал книгите „Моралия“ („Поучения“)²¹ и надвил в словесен дебат в присъствието на самия император епископ Евтихий, който грешал по отношение на Възкресението²². Пак тогава Фароалд (576–

---

¹⁹ Павел Дякон предлага госта своеобразен разказ за интригите на императрица София и стремежа ѝ да контролира властта в Константинопол след смъртта на съпруга си.

²⁰ Около 1/2 кг.

²¹ Целта на книгите била да докаже, че „Книга на Йов“ съдържа всички постулати на религията и морала.

²² Евтихий поддържал тезата, че възкръсналите светци биха имали въздушни тела.

591), първият херцог на жителите на Сполето, с армия от лангобарди нахлул в Класис²³ и оставил този цветущ град лишен от всичките му богатства.

14. В Аквилея починал патриархът Пробин, след като ръководил Църквата в продължение на една година, и тогава начело на нея застанал свещеникът Елиас.

15. Тиверий Константин управлявал империята 7 години и щом почувствал, че геният на смъртта му приближава, със съгласието на София Августа избрал да предаде властта на Маврикий, който бил енергичен мъж, кападокиец по произход. Той му предал дъщеря си, украсена с кралските достойнства, и му казал: „Нека с тази девойка властта ми премине у теб. Прилагай я благополучно, винаги се придържай към правдата и справедливостта.“ След тези думи той се пренесъл от светлината на този свят към вечния си дом, като оставил народа си в голяма печал. Той се отличавал с изключителна доброта, бил готов винаги на милосърдие, справедлив в правораздаването, внимателен в отсъждането, никого не презирал, а приемал всички радушно; обичал всички и бил обичан от всички. След смъртта му Маврикий (582–602), облечен в пурпур, коронован с диадема, влязъл в цирка, бил посрещнат с одобрение и щедро раздал на народа дарове и така била потвърдена властта на първия [император] от рода на гърците²⁴.

16. А лангобардите, които вече 10 години били управлявани от херцоzi, решили на общо събрание да си изберат за крал Аутари (584–590), сина на споменатия по-горе принц Клеф. Поради високата му длъжност го нарекли и Флавий²⁵.

---

²³ Пристанището на Равена.

²⁴ Всъщност самият Маврикий твърдял, че е от стар римски род.

²⁵ Флавия е фамилията на двама успешни римски императори – Веспасиан (69–79) и Тит (79–81). Това несъмнено се прави, за да се поддържа представата за връзката на лангобардите с императорската власт. Титлата Флавий се носи и от някои визиготски крале след Рекаред (586–601).

Това име по-нататък носели успешно всички, които ставали лангобардски крале. По онова време, по повод възстановяването на кралската власт, тези, които тогава били херцози, решили да се откажат от половината от своите средства в полза на кралските нужди, за да подкрепят краля, обкръженците му и онези, които ще заемат различни служби при него. Подчинените народи били поделени между лангобардските гости²⁶. Имало нещо чудно в лангобардското кралство – там не съществувало никакво насилие, нито интриги, несправедливо отношение към когото и да било, никои никому не вредял, нямало кражби, нито грабежи, всеки вършел каквото му е угодно, спокойно и без страх.

17. Тогава чрез свои посланици император Маврикий пратил на краля на франките Хилдеберт²⁷ 50 000 солида, за да нападне с войската си лангобардите и да ги прогони от Италия. Той веднага нахлул в Италия с безбройно множество от франки²⁸. Лангобардите се събрали в градовете си и след като били разменени пратеничества и подаръци между двете страни, постигнали мир с Хилдеберт²⁹. Когато той се върнал в Галия и император Мавриций разбрал за договора с лангобардите, поискал да му бъдат върнати обратно солдите, които му бил дал [на Хилдеберт], за да погуби лангобардите. Но той, доверявайки се на своите сили, дори не пожелал да отговори [на императора].

18. След като събитията се развили по този начин, крал Аутари настъпил към града Брексилус (Брешело), разположен на брега на река По, за да го завладее. Междувременно херцог Дроктулфт напуснал лангобардите, пре-

---

²⁶ Hospites – терминология във федеративните отношения на империята. Заселващите се край и във нея племена получават hospitium (гостоприемство).

²⁷ Хилдеберт II (570–595), крал на Австразия.

²⁸ По-вероятно е изборът на крал да се е наложил от франкското нападение.

²⁹ Според Григорий от Тур (VI, 42) франките ги покорили.

минал на страната на императора и ведно с войниците си оказал сериозна съпротива на лангобардската войска. Той произхождал от племето на свебите, т.е. от аламаните, но бил отраснал сред лангобардите и понеже имал съответните качества, придобил херцогско достойнство; но щом открил удобен случай да отмъсти за своето пленничество, веднага надигнал оръжие срещу лангобардите. Лангобардите водили тежки войни срещу него и като го надвили заедно с подкрепящите го войници, го принудили да отстъпи в Равена. Брешелото било превзето и стените му били сринати до основи. После Аутари и патрицият Смаганд, който дотогава бил начело на Равена, сключили тригодишен мир.

19. Същият този Дроктулфт, за когото вече стана дума, и войници на равенците често воювали срещу лангобардите, построили флот и с неговата помощ прогонили лангобардите, които владеели Класис. Когато настъпил краят на живота му, те (равенците) му издигнали почетна гробница срещу църквата на блажения мъченик Виталий и поставили там похвален епитаф:

Тук, в този гроб, е затворено само тленното тяло на Дроктон,
Защото все още в света той живее със своите достойнства,
С лангобардите беше, но от род свевски;
За всички народи приветлив той бе³⁰,
На вид – страховит, но със ум благосклонен,
Над мощната гръд брадата бе дълга.
Обичаше той знамената гържавни на Рим
И сам стана гибел за своето племе.
Обичаше нас, презирайки мили роднини,
Защото за него Равена беше родина.
Пръв негов подвиг бе да завземе Брексилум;
Там бе ужасяващ за всеки противник.
И тъй като имаше сила под римските стягове,

---

³⁰ Игра на думи – *suavus* и *suavis* (сладък, приятен).

Христос му даде да носи първото знаме.
А когато с измама превзе Фароалд Класис,
Да отмъсти за Класис флота приготви³¹.
Сражава се с не много кораби по реката Бадринус,
Безбройни войски лангобардски пребори.
Надви също аварите в земите на изток,
Богатства големи за повелителите си завоюва.
Подкрепян от мъченика Виталий,
Победител с овации и триумф бе посрещан;
Във храма негов помоли да бъде положен,
Искаше след смъртта там да му бъде гробът.
Затова преди да умре, помоли Йоан, служителя Божи³²,
И с обичта му благочестива в тези земи беше върнат.

20. След папа Бенедикт³³ за понтифекс на Римската църква бил назначен Пелагий³⁴, без специално нареждане на императора, защото по това време лангобардите обсаждали Рим и никой не можел да напусне града. Този Пелагий изпратил на Елиас, епископ на Аквилея, който не искал да спазва Трите капитула на Халкидонския събор (451 г.), едно много полезно писмо, което било съставено от блажения Григорий, още когато бил дякон.

21. Междувременно Хилдеберт, кралят на франките, започнал война срещу испанците и ги победил³⁵. Причината за тази война била следната: крал Хилдеберт дал сестра си Ингундис за жена на Херминигилд, сина на испанския крал Левигилд (569–586). По препоръка на епископа на Хиспалензис (Севиля) Леандър и подтикван от своята съпруга, Херминигилд, който преди това, подобно на своя

---

³¹ Отново игра на думи – classis (пристанището) и classis (флота).

³² Йоан III, епископ на Равена (578–595).

³³ Папа Бенедикт I (575–579).

³⁴ Папа Пелагий II (579–590).

³⁵ Всъщност войната се води от Гунтрамн и лангобардите търпят загуби.

баща, бил изпаднал в арианската ерес, бил покръстен в католическата вяра. Затова нечестивият му баща го убил с брадва на самия свят ден – Великден. Ингундис избягала от испанците след мъченическата смърт на съпруга си, но докато се опитвала да се върне в Галия, тя попаднала в ръцете на войниците, разположени на границата с испанските готи, била заловена ведно с малкия си син и отведена в Сицилия, където завършила дните си. Синът ѝ бил изпратен в Константинопол при император Маврикий³⁶.

22. Император Маврикий пък провондил легати при Хилдеберт, за да го убедят да изпрати войска срещу лангобардите в Италия. Хилдеберт, който решил, че сестра му е живяла вече достатъчно дълго в Константинопол, предал на пратениците, че ще изпрати отново франкска войска в Италия срещу лангобардите, стига да може да върне сестра си. И докато армията на лангобардите бързала срещу тях, франките и алеманите се скарали и се върнали в страните си, без да получат каквато и да било изгода.

23. По това време (589 г.) в земите на венецианците и в Лигурия, както и в други райони на Италия станал такъв потоп, какъвто не бил виждан от времето на Ной. В именията и селищата имало разрушения, били убити много хора и животни. Срутени били пътища и размити пътеките. [Водите на] реката Атезис (Адиге) толкова се покачили, че достигнали до горните прозорци на базиликата, посветена на блажения мъченик Зенон, разположена извън стените на град Верона, въпреки че блаженият Григорий, който после станал папа, пише, че в тази базилика по никакъв начин не можела да проникне вода. Стените на Верона били частично разрушени от наводнението. То се

---

³⁶ Григорий от Тур (кн. VI, 42) предава, че Херминцилд се скарал с баща си и поддържан от императора в Константинопол, избягал в Галисия. Той имал намерение да воюва срещу своя баща, но събитията не се развили в негова полза.

случило на 16-ия ден от календите на ноември (17 октомври), но имало толкова светкавици и гръмотевици, колкото обикновено има през лятото. Само след още два месеца същият този град Верона бил изпепелен от голям пожар.

24. При това отприщване на водите се надигнала и река Тибър в Рим, така че водите ѝ прехвърлили градските стени и навлези в много от неговите квартали. Тогава по нейното корито голямо множество от змии и един дракон с удивителни размери преминали през града и стигнали до морето. Това наводнение било последвано от много тежка чума, която наричали „бубонна“. Тя покосила толкова народ, че от неизброимото множество останали само малцина. Първо съборила достопочтения мъж папа Пелагий и той веднага издъхнал. После, щом отнела пастира им, се разпростряла между хората. В това тежко премеждие от всички бил избран за папа блаженият Григорий, който тогава бил левит (дякон). Той наредил да бъде извършена седемкратна литания, но докато хората отправяли молитви към Бога, само за един час 80 от тях паднали на земята и издъхнали. Все пак седемкратната литания била извисена, защото блаженият Григорий бил разделил жителите на града на 7 части, за да се молят на Господ. Първата група включвала целия клир, втората – всички абати с техните монаси, третата – всички абатиси с конгрегациите им, четвъртата – всички деца, петата – всички миряни, шестата – всички вдовици, а седмата – всички омъжени жени. Тук пропускаме да кажем повече неща за блажения Григорий, защото преди няколко години с Божията помощ съчинихме неговото житие, където със скромните си възможности описваме всичко онова, което е изрекъл.

25. По това време блаженият Григорий изпратил Августин, Мелитин и Йоан с още много други, имащи страхопочитание към Бога монаси в Британия и чрез техните проповеди покръстил в Христа ангелите.

26. Пак тогава, след като бил изпълнявал святото си задължение в продължение на 15 години, починал патриархът на Аквилея Елиас и бил последван от Север в управлението на Църквата. Именно него извлякъл от храма патрицият Смарагд, който пристигнал от Равена в Градо, и насилва го отвел в Равена заедно с още трима епископи от Истрия – Йоан Парентин (от Паренцо), Север и Вендемий, също и Антоний, вече старец и защитник на Църквата³⁷. Той ги заплашил с изгнание и приложил върху тях насилие, обвинил ги в идейно сходство с равенския епископ Йоан, който отхвърлил Трите капитула и който бил лишен от възможността да общува с Римската църква от времето на папа Вигилий или папа Пелагий. След като изминала година, те се върнали от Равена в Градо, но нито народът искал да общува с тях, нито останалите епископи ги приемали. Патрицият Смарагд съвсем не несправедливо бил обсебен от демон и, последван от патриция Роман, се завърнал в Константинопол. След всичко това в Марианум (Марано) бил свикан синод на десетима епископи, където възстановили [на поста му] Север – патриарха на Аквилея, който писмено признал своята грешка, че в Равена е общувал с хора, осъждащи Трите капитула. Имената на присъединилите се към тази схизма са: Петър от Алтинум (Алтино), Кларисимус [от Конкордия], Ингенуин от Сабιονум (Себен), Агнелус от Тренто, Юниор от Верона, Хоронций от Вицентинус (Виченца), Рустикус от Тревизо, Фонтей от Фелтрия (Фелтре), Агнелус от Ацилум (Азоло), Лауренций от Белунум (Белуно), Максенций от Юлцум (Дзульо) и Адриан от Пола. А пък с патриарха общували епископите: Север, Йоан от Паренцо, Патриций, Вендемий и Йоан.

---

³⁷ Defensor ecclesiae – светско лице, което се занимава с материалните интереси на Църквата.

27. По същото време крал Аутари изпратил армия към Истрия; предвождал я Еуин, херцог на Тренто³⁸. След като грабили и палили, те сключили едногодишен мир и се завърнали при краля с много богатства. Други пък лангобарди обсадили на остров Комачина (островче в езерото Комо) Францио, магистър милитум, който преди това бил и останал на страната на Нарзес в продължение на 20 години. Този Францио предал острова след 6 месеца обсада на лангобардите, а сам той, както поускал, бил освободен от краля и се забързал с жена си и имуществото си към Равена. На този остров били открити много богатства, оставени там от различни градове.

28. Крал Флавий Аутари изпратил вестители до Хилдеберт, за да поуска да се обвърже в брак със сестра му. Но веднага след като Хилдеберт, който получил дарове от лангобардските пратеници, обещал да даде сестра си на техния крал, пристигнали легати от готите в Испания и той обещал и на тях сестра си, понеже научил, че техният народ е приел католическата вяра.

29. Междувременно той (Хилдеберт) отправил пратеници при император Маврикий, като им поръчал [да му предадат] – нещо, което не бил правил преди това, – че възнамерява да започне война срещу народа на лангобардите и с негово (на императора) съгласие да ги прогони от Италия. И без да се бави, повел войската си, за да срази лангобардите. Крал Аутари и лангобардската войска тръгнали бързо, за да го пресрещнат, и храбро се впуснали в бой за свободата си. В тази битка победата отнели лангобардите; франките били избивани жестоко, не вземали пленници, но мнозина успели да се измъкнат с бягство и едва се добрали до родината си. Над войската на франките бил извършен небивал погром. Учудващо е

---

³⁸ Вероятно през 587 г.

защо Секунд³⁹, който е писал и за други неща, свързани с лангобардските дела, пропуска тази тяхна голяма победа, а това, което току-що споменахме за поражението на франките, може да бъде прочетено в тяхната история, описано с почти същите думи.

30. След това крал Флавий Аутари изпратил легати при баварите, за да поиска дъщерята на техния крал Гарибалд за жена. Той (Гарибалд) ги посрещнал благосклонно и обещал да даде дъщеря си Теуделинда⁴⁰ на Аутари. Щом пратениците се върнали и съобщили това на Аутари, той, понеже искал да види своята годеница със собствените си очи, взел със себе си малцина, но решителни хора, и един много верен човек като техен сеньор и се запътил към Бавария. Когато, както е обичаят за пратениците, те били въведени при крал Гарибалд и този, който бил дошъл заедно с тях като техен сеньор, произнесъл речта след поздравленията, Аутари, когото никой от това племе не познавал, се приближил към крал Гарибалд и казал: „Изпраща ме при вас моят господар, крал Аутари, за да видя вашата дъщеря, неговата годеница и наша бъдеща господарка, и да мога да опиша точно на господаря си как изглежда тя.“ Щом кралят чул това, наредил на дъщеря си да дойде и тъй като била хубава, Аутари, който я оглеждал мълчаливо и много я харесал, казал на краля: „Понеже виждаме, че вашата дъщеря има качества да стане наша кралица, бихме искали, ако това допада на Ваше Величество, да получим чаша вино от нейната ръка, така както тя ще прави занаят.“ Понеже кралят кимнал в съгласие, тя взела чаша с вино и се отправила първо към този, който явно бил най-старши. После се приближила до

---

³⁹ Епископ Секунд от Тренто, чиято *Historiola*, вече загубена, е ползвал Павел Дякон.

⁴⁰ Теуделинда била сгодена за Хилдеберт, а сестра ѝ била женена за лангобардския херцог на Тренто Еуин.

Аутари, без да погодзира, че той е нейният годеник, а той, след като отпил от чашата, ѝ я върнал, после, без никой да забележи, докоснал с пръст ръката ѝ и прокарал дясната си ръка през лицето ѝ. Изчервявайки се, тя споделила това с бавачката си, която ѝ казала: „Ако този човек не беше кралят и твой годеник, изобщо не би посмял да те докосне. Но междувременно да си мълчим, за да не узнае за това баща ти, защото той (Аутари) наистина е достойна личност, която трябва да управлява и да се свърже в брак с теб.“ Тогава Аутари бил в разцвета на младостта си, с приятна осанка, светлокос и много красив на външен вид. След като получили ескорт от краля, тръгнали да се връщат в родината си и бързо напуснали пределите на нориците⁴¹. Провинцията на нориците, която народът на баварците обитава, има за съседи: на изток – Панония, на запад – Славия (Швабия), на юг – Италия, а на север тече река Дунав. Когато Аутари и ведно с него и тези баварци, които го водели, приближили пределите на Италия, той се изправил, доколкото могъл на коня си, и с цялата си сила забил в най-близкото дърво брадвата, която държал в ръка, и добавил: „Такъв е обикновено ударът на Аутари.“ Чак тогава баварците разбрали, че този, когото са съпровождали, е крал Аутари. И така, след известно време, когато крал Гарибалд бил сполетян от нещастие – нападения на франките, неговата дъщеря Теуделинга заедно с брат си Гундоалд избягала в Италия и известила Аутари, който ѝ бил обещал брак, за своето пристигане. Той веднага тръгнал да я посрещне, като водел със себе си голяма свита, за да отпразнуват сватбата в полето край Сарди, което се намира над Верона, и сред всеобща радост я приел за съпруга в деня на майските Иди. Там между останалите лангобардски военачалници бил и хер-

---

⁴¹ Римската провинция Норикум, която се намирала приблизително на територията на дн. Австрия.

цогът на Тауринензий (Торино) Агилулф. На това място в кралския стан имало едно дърво, което било ударено по време на [излязлата] буря с невероятна сила от светкавица и от много мощен гръм. А пък Агилулф имал при себе си един слуга-гагател, който чрез дяволското си изкуство узнал какво бъдеще предващава ударът на светкавицата. Когато Агилулф се спрял, за да удовлетвори естествени-те си нужди, той тайно му съобщил: „Тази жена, която току-що взе нашият крал, не след дълго ще бъде твоя съ-пруга.“ Щом чул това, [Агилулф] го заплашил, че ще му отреже главата, ако каже още нещо по този въпрос. А той казал: „Аз мога и да бъда убит, [но съдбата не може да се промени]; защото тази жена пристигна според предопре-делението си в тази страна, където трябва да се омъжи за тебе.“ И наистина после така станало. По това време по неизвестни причини Анзул, роднина на крал Аутари, бил убит при Верона.

31. По същото време Грипон, пратеник на франкския крал Хилдеберт, се върнал от Константинопол и съобщил на своя крал, че е бил приет с почести от император Мав-рикий⁴², който [се съобразил] с искането на крал Хилдеберт и обещал да отмъсти за обидите, понесени край Карта-ген⁴³. Тогава, без да се бави, Хилдеберт отново изпратил в Италия 20 военачалници с франкска войска, за да под-чини племето на лангобардите. Най-изявени от тях били

---

⁴² Пратеничеството е през 590 г. Значително по-подробно това е описано у Григорий от Тур (История на франките, X, 2).

⁴³ По пътя си към Константинопол Грипон и двамата му придру-жител Бодезигил и Евантий минали през Картаген. Слугата на еди-ния от тях откраднал вещи от някакъв търговец и ги скрил. Търгове-цът се опитал да си върне откраднатото, но слугата го убил. Прате-ниците обаче били в неведение за случващото се и затова безкрайно се изненадали, когато им потърсили сметка. Те били обкръжени не само от префекта на града и неговите служители, но и от голяма група разгневени жители. Докато изяснят обстоятелствата, двамата от пратениците били убити. Грипон продължил пътя си сам.

херцозите Аудоалд, Олон и Цедин. Но когато необмислено атакувал крепостта Билицио (Белинцона), Олон паднал улучен в гърдите и умрял. А щом останалите франки излезли [от лагера си] и се разпръснали на всички страни, за да плячкосват, те били избити от лангобардите. Все пак Аудоалд и още шестима франкски военачалници достигнали до Милано и разположили лагерите си на известно разстояние от града. Точно там пристигнали пратениците на императора и им предали, че неговата армия е готова да им помогне, като казали: „След три дни пристигаме и ето какъв ще бъде знакът [за нашето приближаване]: щом видите, че постройките на резиденцията, разположена в планината, пламват и димът от пожара се извисява към небето, да знаете, че, както сме обещали, пристигаме с войската.“ Франкските военачалници изпълнили споразумението и чакали 6 дни. Накрая разбрали, че няма да дойде никой от обещаните императорски пратеници. Тогава Цедин с 13 от херцозите навлязъл в лявата⁴⁴ страна на Италия и превзел 5 крепости, от които поускал клетва [за вярност]. Армията на франките пък наближила Верона и разрушила много крепости, които вече били положили клетва за вярност и от които всъщност не се очаквало да извършват предателство към тях. Имената на крепостите, които били опустошени в областта на Тренто, са следните: Тезана (Тузено), Малетум (Мали), Сермиана (Сирмиан), Апианум (Хох Епан), Фагитана (Фаедо), Цимбра (Чембра), Вицианум (Вецано), Бремонткум (Брентонико), Волаенес (Воляно), Енемазе (Ноймаркт), две в Алзука (Вал Зугана) и една в [областта на] Верона. Щом франките разрушили всички тези твърдини, жителите им били отведени в плен. С намесата на епископите Ингенуин от Савио (Зебен) и Агнел от Тренто били откупени жителите на укреплението Феругис (Веруча), оценени

---

⁴⁴ Източната.

по 1 до 600 солида на глава за всеки мъж. Междувременно, понеже било наред лято, франкската войска, непривикнала на климата, била сериозно измъчвана от дизентерия и мнозина били погубени от тази болест. Какво още? В продължение на три месеца армията на франките бродила из Италия и нито успяла да спечели от това, нито да отмъсти на враговете си, защото те се били оттеглили на добре укрепени места. Не успели да стигнат и до краля, с когото трябвало да си разчистят сметките, тъй като той се бил укрепил здраво в град Павия. И, както вече казахме, понеже войската се поболяла от неприспособеност към климата и глад, било взето решение да се върнат. По пътя към своите земи те били толкова измъчени от глад, че първо предлагали собствените си грехи, а дори и оръжията си, за да си набавят храна, преди да достигнат родните си места.

32. Смята се, че това е станало горе-долу по времето, когато се развивали събитията с крал Аутари. Говори се също, че същият този крал пристигнал близо до Сполето и Беневенто и като завладял областта, продължил на път към Реджо, крайния град на Италия, разположен най-близо до Сицилия. Разказват също, че там наред морето била издигната колона, до която той достигнал възседнал коня си, докоснал я с върха на копие то си и казал: „Дотук ще се простират пределите на лангобардите.“ За тази колона се говори, че още съществува и се нарича колоната на Аутари.

33. Впрочем първият херцог на лангобардите в Беневенто се наричал Зотон (570–590) и той управлявал там в продължение на 20 години.

34. Междувременно крал Аутари изпратил делегация за мирни преговори при краля на франките Гунтрамн⁴⁵, чичо на крал Хилдеберт. Пратениците били приети лю-

---

⁴⁵ Гунтрамн – крал на Бургундия от 561 до 592 г.

безно от него, но били отпратени при Хилдеберт, който му бил племенник по братова линия, за да бъде потвърден и по негова воля мирът с племето на лангобардите. Този Гунтрамн, за когото говорим, бил крал миротворен и известен с всичките си добри качества. За него е достатъчно да разкажем в нашата история само една забележителна случка, още повече, че ни е известно, че тя не се съдържа в историите на франките. Когато веднъж, някога си, бил на лов в гората и, както често се случвало, неговите сподвижници се били разпръснали, така че той останал само с един от верните си приближени, той бил налегнат от тежък сън, положил главата си върз коленете на този свой верен човек и веднага заспал. От неговата уста изпъзляло малко животинче във вид на влечуго и започнало да се суети как да премине през малкото поточе, което течало наблизо. Тогава този, в чийто скут почивал мечът му, изваден от ножницата, го положил [меча] над това поточе, а влечугото, което споменахме, преминало по него на другата страна. После, не след дълго, то навлязло в някаква дупка в планината и след [като изминало] известно разстояние, се върнало и като преминало гореказаното поточе по меча, се върнало обратно в устата на Гунтрамн, откъдето излязло. Когато по-късно Гунтрамн се събудил, съобщил, че му се явило чудно видение. Разказал, че в съня си пресякъл по железен мост някаква река и влязъл във вътрешността на една планина, където съзрял голямо количество злато. А този, в чийто скут бил положил главата си, докато спял, му предал на свой ред какво той самият бил видял. Какво още? Копали на това място и там били открити неоценими съкровища, които някога били оставени от древните. Впоследствие кралят наредил от това злато да се изработи киворий с удивителна големина и голямо тегло, украсен с много и най-скъпоценни камъни, за да бъде изпратен на Божия гроб в Йерусалим. Понеже не успял да осъществи това, той се разпоредил [киворият]

да бъде положен над тялото на Блажения мъченик Марцелий, погребан в град Кабалонум (Шалон сюр Сон), където била столицата на неговото царство; той се намира там и до ден днешен. Няма друго произведение от злато, което да може да се сравнява с него. А ние, които накратко се докоснахме до тези достойни за предаване неща, вече трябва да се върнем към нашата история.

35. Докато пратениците на крал Аутари били забавени във Франция, по време на септемврийските нони⁴⁶ след шестгодишно царуване кралят умрял край Павия, както предават, след като погълнал отрова. Лангобардите веднага изпратили при краля на франките Хилдеберт делегация, която да го извести за смъртта на крал Аутари и да иска мир с него. Той приел пратениците и щом чул новината, поел ангажимента по-нататък да сключи мир. След няколко дни той освободил споменатите легати, след като им обещал мир. Понеже кралица Теуделинда била много харесвана от лангобардите, те ѝ разрешили да запази кралското си достойнство, като я посъветвали да си избере когото поиска от всички лангобардски мъже – такъв, който ще може успешно да управлява кралството. След като се посъветвала с мъдреците, тя си избрала за съпруг и за крал на лангобардския народ Агилулф, херцога на жителите на Торино. Той бил мъж силен и войнствен и бил подходящ за управлението на кралството както по външен вид, така и по дух. Кралицата му наредила веднага да се яви пред нея, а самата тя се забързала да го посрещне край град Лаумелум (Лумело). Щом пристигнал при нея, след като разменили няколко думи, тя наредила да поднесат вино. Тя първа отпила от него, а остатъка наредила да изпие Агилулф. Приемайки чашата, той целунал почтително ръка на кралицата, а зачервената

---

⁴⁶ 5 септември 591 г.

кralица казалa с усмивка, че не e трябвало да ѝ целува рѣка и че целувката по устата повече подхожда на обвързването. И после, като го подтикнала да я целуне, му разкрила [планoвете си] за техния брак и владетелското достоинство. Какво още? Сватбата била отпразнувана с голямо веселие и Агилулф, който бил роднина на крал Аутари по сѣребрена линия, приел кралското достоинство в началото на ноември. Но вече по-късно, през май, когато лангобардите се събрали на едно място, той бил издигнат от всички тях за крал край Милано.

Книга четвърта

1. След като било утвърдено кралското достойнство на Агилулф, когото наричали и Агон, той изпратил във Франция Агнел, епископ на Тренто, по повод на пленниците, взети от Тренто и отведени от франките. При завръщането си той довел със себе си неколцина пленници, които кралицата на франките Брунихилда откупила със собствените си средства. Тогава Еуин, херцог на народа на Тренто, отишъл в Галия, за да склочи мир, и се върнал, щом [мирът] му бил обещан.

2. През тази година имало много тежка суша – от януари до септември; това довело до голям глад. В земите на Тренто пристигнало огромно множество скакалци, които били по-големи от останалите; и учудващо – тревите и тръстиките били опоскани, но посевите в полето останали слабо засегнати. На следващата година се появили по същия начин.

3. В онези дни крал Агилулф убил Мимулф, херцог на остров Св. Юлиан¹, защото някога бил капитулирал пред франкските военачалници. А пък Гайдулф, херцог на бергамците, се разбунтувал в своя град Бергамо и издигнал защитни стени срещу краля; но след като дал заложници, сключил с него мир. Гайдулф се оттеглил на остров Комачина. Крал Агилулф нахлул на острова, прогонил оттам хората на Гайдулф и отнесъл в Павия съкровище, скрито от римляните, което той намерил там. Гайдулф отново избягал в Бергамо, но там пак бил задържан от крал Агилулф и отново получил неговото благоволение. Срещу крал Агон се разбунтувал в Тревизо и херцог Улфари, който бил обасаден и пленен от него (краля).

4. В тази година отново имало бубонна чума в Равена, Градо и Истрия; тя била много тежка, както 30 години

---

¹ Малък остров в езерото Джансеверо, на запад от Лаго Марджоре.

преди това. По същото време крал Агилулф сключил мир с аварите. Хилдеберт водел война с братовчед си, сина на Хилперик²; в битките паднали убити 30 000 души. Тази зима била толкова студена, че никой не си спомнял преди да е имало такава. В областта на Брионум (Бренер) от облаците течала кръв, а напред водите на Ренус³ се появила кръвава струя.

5. Тогава (593 г.) премъдрият и преблажен папа на град Рим Григорий, след като написал множество и различни неща в служба на Светата църква, съставил и 4 книги с жития на светци. Той нарекъл тази книга „Диалог“, защото я написал, [пресъздавайки] разговорите със своя дякон Петър. Споменатият папа я пратил на кралица Теуделинда, за която знаел, че е отгадена на Христовата вяра и изявена в добродетелността.

6. Божията църква била сподобена с много услуги от страна на тази кралица. Лангобардите, които тогава все още тънели в езически грях, ограбили почти цялото имуществото на Църквата. Но трогнат от спасителните ѝ молби, кралят не само приел католическата вяра (595 г.), но и дарил много имущество на Христовата църква и върнал достойнството на епископите, които били низложени и унижени.

7. Пак тогава Тасилон⁴ бил издигнат за крал на баварците от франкския крал Хилдеберт. Той веднага навлязъл с войска в славянските провинции и като постигнал победа, се върнал в своята земя с огромна плячка.

8. По същото време Роман, патриций и екзарх на Равена, отишъл в Рим. При връщането си в Равена той възстановил властта си над градовете, които били завзети от лангобардите. Това били: Сутриум (Сутри), Полимарциум

---

² Хлотар II, крал на Нейстрия (582–629).

³ Не е ясно дали се отнася до Рейн, или до реката Рено, между Болоня и Ферара.

⁴ Тасилон I, брат на кралица Теуделинда, херцог на Бавария (591–610).

(Бомарцо), Хорта (Орте), Тудер (Тоди), Америя (Амелия), Перузия (Перуджа), Луцеолис (Кантиано) и още други градове. Щом крал Агилулф бил информиран за този факт, веднага излязъл от Павия и със силната си войска атакувал град Перуджа и там за няколко дни обсадил Маурицио, херцог на лангобардите, който бил минал предателски на страната на римляните, и щом го пленил, веднага го лишил от живот. Блаженият папа Григорий бил толкова ужасен от приближаването на този крал, че се въздържал да отвори дума за него в коментара си върху храма на Йезекия, както самият той споменава в своите хомилии. Като уредил нещата, крал Агилулф пристигнал в Павия. Скоро след това по внушение на кралица Теуделинда, неговата съпруга, така както блаженият папа Григорий често ѝ напомнял в писмата си, той сключил стабилен мир с пресветия мъж папа Григорий и римляните. На същата тази кралица достопочтеният йерей написал следното писмо, за да ѝ благодари:

9. „Григорий до Теуделинда, кралица на лангобардите. Научихме от известието на нашия син, абата Проб, че Ваше Превъзходителство, както Ви подхожда, сте се отнесли ревностно и добронамерено към сключването на мира. Не сме и очаквали друго заради християнската Ви вяра, освен да покажете явно страние и добротата в [постигане на] мирната кауза. Затова и благодарим на Всемогъщия Бог, Който ръководи Вашето сърце чрез Своята милост и Който Ви е дал правата вяра, за да вършите винаги това, което Му харесва. Не смятам, най-прекрасна гъще, че си придобила дори и най-малка изгода от кръвта, пролята от двете страни. Затова, като изказваме благодарност за добрата Ви воля, молим нашия Бог за милост, с която да Ви сподоби заради Вашата добрина сега и за в бъдеще. Като Ви поздравяваме с бащинска обич, бихме искали да Ви подтикнем да направите така, че Вашият превъзходен съпруг да не отхвърли съюза с християнска-

та република⁵. Защото, както се надяваме, и Вие знаете, че е полезно във всяко отношение да поиска да се обвърже с нея чрез приятелство. Вие според навика си се стремете към вечното добруване и на двете страни и се потрудете каузата да се увенчае с успех; така Вашето добро дело да Ви бъде препоръка пред взора на всемогъщия Бог.“ Подобно писмо [написал и] до крал Агилулф: „Григорий до Агилулф, крал на лангобардите. Благодарим на Ваше Превъзходителство, че, както се надявахме, се вслушахте в нашата молба и постановихте мир, който е изгоден и за двете страни. Поради това твърде възхваляваме благодарумието и добротата на Ваше Превъзходителство, понеже, обичайки мира, Вие показвате и обич към Бога, който го е сътворил. Защото, ако, не дай си Боже, той не беше сключен, какво ли щеше да се случи освен това в грях и опасност да се пролее кръвта на част от нещастните селяни, чийто труд е полезен и за двете страни? Но тъй като е факт, че този мир е изгоден както за нас, така и за Вас, нека Ви помолим, като искаме да Ви поздравим с бащинска благост, колкото пъти Ви се удаде възможност, да се обръщате с предупредителни писма към Вашите военачалници, разположени по различни места и най-вече в тези райони, където според обещанието пазят мира ненакърнен и не търсят за себе си каквито и да било поводи, които да породят недоволство или несъгласие, така че да можем и ние многократно да Ви благодарим за Вашата добра воля. Приехме приносителите на настоящото писмо действително за Ваши слуги с дължимата обич, понеже беше справедливо мъдрите мъже, които известяват сключения с Божията благосклонност мир, да приемем и изпратим с християнска привързаност.“

10. Следващия януари през целия месец сутрин и вечер се явявала комета. В същия този месец починал архиепископът на Равена Йоан. На негово място бил поставен

---

⁵ Панската държава.

римският гражданин Мариан. Също така в Тренто умрял херцог Еуин и неговото място заел Гайдоалд, мъж добър, но вероизповедание католик. Пак в тези дни 2000 баварски мъже нападнали славяните, но Какан⁶ се стоварил върху тях и избил всички. Тогава за пръв път в Италия били внесени горски [диви] коне и биволи, които станали повод за учудване сред италианския народ.

11. По същото време, разказват, кралят на франките Хилдеберт, който достигнал 25-годишна възраст, бил умъртвен с отрова заедно със съпругата си (593 г.). А пък хуните, които наричат и авари, нахлули в Тюрингия от Панония и започнали твърде тежка война с франките. Тогава в Галия царувала Брунихилда⁷ ведно с внуците си Теугенерт и Теудерик, които били още малки момчета; от тях хуните задигнали съкровища и се върнали в своите земи. След смъртта на Гунтрамн, крал на франките, кралското достойнство приела Брунихилда заедно с малките си внуци, синовете на Хилдеберт.

12. Тогава⁸ Какан, кралят на хуните, изпратил при Агилулф в Милано легати, за да сключат с него мир. Освен това умрял патрицията Роман; той бил наследен от Галицин, който също постигнал мир с крал Агилулф.

13. По това време Агилулф сключил продължителен мир с краля на франките Теудерик⁹. След това крал Агон убил надигналия се срещу него херцог на веронците. Той погубил и Гайдулф, херцог на Бергамо, когото преди това на два пъти бил пощадил. По същия начин лишил от живот Варнекауций край Павия.

14. По-късно тежка чума поразила околностите на Равена и земите по морското крайбрежие. На следващата година пък голям мор затрил населението на Верона.

⁶ Аварският хаган.

⁷ Тя е регент на внуците си Теугеберт II и Теудерик II.

⁸ В периода между 593 и 600 г.

⁹ Теугеберт II (586–612).

15. Тогава на небето се явило кърваво знамение, което изглеждало като кървави копия и ярка светлина през цялата нощ. По това време кралят на франките Теудеберт водел война с братовчед си Хлотар и надвил неговата войска.

16. На следващата година умрял херцог Ариулф (591–600), който бил наследил Фароалд в Сполето. Този Ариулф, още докато се биел с римляните при Камеринум (Камерино) и завювал победата¹⁰, започнал да разпитва своите хора кой е този мъж, когото бил видял да се сражава толкова смело. Когато неговите приближени отговорили, че не са видели никого там да действа по-смело от него, техния водач, той казал: „Наистина видях там друго много по-добър от мен във всичко и всеки път, щом някой от противниците понечваше да ме удари, този енергичен мъж винаги ме прикриваше с щита си.“ И когато самият херцог пристигнал при Сполето, където се намирала базиликата на блажения мъченик епископ Сабин¹¹, в която почивало достопочтеното му тяло, той (Ариулф) попитал кому принадлежи този обширен дом. Вярващите му отвърнали, че тук почива мъченик Сабин, когото християните, тръгващи на война срещу враговете си, имали обичай да призовават за помощ. И Ариулф, който дотогава бил езичник, попитал: „Нима е възможно мъртвец да помага на жив?“ И като говорел така, скочил от коня си и влязъл в църквата, за да я разгледа. Тогава, докато останалите се молели, той започнал да се диви на стенописите в нея. Щом видял нарисуваната фигура на блажения мъченик Сабин, той веднага казал и потвърдил с клетва, че този мъж изглежда досущ като онзи, който го защитавал в битката. Така се разбрало, че блаженият мъче-

---

¹⁰ По време на неговата кампания (вер. преди 592 г.), изглежда, е била и обсадата на Рим от лангобардите. Тя завършила с частичния мир, сключен между херцога и папа Григорий I.

¹¹ Свети Сабин е бил епископ и лечител по времето на император Диоклециан. Той е почитан в Сполето, Асизи и Фаенца.

ник Сабин му е помагал в боя. След смъртта на Ариулф двамата сина на Фароалд, предишния херцог, започнали да спорят за [правата над] херцогството и единият от тях на име Теуделапий¹² бил коронован с победа и получил херцогството.

17. Пак около това време манастирът на блажения отец Бенедикт, разположен в крепостта Касинум (Монте Касино), бил нападнат през нощта от лангобарди¹³. Те оплячкосали всичко, но не могли да задържат и един от монасите и така се изпълнило отдавна направеното предсказание на гостопочтения отец Бенедикт, което гласяло: „С усилие успях да получа [обещание] от Бога, че духовете от това място ще отстъпват пред мен.“¹⁴ Монасите, които избягали оттам, отишли в Рим, като носели със себе си ръкописа на светия правилник¹⁵, който споменатият отец бил създал, както и някои други писания, също малко хляб и вино, както и нещичко от домашната утвар, което сколасали да вземат. Веднага след блажения Бенедикт това братство управлявал Константин, след него Симплиций, после Виталис и накрая Бонит, по чието време настанала описваната разруха.

18. След като умрял Зотон, херцог на Беневенто, неговото място било наследено от Арихис (590–640), изпратен там от крал Агилулф. Той произхождал от Чивигале, бил учител на сина на херцога на Чивигале Гизулф¹⁶, а и роднина на същия този Гизулф. Съществува писмо на блажения папа Григорий към този Арихис със следния текст:

---

¹² Теуделапий е херцог на Сполето от 601 до 653 г.

¹³ Има предположения, че това нападение е станало по-рано, вероятно през 589 г.

¹⁴ Цялото предсказание е предадено в „Диалози“ на Григорий Велики.

¹⁵ Правилник на св. Бенедикт (*Regula Sancti Benedicti*) за живота и реда в бенедиктинските манастири.

¹⁶ Гизулф I (581–590) и синът му Гизулф II (590–610).

19. „Григорий до херцог Арогис (sic). Понеже Ви се доверяваме като на наш собствен син, решихме да Ви отправим поверително молба, като преценяваме, че не бихте ни оставили в отчаяние, още повече за дело, за което и Вашата душа би могла много да се възрадва. Съобщаваме Ви, че са ни необходими известен брой гървени греди за църквите на блажените Петър и Павел и затова наредихме на нашия поддякон Сабин да отсече няколко [гървета] в областта на британците (Калабрия) и да ги отнесе на удобно място край морето. И тъй като в това дело имаме нужда от помощ, бихме искали, Ваша славност, като ви поздравяваме с бащинска обич, бихме искали Вашите служители, които се намират на това място, да изпратят свои поучинени с волове, за да им помогнат, така че с Ваша помощ да могат да се справят по-добре с това, което сме им наредили. От своя страна ние обещаваме, че щом работата приключи, ще Ви изпратим достоен и почтен подарък. Защото ние знаем как да се отнасяме и как да отвъръщаме на нашите синове, които са ни показали добрата си воля. Затова, славно синко, още веднъж искаме да постъпите така, че и ние да бъдем Ваш дължник поради стореното благодеяние, и Вие да имате изгода от светата църква.“

20. По това време гъщерята на крал Агилулф била пленена заедно с мъжа си на име Годескалк (Готшалк) в град Парма от войската на патриций Галицин (Жалиник) и [дватама] били отведени в Равена. Пак тогава крал Агилулф изпратил при Какан, краля на аварите, занаятчии, които да построят кораби, и с тях по-късно този Какан завладял някакъв остров в Тракия.

21. По същото време кралица Теуделинда дарила на църквата на блажения Йоан Кръстител, която тя била построила в Монца, едно място, отстоящо на почти 20 мили от Милано, разкрасила я с много златни и сребърни украси и я обогатила с имоти. На това място Теудерик (493–526), някогашен крал на готите, бил построил дво-

рец, защото мястото, тъй като е близо до Алпите, е с умерен климат и е здравословно през лятото.

22. Там и гореспоменатата кралица си издигнала палат, в който наредила да бъдат изрисувани някои от делата на лангобардите. На тези рисунки ясно се показвало по какъв начин лангобардите подстригвали косите си, какви били дрехите им и какъв бил външният им вид. Те оставяли гол врата си и задната част на главата, а отпред косите им, разделени на две на челото, падали чак до устата. Дрехите им били свободни и предимно от лен, подобни на тези на англосаксонците, украсени по края с широки ленти в различен цвят. Обувките им били отворени почти чак до върха на палеца и прихванати с преплетени ремъци. По-късно започнали да носят гащи, върху които, когато яздели, слагали гамаши от груб вълнен плат. Но това те възприели от римляните.

23. Дотогава градът Падуа, чиито войници се съпротивлявали храбро, устоявал на лангобардите. Но по-късно, когато в него бил хвърлен огън, пламнал целият в раздиращи го пламъци и по заповед на крал Агилулф бил сринат до земята. На войниците, които били в него, било разрешено да се оттеглят в Равена.

24. Тогава пратениците на Агилулф, които се върнали от Какан, известили, че бил сключен вечен мир с аварите. С тях пристигнал и легат от страна на Какан, който се отправил към Галия, за да поиска от кралиците на франките да сключат мир с лангобардите, както и с аварите. Междувременно лангобардите ведно с аварите и славяните нахлули в земите на истрийците¹⁷ и ги опустошили с огън и грабеж.

25. Тогава в двореца в Монца се родил синът на крал Агилулф от Теуделинда, който бил наречен Адалоалд. Скоро след това лангобардите нападнали крепостта Монс Силицис (Монселиче). В това време, след като Галицин (Ка-

---

¹⁷ Истрия е в ръцете на Византия до 751 г.

линик) бил прогонен от Равена, там се завърнал Смарагд, който преди бил патриций на Равена.

26. Тогава Маврикий Август¹⁸, след като имал властта за 22 години, бил убит ведно със сина си Теодосий, а също Тиберий и Константин – от Фока (602–610), стратор¹⁹ на патриция Приск. Той бил много полезен за държавата, тъй като често удържал победи над враговете си. Хуните, които също наричат и авари, били покорени благодарение на неговите достойнства.

27. В същата тази година Гайдоалд, херцог на Тренто, и Гизулф от Чивидале, които преди време напуснали обкръжението на крал Агилулф поради разногласия, отново били приети от него с мир. Тогава в църквата „Св. Йоан“ в Монца било кръстено споменатото по-горе момче Адалоалд, синът на крал Агилулф, и било поето от купела от Божия слуга Секунд от Тренто, когото често сме споменавали. Това станало по време на Великденските празници, тогава – на седмия ден след априлските иди²⁰.

28. В тия дни имало разправия между лангобардите и римляните по повод пленничеството на кралската дъщеря. По тази причина крал Агилулф излязъл от Милано през юли, обсадил град Кремона със славяните, които му бил пратил на помощ Какан, кралят на аварите, превзел го на двадесетия ден от септемврийските календи²¹ и го сринал със земята. По същия начин завоювал Мантуа, разрушил стените ѝ с тарани, влязъл в града в деня на септемврийските иди²² и милостиво разрешил на войници-

---

¹⁸ Всъщност управлява през 582–602 г. Синът му Теодосий е негов съимператор от 590 г.

¹⁹ Стратор е служба в конюшнята. Всъщност при вземането на властта Фока е центурион (стотник) в императорската армия.

²⁰ 7 април.

²¹ 21 август.

²² 13 септември.

те, които били вътре, да се върнат в Равена. Предала се на обкръжилите я лангобарди и крепостта, която се наричала Вултурина (Валдория); войниците избягали, като опожарили градчето Брешелo. След тези действия дъщерята на краля била върната от патриция Смарагд заедно със съпруга и децата си и цялата си собственост; така бил сключен мир на деветия месец [от началото на войната] на априлските календи на осми индикт²³. Дъщерята на краля се върнала от Равена в Парма, но веднага починала при опасно раждане. В същата година Теудеперт и Теудерик, крале на франките, воювали с вуйчото на баща си Хлотар. В тази война и от двете страни паднали много хиляди жертви.

29. Също тогава, във втората година от управлението на Фока, по време на осмия индиктион, блаженият папа Григорий отпътувал при Христос²⁴. На неговото място, за да изпълнява апостолическите задължения, бил определен Сабиниан (604–606). Тогава зимата била много студена и почти навсякъде лозите загинали. Посевите били унищожени отчасти от мишки, отчасти от ръжда. Затова и светът трябвало да страда от глад и жажда, тъй като [от него] се бил оттеглил такъв учител, че в човешките души се усетил голям недостиг на духовни храна и питие. Хубаво би било да вмъкна в моето писанийце нецичко от едно писмо на същия този блажен папа Григорий, та да се види по-ясно колко смирен, невинен и свят е бил този човек. Когато Август Маврикий и неговите синове го обвинили, че е убил в затвора някой си епископ Малх за пари, той написал по този повод писмо до Сабиниан, негов легат в Константинопол, в което между другото казвал така: „Само едно нещо би трябвало да внушиш на нашите пресветли господари – че ако аз, техният слуга, бих искал да се забъркам в нечия смърт, дори и тази на лангобарди-

---

²³ 1 април 605 г.

²⁴ Март 604 г., което всъщност е в седмия индиктион.

те, то днес лангобардското племе не би имало нито крал, нито херцози, нито графове и щеше да е напълно разединено. Но понеже имам страх от Бога, се ужасявам да се забърквам в смъртта на който и да е човек. Този Малх нито е бил в затвора, нито пък някак е страдал; в деня, когато е излагал своя случай и е бил съден, без мое знание, бил отведен от нотариуса Бонифаций в дома му, където вечерял и бил почетен от него, а през нощта внезапно починал.“ Ето какво велико смирение имал този мъж, който, макар и да бил най-висш понтифекс, се нарекъл слуга! Ето каква невинност [е притежавал човекът, който] не искал да се забърква дори в смъртта на лангобардите, които били хем неверници, хем опустошавали всичко.

30. През месец юли на следващото лято в цирка на град Милано, в присъствието на своя баща крал Агилулф и легати на франкския крал Теудегерт, за крал на лангобардите бил издигнат Адалоалд (616–626), който бил сгоден за дъщерята на крал Теудегерт, и така бил установен вечен мир с франките.

31. По същото време франките воювали със саксонците и имало големи загуби и за двете страни. В Павия в църквата на св. Апостол Петър бил ударен от гръм канторът²⁵ Петър.

32. После, през следващия ноември, крал Агилулф сключил мир с патриций Смарагд за една година и получил от ромеите 12 000 солуда. Лангобардите нахлули в градовете на Тоскана Балнеус Регис (Баняреа) и Урбс Ветус (Орвието). Тогава през април и май на небето се появила звезда, която наричат комета. След това Агилулф отново сключил мир с ромеите за три години²⁶.

33. По това време, след като починал патриарх Север, със съгласието на краля и херцог Гизулф за патриарх на Стара Аквилея на негово място бил поставен абат Йоан.

---

²⁵ Ръководител на църковния хор.

²⁶ От 607 до 610 г.

В Градо ромеите избрали за епископ²⁷ Кандигуан. През ноември и декември отново се появила кометата. След смъртта на Кандигуан в Градо ромейските епископи избрали за патриарх Елифанй, който бил примикюр на нотариусите²⁸. Оттогава вече има по двама патриарси²⁹.

34. В същото време Йоан от Конзия (Конца) нападнал Неапол. Не много по-късно патрицият Елевтерий го прогонил от града и го убил. След всичко това същият този патриций Елевтерий, който бил евнух, си присвоил правата на властта. Когато той пътувал от Равена към Рим, бил убит в крепостта Луцеолис от войниците и главата му била отнесена на императора в Константинопол³⁰.

35. Пак тогава крал Агилулф пратил своя нотариус Стаблициан в Константинопол при император Фока. Той се върнал с императорски пратеници, бил сключен едногодишен мир и легатите дали на Агилулф императорските дарове.

36. Както беше вече казано по-рано, Фока узурпирал властта над ромеите след смъртта на Маврикий и неговите синове и управлявал в продължение на 8 години. На молбата на папа Бонифаций³¹ да постанови, че Римският престол и Апостолическата църква са глава на всички църкви, той отвърнал писмено, че Константинополската църква е първа измежду всички църкви. Също така, според искането на другия папа Бонифаций³², той

---

²⁷ В текста – *antistes* (висша клирическа титла, обикновено се ползва, за да се означа епископ или абат).

²⁸ Началник на папската канцелария.

²⁹ Разделянето е резултат от схизмата за *Трите глави*.

³⁰ Това е един от многото опити за узурпация на властта. Обикновено се приема, че Павел Дякон определя времето на убийствата на Йоан и Елевтерий доста по-рано. Смята се, че в действителност тези събития са станали към 619 г.

³¹ Бонифаций III (607 г.).

³² Свети Бонифаций IV (608–615).

наредил църквата на вечно блажената Дева Мария и на Вси светии да бъде издигната върху стар храм, който се наричал пантеон; от него да бъдат премахнати всички идолопоклоннически нечистотии, така че там, където някога се кланяли не на богове, а на демони, тъкмо там да се почита паметта на светците. По това време Зелените и Сините³³ започнали гражданска война на Изток и в Египет и си вредели с взаимни убийства. Персите също водели жестока война срещу империята и превзели много римски провинции и самия Йерусалим³⁴. Те рушали църкви и осквернявали светини, задигали украси от свещени и светски места, взели дори и знамето на Господния кръст. Ираклиан, който управлявал Африка, се надигнал срещу Фока и като пристигнал с войска, го лишил от кралството и живота и неговият син Ираклий взел властта в ромейската държава (610 г.)

37. Около това време³⁵ кралят на аварите, когото на своя език те наричат Какан, нападнал земите на венецианците, пристигайки с неизброимо множество. Гизулф, херцогът на Фриули, гръзко се нахвърлил върху него с всички лангобарди, които успял да събере; но въпреки голямата си смелост трябвало да воюва с малцина срещу голямо множество и, обграден отвсякъде, бил убит заедно с почти всичките си приближени. Съпругата на този Гизулф на име Ромилда ведно с лангобардите, които успели да избягат, и с жените и децата на тези, които загинали, се затворила зад стените на крепостта Чивидале. Там били синовете ò Тасон и Какон, вече юноши, и Рагоалд и Гримоалд, които били още деца. Имала също и 4 дъщери:

---

³³ Венети (сини) и прасини (зелени) – политически партии в Константинопол.

³⁴ Превземането на Йерусалим става всъщност през 614 г., по времето на император Ираклий.

³⁵ Има известни съмнения дали нападението на аварите е било през 611 г., или по-рано.

сдната се казвала Ана, другата – Гайла, а на останалите дъве имената не са запазени. Лангобардите се укрепили и в другите съседни крепости, а това били Кормонес (Кормон), Немас (Нимис), Осонус (Осоно), Армениа (Арменя), Реуниа (Рагоня), Глемона (Джемона) и в Иблигис (Илис), които били непревземаеми поради разположението си. По същия начин се укрепили и в останалите крепости, така че да не станат плячка на хуните, т.е. на аварите. Но аварите пребродили цялата област Фриули, опустошавайки всичко с пожарища и грабежи, затворили града Чивигале в обсада и вложили всичките си сили в неговото завоюване. Докато техният крал, т.е. Какан, обикалял около стените му въръжен и с голяма конница, за да проучи от коя страна би могъл по-лесно да го нападне, от стените го видяла Ромилда, която забелязала, че той е в разцвета на младостта си; скверната блудница го пожелала и веднага му съобщила чрез пратеник, че ако я вземе за жена, ще му предаде града заедно с всички, които са в него. Щом варварският крал чул това, със злонамерена хитрост и изпратил съобщение, че ако стори това, което е обещала, ще се ожени за нея. Тя, без да се бави, отворила вратите на крепостта Чивигале и въвела вътре врага за своя собствена и на близките си гибел. Щом аварите влезли със своя крал в Чивигале, веднага заграбили всичко, което могли да намерят; града изгорили в пламъци, всички, които открили, отвели като пленници, като ги лъжели, че ще ги заселят в земите на Панония, откъдето били дошли. Когато те навлезли в земите си и стигнали до полето, наречено Свято (неидентифицирано), било заповядано всички лангобарди, навършили пълнолетие, да погинат от меч, а жените и децата обрекли на плен. Щом узнали за злокобните намерения на аварите, Тасон, Какон и Радоалд, синовете на Гизулф и Ромилда, веднага скочили на конете си и се хвърлили в битка. Единият от братята решил да убие момченцето Гримоалд, понеже било много малко и

не можело само да се гържи на пренепускащия кон, защото смятал, че е по-добре то да погине от меч, отколкото да носи тежобата на пленничеството. Когато издигнал копие, за да го промуши, момчето извикало през сълзи: „Не ме пронизвай, мога да се гържа върху коня.“ Той (брат му) протегнал ръка и го хванал под лакътя, поставил го върху гърба на коня и му наредил да се задгържи там, както може. Момчето сграбчило юздата на коня и последвало бягащите си братя. Щом съзрели това, аварите пришпорили конете си, за да ги преследват; но докато останалите се измъкнали с бърз бяг, малкият Гримоалд бил уловен от един от тях, който яздел по-бързо. Този, който го заловил, решил да не го посече поради крехката му възраст, а го пощадил, за да му служи. Когато се върнал в лагера, той пуснал юздата на коня, която гържал, като се хвалел с благородната си плячка, защото момчето било с красива външност, блестящи очи и дълга руса коса; то обаче се наскърбило, че трябва да води [живот] като пленник.

*И като носело голям дух в гърдите си малки*³⁶, то изтеглило от ножницата сабята, която можело да носи на тази възраст, и с всички сили ударило по главата аварина, който го водел. Ударът попаднал върху черепа и врагът се свлякъл от коня. Момчето Гримоалд обърнало коня си и радостно се впуснало да бяга; настигнало братята си и им съобщило за своето освобождаване и за убийството на врага, предизвиквайки у тях голям възторг. Аварите посекли с мечове всички лангобарди, достигнали мъжка възраст, а жените и децата предали на робство. Ромилда пък, която предизвикала цялото това нещастие, кралят на аварите взел според клетвата си уж за жена и я имал за една нощ като в брак, но на следващата я предал на 12 авари, които един след друг я безчестили похотливо през цялата нощ. После, като поставил наред полето един кол, наредил да

---

³⁶ Верзилий. Георгики, IV, 83 (определение за пчелите-бойци).

я набият на него, като ѝ казал приблизително следното: „Това е съпруг, достоен за теб.“ Такъв бил краят на омразната предателка на родината, която се грижела повече за своята похот, отколкото за гражданите и роднините си. Дъщерите ѝ не последвали пътя на майчината си похот, а изпитвали силна обич към невинността си и за да не бъдат поругани от варварите, положили между гърдите си, под поясите, сурово месо от кокошки, което от топлината загнивало и миришело ужасно. Аварите, които искали да ги докоснат, не издържали на вонята и като смятали, че те така си миришат по природа, бързо се отдалечавали от тях и разправяли, че всички лангобардски жени смърдят. С тази хитрост благородните девизи избегнали аварската похотливост, запазили се чисти и дали пример за средство за запазване на чистотата, ако нещо подобно се случи и на други жени. По-късно те били прогадени из различни краища и си осигурили достойни бракове поради знатния си произход. Казват, че една от тях се оженила за краля на алеманите, а друга – за баварски принц.

Разглежданата тема ме доведе до това, като се отклоня от основната история, да разкажа някои лични неща относно моя произход, за мен, който сега пиша, и понеже случаят го изисква, да се върна малко назад в моя разказ. По същото време, когато лангобардският народ дошъл от Панония в Италия, с тях пристигнал и прапрадядо ми Леупхис от същото това лангобардско племе. Той живял няколко години в Италия, докато достигнал до последния си ден, и оставил след себе си петима все още малки снове. По времето на това пленничество, за което говорихме, те всички били отведени от крепостта Чивидале в аварската страна като изгнаници. Там в продължение на много години понасяли мъката на пленничеството и когато навлезли в мъжката възраст, четирима от тях, чието имена не помним, продължили [да търпят] притесненията на робството, а петият брат на име Лопихис, който

по-късно ще стане нашият прапрадядо, бил вдъхновен от Създателя на милостта (Бога), както вярваме, да строши ярема на робството и да тръгне към Италия, където си спомнял, че живеел лангобардският народ, за да си възстанови свободата. Тръгнал да бяга, като носел със себе си колчан, лък и малко храна за из път, и съвсем не знаел накъде върви, когато към него се присъединил като спътник и водач един вълк. Забелязвайки, че той върви пред него, често се обръща назад и спира, когато той застане на място, тръгва, щом той се придвижва напред, той (Лопихис) разбрал, че му е пратен от Бога, за да му сочи пътя, който той не познавал. След като пътували така няколко дни през планинската пустош, хлябът на пътника, който бездруго бил малко, свършил напълно. Както си вървял по пътя гладен и напълно изтощен от недояждане, той видял лъка и се опитал да убие със стрелата си същия този вълк, за да му послужи за храна. Но вълкът, предчувствайки идващия удар, изчезнал от неговия поглед. И той, като не знаел вече накъде да върви, след като вълкът избягал, освен това много отслабнал от глад, отчаян от живота, се проснал на земята и заспал; в съня си видял някакъв мъж, който му казал следните слова: „Ставай! Защо спиш? Тръгни по пътя, който върви в посока, обратна на страната, към която сочат краката ти; натам е Италия, към която се стремиш.“ Веднага щом се надигнал, той поел в посоката, за която чул в съня си; скоро стигнал до човешко обиталище. По тези места имало славянски селища. Видяла го една стара жена и веднага разбрала, че е беглец и е измъчван от глад. Водена от милост към него, го забела в дома си и тайно му давала по малко храна, за да не би, ако го нахрани до насита, да сложи край на живота му. Накрая тя му дала да яде достатъчно, за да може да се възстанови и да придобие сила. Когато видяла, че той е готов за път, му дала храна и му показала в коя посока да върви. След няколко дни той навлязъл в Италия и пристигнал в дома, в

който бил роден. Къщата била празна и не само нямала покрив, но и била пълна с бръмбари и храсталаци. След като ги изсякъл, открил между стените ѝ ясеново дърво, на което висял неговият колчан. После той получил подаръци от роднини и приятели, възстановил дома си и си довел жена; той обаче не успял да вземе нищо от наследството на своя баща, защото други вече го били взели отдавна и го владеели дълго време. Този е, както по-горе казахме, моят прапрадядо. Той родил дядо ми Арихис, Арихис – моя баща Варнефрид, а Варнефрид и жена му Теуделинда – мен, Павел, и брат ми Арихис, който носи името на дядо ни. Тези няколко неща се отнасят до собствената ми генеалогия, а сега да се върнем към нишката на общата история.

38. Както вече казахме, след смъртта на херцога на Фриули Гизулф синовете му Тасон и Какон поели управлението на херцогството (610–625). Те притежавали по своето време славянската област, която наричали Зелия³⁷, до мястото, назовавано Мегария (Виндиш Матрай). Тамошните славяни плащали трибут на херцозите на Фриули от времето на херцог Ратхис. Римският патриций Григорий убил тези двама братя в град Опитергиум (Огерцо) с коварно предателство. Той бил обещал на Тасон, че ще обръсне брадата му, както бил обичаят³⁸, и ще го направи свой син, а пък Тасон със своя брат Какон и избрани младежи ще отидат при Григорий, без да се страхуват от нещо лошо. Щом обаче той (Тасон) влязъл в Огерцо със своите хора, патрицията веднага наредил да се затвори вратата и изпратил въоръжени войници срещу него и сподвижниците му. Тасон и неговите хора забелязали това и храбро се приготвили за битка; накрая се възползвали от краткия отгих, взели си сбогом и се разпръснали поединчно насам-натам из улиците на града, като убивали когото

---

³⁷ Долината Гайл в Каринтия и Източен Тирол.

³⁸ Вж. тук кн. VI, 53.

срещнат, и след като изкляли мнозина римляни, накрая самите те били убити. А патрицият Григорий, за да спаси клетвата си, наредил да му донесат главата на Тасон и възрастност нарушавайки клетвата, я обръснал, както бил обещал.

39. След като [дватамата] били убити така, херцог на Фриули станал Гразулф (625–653), брат на Гизулф. Но Радоалд и Гримоалд, които били достигнали до мъжката възраст, презрели възможността да живеят под властта на чичо си Гразулф и като се качили на един малък кораб, достигнали до пределите на Беневенто; отишли бързо при Арихис (590–640), херцога на жителите на Беневенто, темен някогашен учител, който ги приел благосклонно, като свои синове. Тогава, след смъртта на Тасилон, херцог на баварците, неговият син Гарибалд бил победен от славяните при Агунтум (Инихен), а земите на баварците били опустошени. Баварците обаче успели да възстановят силите си, върнали си плячката, [заграбена] от враговете им, и изтласкали противниците от своите земи.

40. Крал Агилулф първо сключил с императора мир за една година, а после – за още една, като подновил и мирното си съглашение с франките. В същата година славяните, като избили войниците ѝ, разграбили Истрия, [която станала] за окайване. През следващия месец март при Тренто починал Христовият слуга Секунд, за когото вече говорихме и който беше написал подбрана кратка история за делата на лангобардите до неговото време³⁹. Тогава крал Агилулф сключил повторен договор с императора. По това време бил убит кралят на франките Теудеберт и сред тях започнала тежка война. Гундоалд, братът на кралица Теуделинда, който бил херцог в град Асти, бил убит пак тогава, пронизан от стрела, без да се знае от кого.

---

³⁹ Секунд умира през 612 г. и от това време Павел Дякон сериозно редуцира разказа си за херцогството Тренто.

41. Тогава крал Агилулф, когото наричали и Агон, след като царувал 25 години, достигнал до последния си ген, като оставил сина си Адалоалд (616–626), все още малко момче, да управлява кралството заедно с майка си Теуделинда. По негово време били възстановени църквите и на светите места били направени големи гарения. Но след като Адалоалд царувал 10 години заедно с майка си, загубил разсъдъка си и бил отстранен от властта, а лангобардите издигнали на негово място Ариоалд (626–636)⁴⁰. Що се отнася до неговите дела, до нас не е достигнало почти нищо. Приблизително пак тогава св. Колумбан, произлизащ от народа на скотите, след като издигнал в Галия манастир на мястото, наричано Луксовиум (Луксвой), пристигнал в Италия и бил любезно приет от краля на лангобардите; той построил в Котийските Алпи обител, която била наречена Бобио и която се намирала на 40 мили от град Павия. На този манастир били гарени много владения от отделни принцове и лангобарди и там била създадена голяма монашеска общност.

42. След като гържал властта над лангобардите 12 години, Ариоалд се лишил от светлината на този свят; кралството на лангобардите приел Ротари от рода на Арод (636–652). Той бил силен и следвал пътеката на справедливостта, но по отношение на християнството не бил на прав път, понеже бил опетнен с вероломството на арианската ерес. Арианите твърдят, [стремейки се към] собствената си гибел, че Синът стои по-ниско от Баща-

---

⁴⁰ Фредегарий предлага по-подробен разказ за събитията. Според него Адалоалд бил покръстен от някой си Евсевий и след това станал подвластен на неговите съвети, като убил мнозина от лангобардските благородници. Това довело до заговор срещу него, организиран от зет му Ариоалд (женен за сестра му Гундиперга), който взел властта. Някои медиевисти обвързват станалото с различните изповедания – Адалоалд и Теуделинда били католици, отдадени на вярата си, докато по-голямата част от лангобардската аристокрация била обвързана с арианството.

та, а Светият Дух е по-ниско от Бащата и Сина; ние, католиците, вярваме, че Бащата, Синът и Светият Дух са трите лица на единния и истински Бог, равни по сила и слава. По това време почти всички градове на кралството имали по двама епископи: единият – католик, другият – арианин. В град Павия, както се вижда и до днес, арианският епископ се намирал в базиликата „Св. Евсевий“, където имало и баптистерий, а другият епископ бил в католическата църква. Един ариански епископ от същия град на име Анастасий приел католическата вяра и след това оглавил Христовата църква там. Крал Ротари събрал в писмен вид законите на лангобардите, които се пазели само по памет и по обичай, и наредил този кодекс да се назове Едикт. Това станало 77 години след идването на лангобардите в Италия, както самият крал свидетелства в пролога на своя Едикт. При този крал херцогът на Беневенто изпратил своя син Айон. Когато той пристигнал в Равена, ромеите поради своята проклетия му дали такова питие, което го лишило от разсъдък; оттогава не бил на себе си.

43. Когато херцог Арихис, бащата на този, за когото говорихме, вече на стари години се приближил към последния си ден и разбрал, че синът му Айон не е наред с разума, наредил на присъстващите там лангобарди Радоалд и Гримоалд, които били в разцвета на младостта си, да се представят за негови синове, и им казал, че те биха могли да управляват по-добре от собствения му син Айон.

44. След смъртта на Арихис, който държал херцогството в продължение на 50 години, неговият син Айон (640–641) бил издигнат за водач на самнитите (жители на Беневенто), а Радоалд и Гримоалд му се подчинявали във всичко като на по-голям брат и господар. Айон бил управлявал херцогството Беневенто година и пет месеца, когато пристигнали славяните с голям брой кораби и се установили на лагер недалеч от град Сипонто. Те изкопали тайни вълчи ями край лагера си и когато Айон

тръгнал срещу тях в отсъствие на Радоалд и Гримоалд, за да ги нападне, конят му паднал в една от ямите, славяните се впуснали към него и той бил убит с още неколцина воини. Щом Радоалд бил известен за това, веднага пристигнал и започнал да говори със славяните на собствения им език. Така той забавил военните им действия, а сам ги нападнал и им нанесъл голямо поражение; смъртта на Айон била отмъстена и всички врагове, които били останали в неговите територии, били принудени да бягат.

45. Тогава крал Ротари превзел градовете на ромеите, разположени по морския бряг – от град Луна (Луни) в Тоскана чак до тези, които се намирали до франкската граница⁴¹. Той завоювал и разрушил Огерцо, град между Тревизо и Чивидале. Край реката Емилия, която се наричала и Скултена (Панаро), водил война с равенските ромеи⁴². В битката паднали 8000 убити, а останалите побягнали. По това време в Рим станало голямо земетресение, а след него и наводнение. След това пламнала епидемия от краста, и то такава, че никой не можел да бъде разпознат в смъртта си поради големите подутини и възпаления.

46. Когато херцог Радоалд (641–646), който властвал в херцогството 5 години, умрял, херцог станал неговият брат Гримоалд (646–671) и управлявал самнитите в продължение на 25 години. От една пленница от благороден произход на име Ита той имал син Ромуалд и две дъщери. И понеже бил мъж войнствен и забележителен във всяко отношение, Гримоалд се нахвърлил върху гърците, които били дошли да плякосат светилището на Светия Архангел⁴³ в Монте Гаргано, и жестоко ги избил.

---

⁴¹ Ротари бил начело на арианската част от лангобардите, настроени зле срещу ромейската власт.

⁴² По това време управлявани от екзарх Исаак.

⁴³ Архангел Михаил, който се бил явил в Монте Гаргано и оставил там своя плащ.

47. На свой ред крал Ротари, след като управлявал кралството 16 години и 4 месеца, напуснал живота и оставил властта над лангобардите на своя син Родоалд. Той бил погребан край църквата „Св. Йоан Кръстител“⁴⁴, но след известно време някакъв мъж, гонен от прекомерна алчност, отворил през нощта гроба му и отнесъл каквото можал от неговите украси. Явил му се обаче св. Йоан и като го уплашил страшно, му рекъл: „Защо гръзна да докоснеш тялото на този човек? Въпреки че неговата вяра не беше правата вяра, все пак той бе наставляван от мен. И заради това, което си сторил, ти никога няма да имаш достъп до моята църква.“ Така и станало. Колчем той понечвал да влезе в храма на св. Йоан, като че ли получавал удар от някаква невидима сила, която веднага го отхвърляла назад. Говоря истината, кълна се в Христа; разказа ми го човек, който го е виждал с очите си. Родоалд (652–653) получил кралството след смъртта на баща си и се свързал в брак с Гундиперга, дъщерята на Агилулф и Теуделинда. Тази Гундиперга била копие на своята родителка, която построила в Монца базилика, посветена на Блажения Йоан Кръстител, а пък [дъщеря ѝ издигнала базилика] в Павия и я украсила по най-прекрасен начин със злато, сребро, граперии и различни други неща; в нея почива погребаното ѝ тяло. Когато тя била обвинена от мъжа си в престо̀пно прелюбодейство, личният ѝ слуга Карелус измолвил от краля да се срещне в двубой за чистотата на своята господарка с този, който я обвинявал. И като влязъл в битка с обвинителя, той го надвил пред очите на целия народ. След това достойнството на кралицата било възстановено.

48. Както се говори, Родоалд, след като царувал 5 месеца и 7 дни, бил убит от някакъв лангобард, на чиято съпруга бил опетнил честта. Управлението на кралство-

---

⁴⁴ Може би в Монца или пък в Павия.

то наследил Ариперт (653–661)⁴⁵, син на Гундоалд, брат на кралица Теуделинда. Той издигнал край Павия храм на нашия Господ и Спасител, който бил разположен край западната порта, наричана Маренка, покрил го с различни украси и го дарил с достатъчно притежания.

49. В тези дни в Константинопол починал август Ираклий и неговият син Ираклон ведно с майка си Мартина получил правата на властта за две години⁴⁶. Щом той напуснал живота, брат му Константин, другият син на Ираклий, царувал 6 месеца⁴⁷. Когато и той също умрял, неговият син Константин⁴⁸ се издигнал до достойнството на властта и я държал в продължение на 28 години.

50. Приблизително по това време съпругата на персийския цар на име Цезара поради любовта си към християнската вяра избягала в прости грехи с малцина свои приближени и пристигнала в Константинопол. Тя била приета от императора с почести и след няколко дни, както пожелала, приела кръщение и била взета от светия купел от императрицата. Когато нейният съпруг, персийският цар, узнал за това, изпратил при августата в Константинопол легати с искане той (императорът) да му върне съпругата. Като пристигнали при императора, те му предали думите на персийския цар, който си искал царицата. Щом чул това, императорът, който не бил запознат със случилото се, отговорил: „Нищо не знаем за царицата, за която питате, освен това, че при нас гойде някаква жена с прости грехи.“ Пратениците пък отвърнали: „Ако позволите, Ваше Величество, бихме искали да видим жената, за която говорите.“ Когато по заповед на императора тя се явила, щом я зърнали, легатите ведна-

---

⁴⁵ Той бил католик.

⁴⁶ Всъщност от май до ноември 641 г.

⁴⁷ Константин III, син на Ираклий от първия му брак, който управлява преди Ираклон – от февруари до май 641 г.

⁴⁸ Константин II (641–668).

за се проснали пред нозете ѝ почитателно и ѝ съобщили, че съпругът ѝ я издирва. А тя им отвърнала: „Идете и известете вашия цар и господар, че докато и той не повярва в Христос, така както аз вярвам, никога няма да ме има в леглото си.“ Какво повече? Пратениците се върнали в страната си и всичко, което били чули, предали на своя цар. А той, без да се баби, пристигнал мирно с 6000 мъже в Константинопол при императора, от когото бил приет благосклонно и с много почести. И като повярвал в Христос, всеобщия Господ, по същия начин бил напръскан с водата на Светото кръщение и с другите покръстени бил посветен в католическата вяра; бил почитен с много дарове от августа и като взел жена си, радостен и весел се завърнал в родината си⁴⁹. Около това време при Чивидале умрял херцог Гразулф и Агон (653–662) приел управлението на херцогството Фриули. При Сполето пък след смъртта на Теуделауп командващ на града станал Агон.

51. Ариперт, който управлявал в Павия в продължение на 9 години, умрял, оставяйки синовете си Перктарит (661–662, 672–688) и Годеперт (661–662) да ръководят кралството. Годеперт имал за престолнина Павия, а Перктарит – град Милано. Поради внушения на лоши хора между братята избуяли разногласия и поводи за омраза и всеки от тях се опитал да нахлуе в кралството на другия. По тази причина Годеперт изпратил Гарибалд, херцог на Торино, при Гримоалд (646–671), който тогава бил храбрият водач на хората от Беневенто, за да го повика да дойде колкото може по-бързо и да му помогне срещу брат му Перктарит, като обещал да му даде сестра си, кралската дъщеря. Но пратеникът постъпил предателски спрямо своя господар, подтикнал Гримоалд да дойде и сам да завземе кралството на лангобардите, което двамата млади братя разсипвали, защото той бил вече в зряла въз-

---

⁴⁹ Тази напълно невероятна история няма никакво обяснение.

раст, благоразумен в мислите и с много богатства. Щом чул това, Гримоалд веднага се замислил как да превземе кралството на лангобардите. Той оставил за херцог на Беневенто сина си Ромуалд (662–687), а сам с избрана войска се отправил към Павия и успял да привлече от всички градове, през които минал, приятели и помощници за превземането на кралството. Той (Гримоалд) изпратил Траземунд, графа на Капуа, да присъедини лангобардите от Сполето и Тоскана към техния съюз. Той (Траземунд) изпълнил стриктно заповедта и го посрещнал на пътя към Емилия с много помощници. Тогава Гримоалд наближил Пиаченца с голяма военна сила и изпратил Гарибалд, който преди това бил пратен при него от Гогеперт, в Павия, за да извести бързо на Гогеперт за неговото пристигане. Той (Гарибалд), щом пристигнал при Гогеперт, му казал, че Гримоалд бързо се приближава. Когато Гогеперт го попитал кое място трябва да подготви за приемането на Гримоалд, Гарибалд му отговорил, че ще бъде достойно Гримоалд, който идва, за да му помогне и да се ожени за сестра му, да получи подслон в двореца. Така и станало. Щом Гримоалд пристигнал, бил настанен в двореца. Гарибалд, който посял цялото зло, убедил Гогеперт да не ходи на разговора с Гримоалд, без да си сложи ризница, като твърдял, че Гримоалд иска да го убие. Същият този изкусен лъжец пристигнал при Гримоалд и му казал, че ако не се подготви добре, ще бъде убит от меча на Гогеперт, и му заявил, че когато отиде да разговаря с него, Гогеперт ще си сложи ризница под дрехата. Какво още? Когато на следващия ден двамата пристигнали за срещата и Гримоалд прегърнал Гогеперт след поздрав, веднага усетил, че той носи ризница под дрехата. Без да се баби, извадил меча си и го лишил от живот. Завладял кралството и цялата власт подчинил на свята воля. Но Гогеперт имал син, малко момче на име Рагинперт, което било отделено и отглеждано тайно от близките хора на Гогеперт. Гримо-

алд не си дал труд да го преследва, защото било още много малко. Щом Перктарит, който управлявал в Милано, научил, че брат му е убит, побягнал колкото може по-бързо и пристигнал при краля на аварите Какан, като изоставил жена си Рогелинга и малкия си син на име Куникперт, когото пък Гримоалд пратил в изгнание в Беневенто. След тези събития Гарибалд, с чиито подстрекателства и усилия те се случили, и не само това – той използвал лъжа в своето пратеничество, а и не бил отнесъл всички дарове, които трябвало да занесе в Беневенто, не се радвал дълго на изпълнението на своите дела. Имало някакво джудже от фамилията на Годеперт, което идвало от Торино. Когато научило, че херцог Гарибалд ще дойде да се моли на пресветия ген Великден в църквата на св. Йоан, то се качило върху светия купол на баптистерия, като се държало с лявата ръка за капитела на колонката⁵⁰ и криело гол меч под дрехата си; щом Гарибалд се приближил, за да мине покрай него, то подвигнало одеждата си и с цялата си сила го пронизало с меча в гърлото, като почти отрязало главата му. Тези, които вървели с Гарибалд, се нахвърлили върху него и с много удари и наранявания го убили. То наистина загинало, но отмъстило за несправедливостта, сторена на неговия господар Годеперт.

---

⁵⁰ Вероятно има предвид т.нар. балдахин над кръщелния купел.

Книга пета

1. Наскоро след като бил утвърден във властта при Павия, Гримоалд се оженил за дъщерята на крал Ариперт, която му била обещана и чийто брат Годеперт той бил убил. Той върнал с много дарове в техните земи войниците от Беневенто, с чиято помощ се добрал до кралството. Някои от тях обаче оставил да живеят при него, като им дарил големи владения.

2. Той (Гримоалд) научил, че Перктарит е отишъл в Скития като изгнаник и живее при Какан, [затова] провоял пратеници до Какан, краля на аварите, да му съобщят, че ако задържи Перктарит в своето кралство, повече няма да може, както преди, да поддържа мир с лангобардите и с него самия. Щом кралят на аварите чул това, той наредил при него да доведат Перктарит и му казал да върви накъдето поиска, за да не би заради него аварите и лангобардите да станат неприятели. Перктарит тръгнал да се връща обратно в Италия при Гримоалд, понеже се говорело, че той е много милостив. Когато дошъл в град Лауда (Лоду Векио), изпратил предварително при краля най-приближения си сподвижник Унулф, за да го извести за пристигането си. Унулф съобщил на краля, че Перктарит идва, за да се довери [на неговото покровителство]. След това съобщение Гримоалд обещал, че няма да му стори нищо лошо, щом идва, доверявайки му се. Междувременно Перктарит пристигнал, отишъл при Гримоалд и се опитал да падне в нозете му, а кралят любезно го вдигнал, за да го целуне. Перктарит му казал: „Аз съм твоят слуга. Знам, че ти си добър и благочестив християнин и въпреки че можех да живея между езичниците, дойдох тук, като се осланям на твоята милост.“ С клетва, както бил обичаят, кралят му обещал отново [милост], произнасяйки: „В името на Този, който ме създаде, щом идваш при мен като

довереник, няма да ти се случи никакво зло и аз така ще подреда нещата, че ще можеш да живееш, както поговаря.“ Тогава го настанил в обширен дом и му наредил да си отгърне след усиления път; поръчал да бъде обслужен на публични разноски с храна и с всичко, което му е необходимо. Но когато Перктарит пристигнал в жилището, подготвено за него от краля, към него се забтекли на тълни жителите на Павия или за да го видят, или да го поздравят като стар познайник. И наистина, кой може да спре злия език? Веднага при краля отишли злонамерени ласкатели и споделили с него, че ако той не побърза да убие Перктарит, може да загуби и кралството, и живота си; те твърдели, че целият град се е стекъл край Перктарит с тази цел. Гримоалд ги послушал, повярвал им и като забравил какво е обещал, веднага се съгласил да убие невинния Перктарит; свиќал съвет, [за да реши] как точно да го умъртви, на следващия ден, понеже вече било станало късно. Вечерта той му изпратил различни ястия, специални вина и други напитки, за да може да го опие, така че, отгаден на много пиене и потънал във вино, да не може през нощта да се грижи за своята сигурност. Тогава един човек, който бил в обкръжението на баща му и носел на Перктарит храната от краля, мушнал главата си под масата, като че ли искал да го поздравя, и тайно му съобщил, че кралят възнамерявал да го убие. Перктарит веднага предупредил своя виночерпец да не налива в сребърната му чаша нищо друго освен малко вода. И когато му донесли различни напитки от краля и поускали по негова поръка да изпие цялата чаша, той обещал да я изпие в чест на краля и изпил водата от сребърната чаша. Слугите съобщили на краля, че той пие жадно, а кралят радостно им отвърнал: „Нека да пие, да се напие; утре това вино ще изтече смесено с кръв.“ А Перктарит бързо извикал Унулф и му разказал за намерението на краля да го убие. Унулф веднага изпратил в дома един слуга, който да

му донесе някакви групи, и наредил неговото легло да бъде поставено до леглото на Перктарит. Без да се бави, крал Гримоалд изпратил хора от своята свита в дома, където бил отсегнал Перктарит, и наредил да го пазят, за да не избяга. Когато вечерята свършила и всички си тръгнали, Перктарит и Унулф останали сами с вестуария¹ на Перктарит, който му бил изцяло предан, и разкрили пред него своя план, като го помолители настойчиво, щом Перктарит избяга, колкото може по-бързо да се преструва, че той (Перктарит) си почива в леглото. Вестуарият обещал да стори това. Тогава Унулф сложил върху главата и гърба на Перктарит своите групи и забивки и отгоре им мечал кожа, за да изглежда като селски слуга, и тръгнал да го извежда според плана, като го обижда, ритал и ръгал и не преставал да го заплашва, докато, бутан и блъскан, той не паднал на земята. Хората от кралската свита, които били разположени наоколо като охрана, попитали Унулф какво става, а той им отговорил: „Този нечестив роб е сложил леглото ми в стаята, където е настанен пияният Перктарит, който така се е напил с вино, че лежи като умрял. Но повече няма да продължавам с тази лудост, от сега, докато е жив кралят, ще си сега вкъщи.“ Като чули това и повярвали, че е истина, те се зарадвали и направили път на него и на Перктарит, когато смятали за слуга и който поради покритата си глава не можел да бъде разпознат, и им позволили да излязат. След като те си отишли, същият този най-верен вестуарий внимателно затворил вратата и останал сам вътре. Унулф свалил по въже Перктарит до един ъгъл на стената от страната на река Тичино. Той събрал колкото могъл съмишленници; взели коне, които намерили на пасището, и още същата нощ потеглили към град Аста (Асти), където били останали бунтуващите се срещу Гримоалд приятели на

---

¹ Слугата, който се грижи за дрехите.

Перктарит. Оттам Перктарит тръгнал колкото можел по-бързо към град Торино, после преминал през проходите на Италия и пристигнал в страната на франките. Така Всемогъщият Бог в Своето милосърдие спасил невинен от смърт, а краля, който в сърцето си желаел добро – от пререшение.

3. Крал Гримоалд смятал, че Перктарит спи в своето жилище, и наредил от това жилище до неговия дворец от едната и от другата страна да застане редица от хора, така че Перктарит да бъде пребеден между тях, за да няма възможност да избяга. Когато пратениците на краля пристигнали, за да повикат Перктарит в двореца, и заблъскали по вратата, мислейки, че той спи, вестуарият, който бил вътре, ги помолил: „Бъдете милостиви с него, оставете го да спи мъничко, защото е уморен от пътя и е изпаднал в тежък сън.“ Те се успокоили и предали на краля, че Перктарит спи тежък сън. Тогава той (кралят) казал: „Предната вечер така се е опил с вино, че сега не може да се събуди.“ И им наредил веднага да го доведат в двореца. Те пристигнали пред входа на жилището, в което се надявали, че спи Перктарит, и започнали силно да чукаат. Вестуарият отново започнал да ги моли да разрешат на Перктарит да поспи още малко. Разгневени, те се разкрещели, че този пияница е спал достатъчно, разбили с ритници вратата на жилището му, влезли и потърсили Перктарит в леглото му. Като не го намерили, предположили, че е слязъл долу, за да задоволи естествените си нужди. И когато и там не го открили, попитали вестуария какво се е случило с Перктарит. Той им отвърнал, че е избягал. Вбесени, те го хванали за косите и като го удряли, го завлекли в двореца. Завели го при краля и казали, че той е съдействал за бяството на Перктарит и трябва да бъде осъден на смърт. Кралят наредил да го пуснат и го попитал как е избягал Перктарит. Вестуарият му разказал как точно е станало всичко. Кралят попитал околните: „Какво ми-

слите за човек, който се е решил на подобни дела?“ Тогава всички единогласно отговорили, че той заслужава смърт след много мъчения. А кралят казал: „В името на моя Създател трябва да се отнесем добре към този достоен човек, който поради верността си към своя господар е бил готов да пожертва живота си.“ Той го направил един от своите вестиярии, като му напомнил, че трябва да му служи също толкова вярно, колкото и на Перктарит; обещал му също много изгоди. Когато кралят попитал какво е станало с Унулф, му било известно, че той е потърсил убежище в базиликата на св. Архангел Михаил. Веднага изпратил [хора] за него, като му обещал, че няма да му се случи нищо лошо, ако дойде и му се довери. Унулф изслушал кралското обещание, отишъл в двореца, паднал в краката на краля и веднага бил попитан по какъв начин е успял да се измъкне Перктарит. Той разказал всичко поред, а кралят похвалил неговата вярност и благоразумие и милостиво му върнал всички права и притежания.

4. След известно време кралят попитал Унулф дали би искал да прекарва дните си с Перктарит, а той, заклевайки се, отвърнал, че би предпочел да умре с Перктарит, вместо да живее другаде във върховни удоволствия. Тогава кралят повикал и вестиярия, на когото задал въпроса, дали би предпочел да остане с него в двореца, или да прекара живота си, скитайки с Перктарит. Той отговорил подобно на Унулф, а кралят приел благосклонно думите му и като похвалил неговата вярност, наредил Унулф да вземе каквото иска от дома си – слуги, коне и домашна утвар, и да върви по живо по здраво при Перктарит. По същия начин освободил и вестиярия. Като взели всичко свое според кралското благоволение и с кралска помощ тръгнали към кралството на франките при своя обичан Перктарит.

5. По това време войска на франките, идваща от Прованс, навлязла в Италия. Срещу нея напредвал Гримоалд с лангобардите; той измамил [франките] по следния начин.

При тяхното нападение се престорил, че бяга и изоставя лагера си с палатките, както и с различни блага, най-вече с изобилие от прекрасни вина, но напълно обезлюден. Когато франкските войници пристигнали, решили, че Гримоалд и лангобардите са били много уплашени и затова са изоставили лагера си; те се зарадвали много, алчно разграбили всичко и си организирали разточителна вечеря. Докато си почивали, налегнати от сън след различни ястия и много вино, посред нощ Гримоалд се нахвърлил върху тях и ги подложил на такова клане, че едва малцина се измъкнали и успели да се върнат в земите си. Мястото на битката е недалеч от вратите на град Асти, а и до днес франките го наричат Ривус (Риволи)².

6. По това време император Константин, който се наричал и Констанс (Констанс II), като искал да измъкне Италия от ръцете на лангобардите, тръгнал от Константинопол (662 г.) и като следвал пътя по крайбрежието, достигнал до Атина, откъдето, придвижвайки се по море, акостирал в Таренто (663 г.). Преди това посетил някакъв отшелник, за когото казвали, че има пророческа дарба, и разпалено поускал да узнае дали ще успее да погчини и завладее народа на лангобардите, който живее в Италия. Божият служител поускал [да изчака] една нощ, през която той да се моли на Бога, а на сутринта отговорил така на август: „Народът на лангобардите не може да бъде победен по никакъв начин, защото една кралица, дошла от друга земя, е построила църква на св. Йоан Кръстител в земите на лангобардите и поради това Блаженият Йоан се застъпва винаги за тях. Ще дойде време, когато този храм няма да бъде почитан, и тогава това племе ще погине.“ Можем да докажем, че пророчеството му се сбъдна. Преди гибелта на лангобардите същата тази базилика на св. Йоан, издигната на мястото, наричано

---

² Rivus – номок, река.

Монца, се стопанисваше от безчестни личности, защото това достопочтено място бе отгадено на недостойни и блудни хора не поради достойния им живот, а заради гадения погкуп.

7. Както вече казахме, след като августът Констанс пристигнал в Таренто, той потеглил оттам, навлязъл в земите на беневентците и превзел всички лангобардски градове, през които минал. Той смело атакувал и завладял богатия град на Апулия Лучера, като го сринал до основи. Не успял да превземе Агеренция (Ачеренца), тъй като се намирала на много добре укрепено място. После обсадил Беневенто с цялата си войска и започнал мощно настъпление. Тогава херцогството управлявал Ромуалд, синът на Гримоалд, който бил твърде млад. Щом научил за идването на императора, Ромуалд изпратил своя наставник, чието име било Сесуалд, при баща си Гримоалд от другата страна на По, с молба да дойде колкото може по-бързо, за да подпомогне сина си и беневентците, за които също имал грижа. Щом чул това, крал Гримоалд тръгнал веднага с войската си, за да се притече на помощ на своя син. Мнозина от лангобардите обаче го напуснали по пътя и останали в страната си, като казвали, че той е изоставил двореца си, за да се прибере в Беневенто, и повече няма да се върне. Междувременно армията на императора нападнала жестоко Беневенто с [помощта на] различни машини, а пък Ромуалд със своите лангобарди смело се отбранявал. Той не дръзвал да изправи отрядите един срещу друг, тъй като едните били много, а другите – малко, и [предпочел] често да напада лагерата на враговете си с групи от младежи, като това водело до много кръвопролития и от двете страни. Баща му Гримоалд се придвижвал бързо и пратил при Ромуалд неговия наставник, за когото вече станала дума, за да го извести за пристигането му. Когато приближил Беневенто, Сесуалд бил заловен от гърците и отведен при императора, който го попитал откъде идва.

Той отговорил, че е пратеник на крал Гримоалд и му съобщил за бързото напредване на краля. Императорът се уплашил, свикал своите хора на съвет, [за да реши] как да сключи мир с Ромуалд и да може да се върне в Неапол.

8. Понеже бил взел като заложничка сестрата на Ромуалд, чието име било Гиза, той (императорът) [успял да] постигне мир с него. Наредил наставникът Сесуалд да бъде изведен пред стените на Беневенто и го заплашил със смърт, ако разгласи пред Ромуалд или пред гражданите за удването на Гримоалд, а напротив – трябвало да твърди, че той няма да гоиде. Той (Сесуалд) му обещал, че ще постъпи така, както му е наредено, но като достигнал до стените, извикал, че иска да види Ромуалд. Ромуалд пристигнал бързо и той му казал така: „Бъди непоколебим³, господарю Ромуалд, имај вяра и не се тревожи, защото баща ти се придвижва бързо към теб с помощ. Да знаеш, че тази нощ остана близо до реката Сангрус (Сангро) с голяма войска. Заклевам те само да имаш милост към жена ми и децата ми, защото това вероломно племе няма да ме остави жив.“ Щом изрекъл това, главата му била отсечена по заповед на императора и хвърлена вътре в града с военна машина, наричана каменомет. Ромуалд поискал да му донесат главата, целунал я през сълзи и наредил да бъде погребана на достойно място.

9. Понеже императорът се страхувал, че Гримоалд ще пристигне всеки момент, той изоставил Беневенто и тръгнал към Неапол. Графът на Капуа Митола постигнал сериозна победа над неговата армия край реката Калор (Калоре), на мястото, което и до днес се нарича Пугна (бумка).

10. Разказват, че след като императорът пристигнал в Неапол, едн от неговите оптимати⁴, чието име било

---

³ Може би някаква алюзия с името на императора. В текста: „Constans esto, domine, Romuald...“

⁴ Благородници от най-висок ранг.

Сабур, поускал от август 20 000 войници и тържествено обещал, че сам ще воюва с Ромуалд и ще го победи. Той взел войската, стигнал до мястото, наречено Форинус (Форино), и разположил там своя лагер. Гримоалд, който вече бил пристигнал в Беневенто, научил за това и поускал [веднага] да тръгне срещу него. Синът му Ромуалд му казал: „Не е нужно, само ми отделете част от Вашата армия. С Божието благоволение ще се сражавам с него; щом победя, голямата слава ще бъде приписана на Вашата сила.“ Така и станало. Като взел част от бащината си армия, ведно със собствените си хора той тръгнал срещу Сабур. Преди да почне сражението, наредил да тръбят в четири посоки и веднага гръзко се нахвърлил върху врага си. Докато двете армии водели бой с настървение, човек от армията на краля на име Амалонг, който обикновено носел кралското копие, като го гържал с двете си ръце, силно ударил с него някакво гърчѐ, свалил го от седлото, на което яздело, и го издигнал във въздуха над главата си. Щом гръцката войска видяла това, била обхваната от невероятен страх и веднъж обърната в бягство, с отстъплението си докарвала крайна опасност и смърт, а Ромуалд и лангобардите спечелили победата. Така Сабур, който обещавал на императора като трофей победа над лангобардите, се върнал при него само с малцина и си спечелил презрение; Ромуалд, който постигнал победа над враговете, се върнал триумфиращ в Беневенто за бащина радост и сигурност за всички, след като отхвърлил зави-наги страха от неприятелите.

11. Щом август Констанс забелязал, че не може да се справи с лангобардите, обърнал цялата си жестокост към своите, т.е. към римляните. Той напуснал Неапол и се от-правил към Рим (юли 663 г.). Папа Виталиан (657–672) за-едно със свещениците си и римския народ излязъл [да го по-срещне] на шестия милиарий от града. Когато августът пристигнал пред прага на „Св. Петър“, [папата] му под-

несъл палиум, избезан със злато; като останал в Рим 12 дни, той (Констанс) иззел всичко, което някога било изработено от мед за украса на града, [стигнал] готам, че изтръгнал и медните плочи от покрива на църквата на Блажената Мария, която преди наричали Пантеон в чест на всички богове, а тогава вече, със съгласието на големците, мястото било посветено на всички мъченици и тях (плочите), както и останалите украси пренесъл в Константинопол. После императорът се върнал в Неапол и по суша тръгнал към Регжо. През седмия индуктион навлязъл в Сицилия, установил се в Сиракуза и донесъл такива злочестини на народа – населението и собствениците в Калабрия, Сицилия, Африка и Сардиния, – за каквито преди никога не било чувано – разделяли жени от мъжете им, деца от родителите им⁵. Народът в тези области понесъл и много други нечувани неща, така че у никого не останала надежда за живот. Дори свещената утвар и богатствата на светите Божи църкви трябвало да бъдат пазени от императорските разпоредби и от гръцката алчност. Императорът останал в Сицилия от седмия до дванадесетия индуктион⁶, но накрая получил отплата за страданията, причинени от неговия произвол – докато бил в банята, бил убит от собствените си слуги.

12. След като император Констанс бил убит в Сиракуза, властта в Сицилия взел Мецеций, без да получи обаче съгласието на армията на Изтока. Италийските войски – едни от Истрия, други от районите на Кампания, трети – от Африка и Сардиния, дошли в Сиракуза и го убил. Мнозина от неговите съдници били отведени в Константинопол и там били обезглавени; заедно с тях била отнесена и главата на фалшивия император.

---

⁵ Вероятно те били продавани в робство, за да могат да изплатят новоналожените такси.

⁶ Всъщност е останал до 11 индуктион и е бил убит на 15 юли 668 г.

13. Щом узнало това, племето на сарацините, което вече било нахлуло в Александрия и Египет, веднага пристигнало с много кораби и връхлетяло връз Сицилия; влезли в Сиракуза и избили много народ, само малцина, които стигнали до добре укрепената крепост или избягали в планината, успели да се изплъзнат; а [сарацините] отнесли огромна плячка и всичко онова, украсено с мед и различни декорации, което августът Констанс отвлякъл от Рим; след това те се завърнали в Александрия.

14. По-нататък гъщерята на краля, за която вече казахме, че била взета от Беневенто като заложничка⁷, пристигнала в Сицилия и там дочакала последния си ден.

15. По това време имало толкова гъждове и гръмотевици, колкото преди това хората не си спомняли да са виждали – толкова, че множество хора и животни били поразени от гръм. В същата година не можели да бъдат събрани бобовите растения, понеже поради пороите не успели да узреят.

16. Крал Гримоалд освободил беневентците и техните провинции от гърците и след това решил да се върне в гвореца си в Павия и да даде гъщеря си, другата сестра на Ромуалд, за жена на Тразамунг, който бил преди херцог на Капуа и му помагал дейно в завземането на кралството, и да го направи херцог на Сполето след Агон, за когото вече говорихме по-горе. Тогава се върнал в Павия.

17. Когато умрял херцогът на фриулците Гразулф, когото споменахме по-преди, за негов наследник в херцогството бил посочен Агон (653–662), на чието име е наречена къщата, която и до днес се намира в Чивидале – Дом на Агон. След смъртта на Агон водач на фриулците станал Луп (662–663). Този Луп нахлул с армия от конници на остров Градо, който е недалеч от Аквилея, по един каменен мост, построен над морето в стари времена, и като оп-

---

⁷ Тук глава 8.

лячкосал града, си тръгнал оттам и отнесъл със себе си съкровищата от църквата на Аквилея. Когато Гримоалд напуснал Беневенто, той оставил двореца си на този Лун.

18. Същият Лун се държал много нагло в Павия в отсъствието на краля, като си мислел, че той няма да се върне повече: а когато кралят се върнал, той (Лун), като знаел, че това, което е вършил не както трябва, няма да му хареса, се оттеглил в Чивидале и въпреки че бил наясно със слабостта си, се разбунтувал [срещу краля].

19. Тогава Гримоалд, понеже не искал да побуди гражданска война между лангобардите, пратил известие на краля на аварите Какан да пристигне в Чивидале с войската си и да навдвие херцог Лун с война. Така и станало. Защото Какан пристигнал с голяма армия и на мястото, наречено Фловуис⁸, както ни предават старите мъже, участвали в битката, в продължение на три дни херцог Лун с фриулците се бил срещу войската на Какан. На първия ден той нагделял наг Какановата силна войска и малцина от неговите [войници] били ранени. На втория ден, макар че и от неговите хора имало мнозина ранени и убити, той също убил много авари. На третия ден, с много убити и ранени от негова страна, той успял да разгроми голямата аварска армия и да отнесе богата плячка. Но на четвъртия ден [лангобардите] видели срещу тях да идва толкова огромно множество, че едва успели да се измъкнат с бяство.

20. Там бил убит херцог Лун, а тези, които останали живи, се защитили с укрепления. Аварите се разпръснали по цялата им земя, като плячкосали или опожарили всичко [по пътя си]. Действали по този начин в продължение на няколко дни, докато получили вест от Гримоалд, че вече трябва да спрат с опустошенията. Те пък пратили легати при Гримоалд, [за да му кажат,] че няма да изоставят Чивидале, който били завзели със собственото си оръжие.

---

⁸ Най-вероятно Фловуис – Рекама.

21. Тогава, притиснат от необходимостта, Гримоалд започнал да събира армията си, за да прогони аварите от своите земи. Той разположил лагера си на сред полето, а в него били и аварските пратеници. Понеже войниците му били малко, той ги накарал в продължение на няколко дни често да преминават пред погледа на легатите с различни грехи и с различни оръжия, така че да изглежда, че непрекъснато пристигат нови. Виждайки една и съща армия да преминава по най-различни начини, аварските пратеници повярвали, че лангобардите са огромно множество. Гримоалд им рекъл така: „С цялото това войсково множество, което видяхте, веднага ще нападна Какан и аварите, ако те бързо не напуснат пределите на фриулците.“ Пратениците на аварите известили своя крал за това, което видели и чули, и той веднага се върнал с войската си в своето кралство.

22. След като Лун бил убит по този начин, както вече разказахме, синът му Арнефрит поискал да поеме херцогството в Чивигале на мястото на своя баща. Но понеже се уплашил от силата на крал Гримоалд, той избягал при славянския народ в Карнунтум, който погрешно наричат Карантанум (Каринтия). После се върнал със славяни, за да превземе херцогството с помощта на техните войски, но бил убит, когато фриулците го нападнали при крепостта Неме (Нимис), която отстои недалеч от Чивигале.

23. После за херцог в Чивигале бил посочен Вехтари (663–671), който бил роден в град Виченция (Виченца), мъж благосклонен и благо управляващ своя народ. Щом славянският народ научил, че той е тръгнал към Павия, се събрало голямо и силно множество, което искало да атакува крепостта Чивигале; те пристигнали и издигнали лагер на мястото, наричано Броксас, недалеч от Чивигале. Но се случило така, че по Божия воля херцог Вехтари се върнал предишната вечер от Павия, без славяните да разберат за това. След като неговите сподвижници както

обикновено се оттеглили по домовете си, той, като получил сведения за славяните, се отправил срещу тях с малцина, т.е. с около 25 мъже. Щом славяните го зърнали да пристига с толкова малко хора, заявили, че при тях идва патриархът със свещениците си. Когато наближил моста над река Натисцо (Натизоне), където се били установили славяните, Вехтари свалил шлема от главата си и показал на славяните лицето си; той бил плешив. Славяните го разпознали и много разтревожени, започнали да викат, че Вехтари е там и [изпълнени] с Божи уплах, мислели повече за бягство, отколкото за битка. Тогава с малкото си на брой войници Вехтари връхлетял върху тях и им нанесъл такова поражение, че от 5000 души останали малцина, които едва успели да се измъкнат.

24. След Вехтари херцогството било в ръцете на Лаугари/Ландари (663–671). След неговата смърт херцогството оглавил Родоалд (671–700).

25. Както вече казахме, след смъртта на Луп крал Гримоалд дал дъщеря му на име Теугерада за жена на своя син Ромуалд, който управлявал Беневенто. От него тя родила трима синове – Гримоалд, Гизулф и Арихис.

26. Също така крал Гримоалд отмъстил на всички, които го напуснали, когато тръгнал за Беневенто, заради тяхната нелоялност.

27. Той разрушил Форум Попули (Форлимпополи) – римски град⁹, чиито граждани често му вредели, когато пътувал към Беневенто, и го безпокоели и на отиване, и на връщане от там. Той навлязъл в Тоскана през Бардонийските Алпи¹⁰ по време на Великите пости, без римляните да бъдат предупредени, и неочаквано се нахвърлил върху града в деня на свещената Велика пасхална събота по вре-

---

⁹ Разположен на Виа Емилия, на юг от Равена.

¹⁰ Може би става въпрос за проход край град Барди (близо до Парма) в Апенините.

мето, когато било извършвано кръщението, и го погложил на такова клане, че дори самите дякони, които кръщавали гечицата, убил в свещения избор. До такава степен разрушил града, че и до днес го обитават съвсем малко жители.

28. Омразата на Гримоалд към римляните била твърде голяма, защото те някога били излъгали предателски братята му Тасон и Какон. Затова той сринал до основи града Одерцо, където те били убити, и разделил земите му между обитателите на Чивигале, Тревизо и Ценета (Ченета).

29. По това време херцогът на българите на име Алцеко неизвестно по каква причина изоставил своя народ, навлязъл мирно в Италия с цялата армия на своето херцогство и пристигнал при крал Гримоалд, като му обещал да му служи и да се засели в неговата страна. Той го отправил при сина си Ромуалд в Беневенто, на когото наредил да отстъпи на него и на народа му места за живеене. Херцог Ромуалд ги приел любезно, отредил им просторни площи за живеене, които дотогава били пуссти – Сепинум (Сепино), Бобуанум (Бояно), Изерния и други градове с техните земи, а на самия Алцеко променил титлата и той бил наречен гасталд вместо херцог¹¹. Те (българите) и до днес населяват тези места и въпреки че говорят латински, не са изоставили собствения си език.

30. Както вече казахме, след като август Констанс бил убит в Сицилия и тиранинът Мецеций, който го последвал [във властта], бил наказан, Константин¹², си-

---

¹¹ Версията на Фредегарий е по-различна. Според него прогонени от Панония българи намерили убежище при меровингския крал Дагоберт I (629–639). След като наредил на бавариите да ги приемат в домовете си, за да презимуват при тях, той променил по неизвестни причини решението си и заповядал да ги избият. Малцина от тях се спасили и водени от Алциок, 700 мъже заедно с жените и децата си навлезли в марката на венетите и останали там при техния херцог Валук. Новата титла гасталд обвързва Алциок с кралската власт на лангобардите.

¹² Константин IV (668–685), син на Констанс II.

нът на Констанций, приел управлението на кралството на римляните и ги управлявал 17 години. По времето на Констанс архиепископ Теодор и абат Агриан, също много учен мъж, били изпратени от папа Виталиан (657–672) в Британия, където обогатили много английски църкви с доктрината на [Римската] църква. От тях двамата архиепископ Теодор е този, който е описал с удивителна и прозорлива мисъл наказанията за грешниците – колко години трябва да трае наказанието за всеки един грях.

31. После през месец август от изток се появила комета с много искрящи лъчи, която сама се върнала назад и изчезнала. Скоро след това от същата източна страна тежка чума опустошила римския народ. В тези дни папата на Римската църква Домн (676–678) покрил по чуден начин с големи бели мраморни плочи мястото, названо Рай, срещу църквата на блажения апостол Петър.

32. По това време в Галия кралството на франките управлявал Дагоберт¹³, който сключил договор за траен мир с Гримоалд. Перктарит, който се бил установил също в земята на франките и се страхувал от Гримоалд, напуснал Галия и побързал да се настани на остров Британия при саксонския крал.

33. Гримоалд бил в своя дворец, когато на деветия ден след кръвопускане взел лъка си и щом се опитал да улучи един гълъб със стрелата, вената на ръката му се разкъсала. Разказват, че лекарите използвали отровни лекове и така го лишили от живот. Той бил прибавил към едикта на крал Ротари някои капитули, които, изглежда, са му били от полза¹⁴. Бил със силно тяло, пръв по дързост, плешив и със забележителна брада, надарен с не по-малко

---

¹³ Дагоберт II (650–679), крал на Австразия.

¹⁴ Незовият едикт е от 668 г. Той добавя към обичайното право някои принципи от римското гражданско право относно наследствата и прави опит да забрани бигамията.

разум, отколкото със сила. Тялото му било погребано в базиликата на блажения Амброзий Изповедник, която той бил построил в града Павия. Година и три месеца след смъртта на крал Ариперт той (Гримоалд) взел [властта в] лангобардското кралство, царувал 9 години и я оставил на сина си Гарибалд, все още малко момче, което дъщерята на крал Ариперт му била родила. И така, както бяхме започнали да разказваме, Перктарит, който бил тръгнал от Галия, се качил на кораб, за да се прехвърли на британския остров в саксонското кралство. Щом навлязъл съвсем малко навътре в морето, се чул глас от брега, който питал дали Перктарит е на кораба. Когато му било отговорено, че Перктарит е там, този, който крещял, добавил: „Кажете му да се върне в своята родина, защото днес е третият ден, откакто Гримоалд вече не е между живите.“ Като чул това, Перктарит веднага се върнал, но, стигайки до брега, не открил човека, който го известил за смъртта на Гримоалд; затова и решил, че това не бил човешки, а Божествен вестител. Оттам се отправил към родината си и когато достигнал до проходите на Италия, открил, че го очакват всички дворцови служители, цялото кралско войнство и голямо множество лангобарди. И така, като се върнал в Павия, прогонил детето Гарибалд от кралството и бил въздигнат за крал от всички лангобарди на третия месец след смъртта на Гримоалд. Той бил мъж благочестив, католик по вяра, държащ на правосъдието и щедър покровител на бедните. Веднага изпратил да говедат от Бенеvento жена му Рогелинда и сина му Кунинкперт.

34. Когато придобил право на власт, той (Перктарит) издигнал на онзи бряг на река Тичино, от който някога бил побегнал, манастир, който нарекли Новия, посветен на Господа и негов Освободител, както и в чест на Светата Дева и мъченица Агата. Там събрал много девици, дарил го с различни притежания и със също толкова много украси.

Кралица Роделинда пък построила извън стените на града Павия базилика на Светата Божия майка, която нарекли „При прътите“, и я надарила с прекрасни украшения. Това място някога било наречено „При прътите“, защото там стърчали изправени пръти, т.е. колове, които лангобардите имали обичай да побиват: ако някой загинел на чуждо място или във война, неговите близки забивали в гроба му прът, на чийто връх поставяли гълъб, изработен от дърво, обърнат в посоката, в която техният близък бил изчезнал, за да може да се знае къде почива този, който е умрял.

35. Перктарит управлявал сам в продължение на 7 години, а на осмата (679–700) взел сина си Кунинкперт да управляват заедно и царувал с него още 10 години.

36. И докато те живеели в мир и имали спокойствие във всяко едно отношение, срещу тях се надигнал един син на неправдата на име Алахис, заради когото бил нарушен мирът в лангобардското кралство и мнозина били погубени. Той бил херцог в град Тренто, който враждувал с графа на баварците, когото те наричали „гравьо“¹⁵, който пък управлявал Бауцанум (Болцано) и други крепости, и го победил по удивителен начин. Алахис се възгордял по тази причина и вдигнал ръка срещу своя крал Перктарит, разбунтувал се и се укрепил в крепостта на Тренто. Крал Перктарит тръгнал срещу него, за да го обсади. Изведнъж неочаквано Алахис излязъл от града със своите хора, нападнал кралския лагер и принудил самия крал да бяга. Покъсно отново си спечелил благоволенieto на крал Перктарит посредством кралския син Кунинкперт, който отдавна имал добри чувства към него. Колчем кралят понечвал да го накаже със смърт, синът му Кунинкперт винаги [намирал начин] да попречи, като смятал, че все пак той им е верен; но не могъл да убеди баща си да му даде херцогството

---

¹⁵ Германското *Graf*, което съответства на лат. *comes*.

Бреша, защото бащата често протестирал, че Кунинкперт подготвя собствената си гибел, като дава на врага си кралски възможности. В град Бреша имало голямо множество благородни лангобарди и Перктарит се страхувал, че с тяхна помощ Алахис ще стане по-силен. По това време Перктарит построил в град Павия чудно измайсторена порта [на път], достигащ до двореца, която била наречена Дворцова.

37. След като управлявал кралството в продължение на 18 години – първо самостоятелно, а после и със сина си, – Перктарит напуснал този свят и тялото му било погребано край църквата, посветена на Господ Спасител, която била построена от неговия баща Ариперт. Той бил с хубава външност, пълно тяло, мек и благороден във всяко отношение. Крал Кунинкперт си взел за жена Хермелинга, от англосаксонски род¹⁶. Тя била видяла в банята Теодотис, момиче от благороден римски род, с грациозно тяло и руси коси, спускащи се до петите, и похвалила нейната хубост пред своя съпруг крал Кунинкперт. Той скрил от жена си, че е чул [думите ѝ] с удоволствие, но пък бил подпален от голяма любов към това момиче; и без да се баби, тръгнал да ловува в гората, която наричали „Града“, и наредил на жена си Хермелинга да гоиде с него. През нощта се измъкнал, отишъл в Павия, наредил да му доведат девойката Теодотис и легнал с нея. После я пратил в манастира в Павия, който бил наречен на нейно име.

38. Алахис дълго време замислял своя коварен ход; подпомогнат от жителите на Бреша Алдон и Граузон, както и от много други лангобарди, като забравил всички добрини, които му бил сторил крал Кунинкперт, както и клетвата си за вяност към него, навлязъл в кралството му и в двореца му в Павия в негово отсъствие. Щом чул това, Кунинкперт веднага тръгнал от там, където се намирал,

---

¹⁶ Може би от семейството на кентските крале.

и побегнал към острова в езерото Лариус (Комо), недалеч от Комум (град Комо), където се укрепил. Голяма печал настанала между тези, които го обичали, най-вече сред свещенослужителите и клира, които били омразни на Алахис. По това време църквата в Павия имала за епископ божия човек Дамян, който се отличавал със святост и бил добре образован в свободните изкуства. Когато той видял Алахис да завзема двореца, за да не понесат вреда той или пък църквата му, изпратил при него своя дякон Тома, мъж знаещ и вярващ, и по него [дал] свят благослов от църквата за същия този Алахис. Алахис (688–689) бил уведомен, че дякон Тома стои пред вратите и носи благослов от епископа. Тогава Алахис, за когото вече казахме, че мразел всички клирици, казал така на своите хора: „Идете и му кажете да влезе, ако са му чисти гащите; ако ли не – да стои навън.“ Тома чул думите му и отвърнал така: „Съобщете му, че гащите ми са чисти, защото всеки ден ги пера.“ На това Алахис отговорил: „Аз не говоря за гащите, а за това, което е вътре в тях.“ А Тома рекъл: „Идете и му кажете: „Само Бог може да ме порицае за това, а този [човек] никак не би могъл.“ Когато Алахис поканил дякона да влезе при него, говорил му много грубо и осъдително. Тогава страх и омраза към тирана обзели всички клирици и свещенослужители и те решили, че не могат да търпят повече неговата грубост. Започнали толкова по-силно да възжелават Кунинкперт, колкото повече изпитвали презрение към надменния натрапник. Но скоро жестокост и диво варварство обхванали заграбеното кралство.

39. Накрая, един ден, когато броял солиди¹⁷ върху масата, от нея паднал един тремизий¹⁸, който синът на Алдон, още момче, вдигнал от пода и подал на Алахис. Като

---

¹⁷ Златна римска монета, която се ползва като обменно средство и във „варварските“ държави.

¹⁸ Една трета от солида.

смятал, че момчето още не разбира достатъчно, той му рекъл така: „Баща ти има много от тези и ако Бог е решил, скоро ще ти ги даде.“ Вечерта момчето се върнало въкъщи при баща си и когато родителят му го попитал какво му е говорил кралят през деня, той му предал какво се било случило и какво му казал кралят. Чувайки това, Алдон силно се изплашил, отишъл при брат си Граузон и му съобщил за злословията на краля. Заедно с приятели и хора, на които можели да се доверят, взели решение да отстранят тирана Алахис от кралството, преди да успее да им навреди. По-късно отишли в двореца и казали така на Алахис: „Защо ни угостояваш с присъствие в града? Ето, целият град и целият народ са ти верни; онзи пиян Кунинкперт е разбит до такава степен, че повече никога няма да възстанови силите си. Върви и ловувай, упражнявай младежите си, а ние с останалите ти верни хора ще защитаваме града вместо теб. Освен това ти обещаваме, че скоро ще ти донесем главата на твоя враг Кунинкперт.“ Думите им го убедили, той излязъл вън от града и тръгнал към просторната гора „Града“ и там започнал да се упражнява в игри и лов. Алдон и Граузон също тръгнали, навлезли в езерото Комо с лодка и стигнали до Кунинкперт. Като пристигнали, паднали в краката му, признали, че са постъпили несправедливо с него и му съобщили, че Алахис е злословил срещу тях и че са взели решение да го погубят. Какво още? Поплакали заедно и положили помежду си клетви, в които уточнявали деня, в който Кунинкперт ще дойде, за да му предадат града Павия. Така и станало. В уречения ден Кунинкперт пристигнал в Павия, бил приет със задоволство от тях и влязъл в своя дворец. Тогава всички граждани и най-вече епископът, свещенослужителите и клириците, млади и стари, веднага се втурнали към него и всички го преаръщали през сълзи, благодарели на Бога за завръщането му, приветствали го, изпълнени с безкрайна радост; а той целувал когото мо-

жел от тях. Веднага при Алахис се явил вестител, който му предал, че Алгон и Граузон са изпълнили обещанието си – ще донесат главата на Кунинкперт, и не само главата, но и цялото тяло, което, потвърдил той, се намира в двореца. Щом чул това, [Алахис] се разтревожил, изрекъл много заплахи към Алгон и Граузон, беснеейки и скърцайки със зъби. Потеглил оттам и се върнал през Пиаченца в Австрия¹⁹, като отчасти с ласкателства, отчасти с принуда привличал като съюзници отделни градове. Когато пристигнал във Виченца, жителите ѝ се надигнали срещу него и се подготвили за война, но били победени и станали негови съюзници. Тръгнал оттам и нахлул в Тревизо, а по същия начин и в останалите градове. Кунинкперт събрал армия срещу него и народът на Чивигале според клетвата си за вярност поускал да тръгне с него: самият Алахис се скрил край моста на река Луквенция (Ливенца) в гората, която се нарича Капулан и отстои на 49 мили от Чивигале по пътя, отиващ към Павия; когато се появила армията на чивигалците, веднага, още в момента на пристигането ѝ, той настоял да положат клетва пред него, като хитро внимавал някой от тях да не се върне и да съобщи на другите за това. И така всички, които дошли от Чивигале, били обвързани с клетви с него. Какво още? От едната страна бил Алахис с войската от цяла Австрия, а от другата – Кунинкперт, който пристигнал със своите следовници и разположил лагера си в полето, наречено Коронате (Корнате²⁰).

40. Кунинкперт изпратил при него (Алахис) вестител, по когото му съобщавал, че иска да влезе в личен двубой с него, за да не занимават армиите [със спора си]. Алахис въобще не се съгласил с това предложение. Когато едн от

---

¹⁹ Austria – източната част на лангобардското кралство. Това понятие се среща в законите на крал Лиутпранг.

²⁰ На юг от Бергамо.

неговите хора, тосканец по произход, го убеждавал и го наричал войнствен и силен мъж, за да [го настрои да] излезе срещу Кунинкперт, Алахис отвърнал с тези слова: „Кунинкперт, макар и да е пияница и глуповат, все пак е твърде гързък и удивително силен. Защото по времето на баща му, когато бяхме момчета, в двора имаше огромни овни, които той, като хващаше за вълната на гърба, вдигаше от земята с протегнатата ръка – нещо, което аз не можех да правя.“ Като чул това, тосканецът му рекъл: „Ако не посмееш да влезеш в личен двубой с Кунинкперт, аз повече няма да бъда сред приятелите ти.“ И като казал това, веднага го напуснал, избягал при Кунинкперт и му разказал за тези неща. Както казахме вече, двете войски пристигнали на полето Короната. Когато се доближили една до друга, Сенон – дякон от църквата на Павия и попечител на църквата на Блажения Йоан Кръстител, която се намирала в града и била построена някога от кралица Гундиперга, – понеже обичал много краля и се страхувал той да не загине във войната, му казал: „Кралю-господарю, целият ни живот зависи от твоето благополучие; ако ти загинеш във войната, този тиранин Алахис ще ни погуби с различни наказания. Приеми моя съвет. Дай ми въоръжението си и аз ще отида и ще се бия с този тиранин. Ако загина, ти ще продължиш наново делото си; ако пък победиш, на теб ще припишат слабата, че си победил чрез слугата си.“ Понеже кралят отказал да направи това, неколцина от неговите хора, които били там, започнали да го молят през сълзи да приеме предложението на дякона. Накрая, понеже имал меко сърце, бил надвит от техните молби и сълзи, дал на дякона своята ризница, шлема, наколенниците и останалите си оръжия и го изпратил в битката, сякаш е той. Този дякон имал неговия ръст и общ изглед и затова, като излязъл въоръжен от палатката, всички помислили, че това е крал Кунинкперт. Битката започнала и се водила с всички сили. Алахис приложил най-голям натиск там,

където мислел, че е кралят, и като смятал, че лишава от живот краля, убил дякона Сенон. Той наредил да отрежат главата му, за да я издигне на копие и да благодарят на Бога, но когато повдигнали шлема, разбрал, че е убил свещеника. Тогава гневно изкрещял: „Горко ми, нищо не сме свършили в тази битка, освен да убием един свещеник! И сега давам обет, че ако Бог ми даде още веднъж победа, ще напълня цял кладенец със свещеници.“

41. Тогава Кунинкперт, виждайки, че губи своите хора, веднага се появил при тях, за да прогони страха им и да ги подкрепи с надежда за победа. Войските се подредили отново и от едната страна Кунинкперт, а от другата – Алахис, се подготвили за сражение. Когато вече се доближили, за да влязат двете армии в схватка, Кунинкперт изпратил на Алахис следните думи: „Виж колко народ има и от двете страни! Защо трябва да загине толкова множество? Да се изправим аз и ти в личен двубой и комуто от нас Господ иска да даде победата, той ще владее този народ невредим и читав.“ Приближените на Алахис го подтиквали да приеме предложението, което му пратил Кунинкперт, а той отговорил: „Не мога да сторя това, защото между неговите копия виждам изображението на свети Архангел Михаил, комуто съм се заклел.“ Тогава един от тях казал: „От страх виждаш нещо, което не съществува; а и за теб е вече късно да мислиш за това.“ При звука на тръбите войските се сблъскали и понеже нито една от тях не отстъпвала, настанало голямо клане. Жестокият тиранин Алахис загинал и Кунинкперт спечелил победата с Божията помощ. Щом научила за смъртта на Алахис, армията му потърсила спасение в бяството. Тези от тях, които мечът не повалил, убила реката Аггуа (Агга). Главата на Алахис била отделена от тялото, а краката – отрязани, и останал само неговият обезобразен и осакатен труп. В тази война не участвала войската на чивидалците, понеже били принудени да следват Алахис против своето же-

лание и затова не помогнали нито на крал Кунинкперт, нито на Алахис, а когато двамата се сблъскали в боя, те се върнали по своите земи. Така умрял Алахис, а крал Кунинкперт наредил тялото на дякона Сенон да бъде погребано тържествено пред вратите на църквата на Блажения Йоан Кръстител, която дяконът управлявал; самият крал се върнал в Павия за радост на всички и с триумф от победата си.

Книга шеста

1. Докато тези неща се случвали при лангобардите от другата страна на По, Ромуалд, херцогът на беневентците, събрал голяма армия, нападнал и превзел Таранто, по същия начин [постъпил] и с Бриндизи и подчинил на своята власт цялата тази просторна област и нейните околности¹. По това време неговата съпруга Теудерата построила вън от стените на град Беневенто църква в чест на блажения апостол Петър; пак там тя създала манастир за множество рабини Божи.

2. Ромуалд напуснал света, след като управлявал херцогството 16 години (662–687). След него синът му Гримоалд управлявал народа на самнитите. С него била обвързана в брак Вигилинда, сестра на Кунинкперт, гъщеря на крал Перктарит. След смъртта на Гримоалд (687–689) неговият брат Гизулф станал херцог и управлявал Беневенто в продължение на 17 години (689–706). За него била женена Виниперга, която му родила Ромуалд. Приблизително пак тогава, след като дълги години тънела в самота, в крепостта Касинум (Монте Касино), където почивало свящото тяло на преблажения Бенедикт, пристигнали франки от областта Ценоманикорум (Льо Ман, провинция Мен) и Аурелианенциум (Орлеан) и под предлог, че ще съхраняват свящото тяло, отнесли костите на светия отец и свята му сестра Сколастика в своята родина; за тях били построени два манастира, в чест на единия и на другия: единият – за св. Бенедикт, а другият – за св. Сколастика. Но е сигурно, че за нас са останали светите му устни, по-сладки от всеки нектар, и очите, зрящи в небесното, както и други части, макар и вече разложени. Единствено тялото на нашия Господ не поглежи на тлен; телата на всички оста-

---

¹ Вероятно има предвид най-южната част на полуострова.

нали светци изгниват, за да бъдат възстановени после за вечна слава, с изключение на тези, които остават ненакърнени, като [доказателство за] Божествените чудеса.

3. Когато веднъж Рогоалд, който, както казахме по-рано, взел властта над херцогството в Чивидале, отсъствал от града, Ансфрит от крепостта Реуния (Рагоня) навлязъл в неговото херцогство без разрешението на краля. Щом разбрал това, Рогоалд избягал в Истрия и после с кораб през Рабена пристигнал при крал Кунинкперт в Павия. Понеже Ансфрит не бил доволен от това да управлява [само] херцогството Фриули, той се разбунтувал срещу Кунинкперт и поскал да нападне кралството му. Но бил хванат във Верона, отведен при краля, ослепен и пратен в изгнание. След тези събития Агон, братът на Рогоалд, управлявал херцогството Фриули като негов надзорник².

4. Докато всичко това се случвало в Италия, в Константинопол се родила ерес³, която настоявала, че в нашия Господ Иисус Христос има една воля и едно действие. Патриархът на Константинопол Георгий, Макарий, Пир, Павел и Петър подклаждали тази ерес. Поради това август Константин наредил да се съберат 150 епископи; сред тях имало легати от светата Римска църква, изпратени от папа Агатон (678–681) – Йоан Дякон и Йоан, епископ на Порто⁴; всички те осъдили тази ерес. На часа сред народа паднали толкова паяжини, че всички се удивили; това бил знак, че еретическата извратеност била прокудена. Патриарх Георгий бил низложен⁵, а останалите, които

---

² Lociservator е единственото споменаване на тази служба в лангобардския период. Назначаването на кралски служител във Фриули вероятно означава, че херцогството било вече напълно под кралска власт.

³ Монотелизъм.

⁴ Намира се на устието на р. Тибър.

⁵ Възъщност Георгий дори не изповядва монотеизма; той играе ролята на медиатор между ортодоксите и еретиците, които трябвало да бъдат убедени да се откажат от своите възгледи.

упорствали в своя защита, били анатемосани и наказани с отлъчване. По това време Дамян, епископ на църквата в Павия, съчинил по този въпрос от името на архиепископа на Милано Мансвет писмо, полезно за правата вяра, което получило голямо одобрение на гореказания събор⁶. Защото правилната и истинска вяра е тази, според която нашият Господ Иисус Христос има две природи – Божествена и човешка, и така се вярва, че има и две воли и две действия. Искаш ли да чуеш какво е Божественото в Него? Той казва: „Аз и Отец едно сме.“⁷ Искаш ли да чуеш какво е човешкото? „Моят Отец е по-голям от Мене.“⁸ Виж Го как спи на кораба според човешката си природа; виж Неговата Божественост според евангелиста: „Тогава, като стана, запрети на ветровете и на морето, и настана голяма тишина.“⁹ Този Шести вселенски събор се състоял в Константинопол и е записан на гръцки език по времето на папа Агатон; той бил осъществен в присъствието на император Константин в неговия дворец.

5. По това време, през осмия индуктион (680 г.), имало лунно затъмнение. Почти по същото време¹⁰ на петия ден преди майските нони (2 май), около 10 часа през деня също имало слънчево затъмнение. То било последвано от жестока чума в продължение на 3 месеца, т.е. през юли, август и септември; броят на умиращите бил толкова голям, че дори родители с децата им, братя със сестрите им, сложени по двама на погребалните носилки, били

---

⁶ Дамян, който по това време бил все още презвитер (епископ е от 685 г.), активно се противопоставял на монотелизма. Неговото писмо, адресирано до император Константин, било прочетено пред Синода и утвърждавало съществуването на две воли и две действия в същността на Христос.

⁷ Йоан, X, 30.

⁸ Йоан, XIV, 28.

⁹ Матей, VIII, 26.

¹⁰ Вероятно през 681 г.

отнасяни към Рим, за да бъдат погребани. По същия начин тази чума обезлюдила Павия, така че всички жители бягали към планините или по други места, а на площада и по улиците на града израснали треви и храсталаци. И тогава станало ясно за мнозина, че през нощта над града прелитали един добър и един лош ангел и по нареждане на добрия ангел лошият ангел, който носел в ръката си ловно копие, колкото пъти почуквал на нечия врата с копието, толкова души от този дом умирали на следващия ден. Тогава на някакъв човек чрез видение било разкрито, че чумата няма да се успокои, докато не бъде положен олтар, посветен на мъченик св. Себастиан в църквата на блажения Петър, която се наричала „При затвора“¹¹. Това било сторено и останките на св. Себастиан били донесени от Рим; щом олтарът бил издигнат, чумата сама спряла.

6. След като минали тези неща, крал Кунинкперт заедно със своя стратор, който на собствения му език се нарича „марпахис“, свикал съвет в Павия, [който да реши] как да лиши от живота им Алдон и Граузон; изведнъж от прозореца, близо до който седели, влетяла една едра муха; Кунинкперт поискал да я удари с ножа си, за да я убие, но само отсякъл крака ѝ. Когато Алдон и Граузон отивали към двореца, без да знаят за кралския съвет, и наближили църквата, посветена на светия мъченик Роман, която се намирала близо до двореца, изведнъж срещу тях се появил сакат човек с един отрязан крак; той им казал, че Кунинкперт ще ги убие, ако отидат при него. Щом чули това, те били обхванати от голям страх и избягали зад олтара на църквата. Кунинкперт бил веднага уведомен, че Алдон и Граузон са избягали в църквата на блажения мъченик

---

¹¹ Basilica beati Petri quae ad Vincula dicitur. Църква „Свети Петър ад винкула“ има в Тауър, Лондон, докато църквата в Павия сега се нарича „San Pietro in Ciel d'Oro“ („Свети Петър в златното небе“). Тя е строена през 604 г., подновена е от лангобардския крал Лиутпранд, който е погребан там. В нея се намира и гробът на св. Авеустин.

Роман. Тогава Кунинкперт започнал да обвинява своя стратор, че е издал неговия план. На това страторът му отвърнал: „Кралю-господарю, ти знаеш, че след съвета не си ме изпускал от поглед; как бих могъл да кажа това някому?“ Тогава кралят проводил пратеници да попитат Алгон и Граузон защо са избягали на това свято място. В отговор те казали: „Защото ни бе известно, че нашият господар, кралят, иска да ни убие.“ Кралят още веднъж пратил при тях свои хора, за да узнае кой ги е предупредил, като им предал да не разчитат на неговото благоразположение, ако не съобщят кой е бил вестителят. Тогава те предали на краля нещата, както са се случили, като казали, че срещу тях се е появил куц мъж с един отрязан крак, с гърбен крак до коляното и именно той им е казал, че ще ги убият. Тогава кралят разбрал, че онази муха, чийто крак бил отрязал, била злонамерена и че тя е предала тайните му планове. Веднага приел клетвата на Алгон и Граузон в името на тази църква, простил им провинението и оттам нататък ги приемал като свои верни хора.

7. По това време Феликс, чичото на моя учител Флавиан, преуспявал в изкуството на граматиката; кралят го обичал толкова много, че в своята щедрост го дарявал с подаръци, между които и жезъл, украсен със сребро и злато.

8. Тогава живял също и Йоан, епископ на църквата в Бергамо, удивително свят мъж. В разговор по време на един пир той раздразнил краля, а кралят наредил да му приготвят, за да се прибере в своята странноприемница, един буен и неугържим кон, който шумно хвърлял на земята всички, които го яхвали. Но когато епископът се качил върху него, [конят] станал толкова кротък, че го отвел до дома му в лек ход. Като чул това, кралят се гържал с епископа с дължимата почит и щедро му подарил коня, който бил предназначен за него самия.

9. Пак тогава, между Рождество Господне и Богоявление, през нощта при ясно небе близо до Плеядите се появи-

ла звезда, някак засенчена, подобно на луната, когато е под облак. После към средата на февруари излязла от запад звезда, която с голям блясък все пътувала на изток. През март изригнал за няколко дни Бебуус (Везувий) и всичко зелено наоколо погинало поради праха и пепелта му.

10. Тогава голямо множество от невярното и омразно на Бога племе на сарацините излязло от Египет в Африка, обсадило Картаген, превзело го и след като го завладяло, го опустошило жестоко и сринало го земята.

11. Междувременно в Константинопол умрял император Константин и неговият по-млад син Юстиниан приел властта над римляните и ги управлявал в продължение на 10 години¹². Той отнел от сарацините Африка и сключил с тях мир по суша и море. Той (Юстиниан) изпратил своя протоспатарий¹³ Захарий със заповед да доведе в Константинопол папа Сергий (687–701), защото той не искал да признае и да се подпише за грешката на Синода, който [императорът] бил свикал в Константинопол (691 г.). Но армията от Равена и околните места оценила заповедите на принца като нечестиви и с обиди и оскърбления прогонила от Рим този Захарий.

12. Срещу Юстиниан се надигнал Леон¹⁴ и приел императорското достойнство, като го лишил от властта; управлявал кралството на римляните 3 години и изпратил Юстиниан в изгнание в Понт¹⁵.

13. На свой ред Тиверий¹⁶ се разбунтувал срещу Леон, отнел му властта и го държал в затвора в същия град през цялото време на своето управление.

14. Пак тогава (698 г.) в Аквилея бил събран синод, който поради неопитност във вярата се усъмнил и не приел

---

¹² Юстиниан II (685–695, 705–711).

¹³ Висш военен чин във Византия.

¹⁴ Всъщност това е император Леонтий (695–698).

¹⁵ В Херсон, на южното крабрежие на Крим.

¹⁶ Император Тиверий II (698–705).

Петия икуменичен събор, докато не бил напътен от благодворните напомнания на блажения папа Сергий (687–701) и тогава той (синодът) заедно с останалите Христови църкви го одобрил. Този събор се състоял в Константинопол по времето на папа Вигилий (537–555) и управлението на император Юстиниан (527–565) [и бил насочен] срещу Теодор и всички еретици, които твърдели, че блажената Мария е родила само човек, а не Бог и човек¹⁷. На този събор била изградена католическата доктрина, че блажената Мария винаги ще се нарича Дева и Богородица, защото, както постановява католическата вяра, тя е родила не само човек, а наистина Бог и човек.

15. По това време кралят на англосаксонците Цедоал¹⁸, който бил водил много войни в своята страна, се обърнал към Христа и тръгнал към Рим. Пристигнал при крал Кунинкперт и бил приет от него великолепно. Когато пристигнал в Рим, бил покръстен от папа Сергий, бил назован Петър и, облечен в бяло¹⁹, се отправил към Небесните селения. Тялото му е погребано в църквата на блажения Петър и над него била изписана следната епитафия:

Врѣх, сила, потомство, кралства най-мощни, победи,
Богатства, мъже благородни, зидове, крепости, къщи,
Едните – наследство от дедите достойни, а другите сам
придобил е
Цедоал, който във битка бе силен, изостави ги воден от
обич към Бога,
За да зърне като крал престола на Петър и гост да му бъде,
Благочестиво от избора му чиста вода да почерпи,

---

¹⁷ Тук Павел Дякон допуска грешка. Петият икуменичен събор в Константинопол осъжда т.нар. Три глави, а синодът в Аквилея (някои настояват, че се е състоял в Павия) отбелязва връщането на еретиците в лоното на Църквата.

¹⁸ Кралят на Уесекс Ceadwalla (685–688), който пристъединил към земите си Съсекс, опустошил Кент и избил жителите на острова. Времето на управлението му не съвпада с хронологията на автора и вероятно събитията са станали по-рано.

¹⁹ Дрехите на неофитите.

Да хване в глътка лъчиста светлината искряща,
От която животворният блясък отвсякъде блика;
Наградата за живот обновен²⁰ бързо получил,
На лудостта варварска името, а също и своето,
Ликувайки, сменшл със покръстване; да се нарече Петър
Първосвещеникът Сергей поискал, като самия баща²¹,
Наново родил се във купела, от благодатта Христова

очистен

И в бяло облечен, отведен бил във небесната крепост.
Чудотворна е кралската вяра, милостта на Христос е
безкрайна,

А от волята Му никой не би могъл да избяга!
Дојде той щастлив от далечния край на Британия
През много народи премина, през проходи и по пътища
много,

Града на Ромул посети, видя там и храма почитан
На Петър и дарове тайни отнесе.
Присъедини се, облечен във бяло, към Христовото
паство,

Тялото гробът държи, духът високо се рее.

16. По това време в Галия, понеже франкските крале започнали да губят прочутите си храброст и разум, тези, които били майордоми в двореца²², започнали да упражняват кралската власт и се захванали с това, което по обичай правели кралете, и като по небесна наредба кралството на франките трябвало да премине в техния род. Тогава в кралския палат бил майордом Арнулф²³, както станало ясно по-късно – мъж обичан от Бога и удивител-

²⁰ След покръстването.

²¹ Св. Петър, бащата на Римската църква.

²² Maior domus – висша длъжност в кралския дворец. Майордомите отговаряли за финансите на краля. Поради факта, че меровингските крале вземали властта млади, а и често умирали млади, ролята на майордомите в управлението на държавата постепенно нараствала, докато се стигнало до положението фактически те да упражняват властта.

²³ Всъщност Арнулф е умрял през 641 г., преди времето на Кунинкперт.

но свят. След като постигнал славата на този свят, се отдал на служба на Христос, отличил се като епископ и накрая избрал живота на отшелник, помагал във всичко на прокажените и живял в пълно въздържание. Съществува книга за чудесата в църквата в Метц, където бил епископ, която съдържа неговите чудотворства и неговия отдаден на въздържание живот. В книгата, която написах за епископите от този град по поръчка на Ангелрамн, мъж благороден и изключително свят, архиепископ на гореказаната църква, и аз споменах за този най-свят мъж Арнулф и за неговите чудеса, някои от които толкова невероятни, че мога да ги повтора тук.

17. Междувременно крал Кунинкперт, когото всички обичали, починал, след като сам управлявал 12 години кралството на лангобардите след своя баща. Той построил на полето Коронате, там, където воювал срещу Алахис, манастир, посветен на блажения мъченик Георги. [Кунинкперт] бил красив мъж, забележителен с добротата си и дързък воин. Бил погребан с много оплаквания от лангобардите близо до църквата на нашия Господ Спасител, която била издигната някога от неговия дядо Ариперт²⁴. Той оставил лангобардското кралство на своя син Лиутперт, който бил все още момче, и му определил за попечител Анспранг, мъж мъдър и бележит.

18. След като изминали 8 месеца от тези събития, херцогът на Турино Рагинперт, когото някога крал Годиперт бил оставил като малко момче, за което говорихме по-горе, пристигнал със силна войска и се сблъскал с Анспранг и Ротарит, херцога на Бергамо, при Новария (Новара) и като ги надвил на бойното поле, завладял кралството на лангобардите (700–701). Но той умрял през същата година.

19. Тогава неговият син Ариперт (701–712) отново се приготвил за война, сражавал се край Павия с Лиутперт и с Анспранг, Агон, Тацон, както и с Ротарит и Фараон.

---

²⁴ В Павия.

Като ги надвил в битката, той хванал момчето Лиутперт живо. Анспранг избягал и се укрепил на остров Комачина.

20. Бергамският херцог Ротарит се върнал в своя град и се домогвал до кралската власт. Срещу него тръгнал с огромна войска крал Ариперт. Първо нападнал и превзел Логи, след това обсадил Бергамо и като го атакувал с тарани и други военни машини, го завзел, хванал фалшивия крал Ротарит и като му остригвал косата и брадата, го пратил в изгнание в Торино, където няколко дни по-късно той бил убит. Пленения Лиутперт също лишил от живот в банята.

21. Срещу Анспранг той изпратил армия до остров Комачина. Щом разбрал това, Анспранг побегнал към Клавена (Киавена); после пристигнал в града на ретийците Курия (дн. в Швейцария) и отишъл при Туетперт, херцог на баварците, и останал там в продължение на 9 години. Армията на Ариперт завладяла острова, на който преди това бил Анспранг, и разрушила неговото укрепление.

22. Щом кралското му достойнство било потвърдено, крал Ариперт лишил от зрение Сигипранг, сина на Анспранг, и всички онези, които били свързани в роднински връзки с него, притеснил по различни начини. По-малкият син на Анспранг пък – Лиутпранг, задръжал в затвора и понеже му се струвал незначителна личност, при това твърде млад, не само че по никакъв начин не навредил на тялото му, но и му разрешил да си тръгне, така че той можел да се върне при баща си. Няма съмнение, че това станало по внушение на всемогъщия Бог, Който го подготвял да управлява държавата. И така, Лиутпранг отишъл при баща си в Бавария и го зарадвал твърде много със своето пристигане. Но крал Ариперт наредил да бъде задръжана Теодорага, съпругата на Анспранг. Когато тя подхвърлила, че може да бъде и следващата кралица, стига да поиска, била посрамена с обезобразяване на лицето, като ѝ

били отрязани носът и ушите. Сестрата на Лиутпранд, Ауруна, също била обезобразена.

23. Тогава във франкското кралство в Галия с титлата майордом управлявал гържавата Анхис, син на Арнулф, за когото се смята, че бил кръстен на някогашния троянец Анхис²⁵.

24. Когато Агон, за когото преди бяхме казали, че бил надзорник²⁶, умрял в Чивигале, с херцогството се сдобил Фердулф, който произхождал от лигурийските краища, мъж лукав и тцеславен. Той жагувал да придобие слабата на победител на славяните и поради това нанесъл големи щети на себе си и на чивигалци. Той заплатил на някои от славяните, за да изпратят по негово искане славянска армия в тази провинция. Така и се случило, но пък станало и повод за голяма погибел в същата тази провинция Фриули. Славянските плячкаджии налетели над овчите стада и пастирите им, които били на паша наблизо, и отнесли награбеното от тях. Те били преследвани от управителя на това място, когото на своя език те наричат „скулдахис“²⁷, мъж с благороден дух и силен; но и той не успял да догони грабителите. Херцог Фердулф го накарал да се върне обратно. Той го попитал какво се е случило с разбойниците, а Аргам – това било името му – отговорил, че са избягали. Тогава Фердулф ядно му рекъл: „Каква смелост би могъл да проявиш, щом името ти Аргам произлиза от страхливец?“²⁸ А той, обхванат от силен гняв, тъй като всъщност бил храбър човек, му

---

²⁵ Анхис е бащата на Еней, когото той изнесъл на гръб от горящата Троя и заедно с него пристигнал в Италия (версията е представена у Вергилий, Енеида).

²⁶ Книга VI, 3 (lociservator).

²⁷ Управител на област, който има предимно съдийски функции.

²⁸ Арга е лангобардска дума, която означава „страхливост“. Среца се в Едикта на Ротари, глава 38, в която се третира като обida, за която се плаща глоба от 12 солида.

отвърнал така: „Дано даде Бог, херцоже Фердулф, нито ти, нито аз да напуснем този свят, преди хората да са узнали кой е по-голям страхливец.“ Така те говорели помежду си на прост език²⁹; не много дни по-късно станало така, че армията на славяните, за чието пристигане херцог Фердулф преди това бил платил, се появила, като била твърде многобройна. Те издигнали лагера си на връх планината и било трудно да се достигне до тях почти от всички страни. Херцог Фердулф тръгнал срещу тях с войската си, започнал да обикаля планината, за да може през някое по-равно място да ги нападне. Тогава Аргам, за когото споменахме, казал така на Фердулф: „Спомни си, херцог Фердулф, че ми каза, че съм ленив и безполезен и ме нарече с простата дума *арга*. А сега Божият гняв ще падне върху онзи от нас, който последен се хвърли върху славяните“, и изричайки тези слова, обърнал коня си към планинската стръмнина, там, където достъпът бил труден, и се втурнал към укрепения лагер на славяните. Фердулф, воден от срама, че не е нападнал славяните през труднодостъпните места, тръгнал по следите му през същите препятствия и местности, без какъвто и да е път, а неговата армия, като смятала, че е срамно да не следва водача си, се забързала след него. Славяните ги видели, че идват към тях през стръмнините, мъжествено се приготвили и се нахвърлили върху тях повече с камъни и брадви, отколкото с други оръжия, и убили повечето от тях, сваляйки ги от конете. Така те спечелили победа с късмет, а не по заслуги. Там загинало цялото фриулско благородничество; там паднал и херцог Фердулф; там бил убит и този, който го предизвикал. Там поради зложелателство и недомислие били нагвити толкова много силни мъже, които можели при единоми-

---

²⁹ В текста *vulgaria verba*. Не става ясно дали целият им разговор е бил на лангобардски, или само обидните думи.

слие и здрав разум да победят многохилядни врагове. Там един от лангобардите на име Мунихис, който по-късно станал баща на херцозите: на Чивидале – Петър, и на Ценета (Ченета) – Урз, действал сам смело и мъжествено. Когато бил свален от коня си и един от славяните изведнъж се хвърлил върху него и завързал ръцете му с въже, той със завързаните си ръце изтръгнал копието от десницата на славянина, ударил го с него и както бил вързан, избягал, спускайки се наголу по стръмнините. Описахме тук тази история най-вече за да не се случва повече подобно нещо заради злото на раздора.

25. След като Фердулф умрял по този начин, на негово място бил поставен Корвол. Той гържал херцоството за кратко, докато [по някакъв начин] засегнал краля, очите му били извадени и [оттогава] живял недостойно.

26. След него заслужил херцогството Пемон (720–737), който бил човек изобретателен и полезен за родината си. Негов баща бил Билон от Белунум (Белуно), но понеже участвал в размириците, които ставали там, той пристигнал в Чивидале и там живял мирно. Този Пемон имал за съпруга Ратперга; понеже на външен вид приличала на селянка, тя често молела мъжа си да я отпрати и да си доведе друга жена, на която би подхождало да бъде жена на такъв херцог. Но понеже бил мъдър мъж, той ѝ отвърщал, че повече му допадат нейното смирение и истинска скромност, отколкото телесната хубост. От тази съпруга Пемон имал трима сина – Ратхис, Ратхаит и Ахистулф/Айстулф³⁰, все силни мъже, чието раждане извисило скромността на майка им до славата. Този херцог събрал синовете на всички благородници, които загинали във войната, за която говорихме, и ги отгледал наравно със синовете си, като свои деца.

---

³⁰ Ратхис (744–749, 756–757) и Айстулф (749–756) после стават лангобардски крале.

27. По това време Гизулф, който управлявал беневентците, превзел Сура (Сора), град на римляните, както и градовете Хирпинум (Арпино) и Аркс (Арче). При управлението на папа Йоан³¹ същият Гизулф с цялата войска пристигнал в Кампания и, палейки и грабейки, взел много пленници и издигнал лагера си чак на мястото, което се нарича Хореа, и никой не могъл да му се противопостави. Понтифексът изпратил при него свещеници с апостолически гарове, успял да измъкне от ръцете на неговите хора всички пленници, а самия княз да отпрати обратно в неговите земи ведно с армията му.

28. Тогава кралят на лангобардите Ариперт върнал на патримониума под формата на подарък Котийските Алпи, които преди били по право на Апостолическия престол, но отгавна били отнети от лангобардите, и изпратил в Рим този дар, изписан със златни букви. Пак тогава двама саксонски крале³² пристигнали в Рим по стъпките на апостолите и починали там, така както искали.

29. Тогава в Рим дошъл също и архиепископът на Милано Бенедикт, за да води съдебен процес за църквата в Павия; той обаче го загубил, защото от най-ранни времена епископите на Павия са освещавани от Римската църква. Този достопочтен архиепископ Бенедикт бил изключително свят мъж, слабата на доброто му име греела из цяла Италия.

30. Когато умрял Транзамунд (663–700), херцогът на сполетците, синът му Фаруалд (700 г.) бил издигнат на мястото на баща си. Вахилап, братът на Транзамунд, управлявал херцогството наравно с брат си (700–705).

31. А Юстиниан, който, след като изгубил властта си, бил изпратен в изгнание в Понт, успял да си възвърне

---

³¹ Йоан VI (701–705).

³² Кралят на Мерсия Коинрег (704–709) и Оффа (694–709), крал на Есекс.

обратно кралството с помощта на българския крал Тервел и избил патрициите, които го били прогонили. Той хванал също така Леон (Леонтий) и Тиверий (698–705), които били узурпирали неговото място, и наредил да бъдат посечени насред цирка пред очите на всички. След като извадил очите на константинополския патриарх Галицин³³ и го пратил в Рим, назначил на мястото му абат Кур (706–712), който се грижел за него по време на изгнанието в Понт. Той (Юстиниан) се разпоредил папа Константин (708–715) да отиде при него, приел го почитателно и го изпратил³⁴; проснат на земята, го молел за опрощение на греховете си, както и да поднови всички привилегии на неговата църква. Когато той (Юстиниан) изпратил войската си в Понт, за да залови Филипик, когото държал там по принуда, същият този достопочтен папа му запретявал това много пъти, защото не бивало да се постъпва по този начин, но така и не успял да му забрани.

32. Армията, която той [Юстиниан] изпратил срещу Филипик, преминала на страната на Филипик и го направила император (711–713). Той пристигнал в Константинопол, [за да воюва] срещу Юстиниан, сражавал се с него на 12-ия милиарий от града, победил го и го убил, като наследил неговата власт. В това свое второ управление Юстиниан царувал ведно със сина си Тиверий 6 години. Тъй като при прогонването му Леон му отрязал ноздрите, когато той за втори път взел властта, колкото пъти обърсвал с ръката си капка секрет [от носа], толкова пъти постановявал да бъде убит някой от тези, които били срещу него.

33. През тези дни починал патриарх Петър и управлението на църквата в Аквилея било поето от Серен, който бил надарен с безизкусност и отдаденост в служба на Христа.

---

³³ Калиник (694–706).

³⁴ Посещението на папа Константин е през 710–711 г.

34. След като било потвърдено императорското му достойнство, Филипик, наричан и Вардан, като лишил Кур, за когото говорихме, от понтификата, го върнал обратно в Понт, за да управлява своя манастир. Този Филипик отправил към папа Константин писмо за извратената доктрина³⁵, което папата ведно със Съвета на Апостолическия престол отхвърлил; по повод на това наредил да се изрисуват на портика на св. Петър решенията на шестте свети икуменически събора. Защото Филипик бил наредил да се изтрият подобни надписи в царствения град. Римският народ решил, че не иска името на техния еретичен император да стои в хартите или на изображенията на солидите. Затова нито негов портрет бил внасян в църквата, нито името му се споменавало при тържествените служби. След като бил на власт в продължение на година и 6 месеца, срещу него се надигнал Анастасий, който бил наричан и Артемий, прогонил го от властта, ослепил го, но не го убил. Този Анастасий пратил до папа Константин в Рим писма по Сколастик, патриций и екзарх на Италия, в които декларирал, че е привърженик на католическата църква и признава светия Шести събор.

35. След като Анспранг бил в изгнание в Бавария цели 9 години, на десетата Туетперт, херцогът на баварците, побел войската си, пристигнал в Италия, влязъл в сражение с Ариперт и от двете страни загинали мнозина. Когато най-сетне нощта прекратила битката, станало ясно, че баварците са се оттеглили, и войската на Ариперт се върнала в лагера си като победител. Но понеже Ариперт не искал да остане в лагера, предпочел да влезе в град Павия; с това свое действие обаче предизвикал отчаянието на своите и гързостта на противниците. След като се върнал в града и осъзнал, че е обидил армията си с извършеното, той приел съвета да бяга във Франция, като взел

---

³⁵ Филипик Вардан бил монотелит.

от двореца това, което можело да му бъде от полза, [как-то] и злато. Понеже бил натезжал от златото, когато се опитал да пресече с плуване реката Тичино, потънал във водата и се удавил. На следващия ден открили тялото му, отнесли го в двореца, а после в църквата на Господ Спасител, която предишният Ариперт³⁶ бил построил, и го погребали там. През времето, когато бил крал, той бродел ношем от едно място на друго, като се интересувал какво се говори за него във всеки един град и усърдно проучвал какво правосъдие раздава на неговия народ всеки един от съдиите му. Когато при него идвали пратеници на други народи, той обличал пред тях скромни дрехи или кожи; а за да не проявят апетити към Италия, никога не им поднасял скъпи вина или някакви други деликатеси. Царувал с баща си Рагимперт и [после] сам в продължение на 12 години. Също така бил благочестив, отгаден на благотворителност и почитател на справедливостта; тогава земята била изключително плодородна, но времената били варварски. Неговият брат Гомперт избягал във Франция и останал там до деня на своята смърт. Имал трима сина, от които най-големият, на име Рагимперт, в наши дни управлява град Орлеан. След смъртта на този Ариперт, Анспранг придобил кралството на лангобардите и управлявал само 3 месеца; той бил мъж изключителен във всяко отношение и малцина притежавали неговата мъдрост. Щом лангобардите станали свидетели на смъртта му, те поставили сина му Лиутпранг на кралския престол (12 юни 712 г.), на което Анспранг, ако беше жив, много би се зарадвал.

36. По това време император Анастасий (713–715) изпратил в Александрия флота срещу сарацините. Неговата войска обаче взела друго решение и по средата на пътя се върнала обратно в Константинопол и като изнамерила православния Теодосий, го избрала за император и го поста-

---

³⁶ Ариперт I (653–661).

била насила на императорския престол. Същият Теодосий (715–717) победил Анастасий в тежка битка при град Никея (Изник, Турция). После положил клетва да го направи клирик и наредил [Анастасий] да стане презвитер. Когато взел властта, веднага се разпоредил в имперския град да бъде възстановено на предишното си място изображението, което било изписано от Светия синод и било отхвърлено от Филипик. През тези дни река Тибър излязла от коритото си и станало наводнение, което нанесло много щети на град Рим, разляла се по Виа Лата до егин и половина човешки ръст и от дверите на св. Петър до моста Мулвиум (Понте Молле) слелите се води се впуснали надолу.

37. Пак тогава много от благородниците и престолуието на английския народ, мъже и жени, херцоzi и частни лица, побудени от любов към Бога, пристигнали от Британия в Рим. По това време във франкското кралство управлявал Пипин³⁷. Той бил мъж с удивителна гързост, който се противопоставял на враговете си, като ги напагал. Защото той пресякъл Рейн само с егин от своите приближени, нападнал егин от враговете си и го убил в спалнята му. Смело водил множество войни със саксонците и най-много с краля на фризите Ратпот. Той имал и други синове, но от всички най-известен бил Карл³⁸, който наследил властта му.

38. Когато крал Лиутпранг бил утвърден на престола (712 г.), неговият роднина Ротари искал да го убие. Той подготвил за него пир в дома си в Павия, където поставил силни въоръжени мъже, които да погубят пируващия крал. Лиутпранг бил предупреден за това и наредил да повикат Ротари в двореца. Било му (на Ротари) казано за това и той облякъл под грехата си ризница, а [кралят],

---

³⁷ Пипин II, херцог и принц на франките (687–714), баща на Карл Мартел.

³⁸ Карл Мартел (714–741), незаконен син на Пипин, херцог и принц на франките.

като го докоснал с ръка, я открил³⁹. Щом разбрал, че е разкрит, Ротари веднага извадил меч си, за да промуши краля. Отсреща кралят извадил от ножницата своя меч. Тогава един от кралските приближени на име Субон хванал Ротари откъм гърба и бил ранен от него в челото. Но други наскочили върху Ротари и го убили на място. Четиримата му синове, които не присъствали там, били убити, където ги сварили. Крал Луупранг притежавал голяма храброст, така че, когато двамата от оръженосците му решили да го убият и това му било съобщено, той отишъл с тях сам в най-дълбокия лес и веднага извадил срещу тях голия си меч, упрекнал ги, че са си наумили да го убият, и ги подтикнал да направят каквото трябва. Те паднали в краката му и веднага си признали всичко, което били замислили. Той постъпвал по същия начин и с други; но спестявал [наказанието] на призналите вината си, дори ако била свързана с голямо зло.

39. След смъртта на херцога на беневентците Гизулф неговият син Ромуалд поел управлението над самнитите.

40. Около това време гражданинът на град Бреша Петронакс, подтикван от любов към Бога, пристигнал в Рим и насърчаван от папата на Апостолическия престол Григорий (715–731), тръгнал към крепостта Монте Касино и като пристигнал в земята на светите останки на блажения отец Бенедикт, установил се да живее там с други чисти мъже, които вече обитавали това място. Те избрали същия този почитан мъж Петронакс за свой абат⁴⁰. Не след дълго, с подкрепата на Божието милосърдие и благодарение на заслугите на блажения отец Бенедикт, след като изминали почти 110 години, на това място, което било лишено от човешко присъствие, той станал отец на събралите се около него множество монаси от висок и

---

³⁹ Тази история напомня твърде много случилото се между Гримоалд и Гогенерт.

⁴⁰ В текста – senior.

среден ранг и след като обителта била възстановена, започнал да живее според строгостта на Светите правила на Ордена на св. Бенедикт и издигнал светия манастир до положението, в което се намира сега. По-нататък първият от свещениците и обичан от Бога понтифекс Захарий (741–752) събрал за този достопочтен мъж Петронакс много полезни неща, т.е. книгите от Светото писание и всички други неща, които биха влезли в употреба в манастира, и най-важното – отстъпил му с бащинско благочестие правилото, което сам блаженият отец Бенедикт написал със собствената си свещена ръка⁴¹. Манастирът, посветен на блажения мъченик Винсент, който е разположен близо до извора на река Вултурнус (Волтурно, Южна Италия) и днес е известен с голямата си монашеска общност, тогава бил издигнат от трима благородни братя – Татон, Тасон и Палдон, както сочат писанията по този въпрос на преучения мъж Аутнерт, абат на манастира. Докато блаженият папа на Римския престол Григорий (II) бил все още жив, крепостта Куме била превзета от лангобардите от Беневенто; но когато паднала нощта, някои от лангобардите били пленени, други – убити от неаполитанския херцог. Крепостта била превзета отново от римляните (717 г.). За да откупи тази крепост, понтифексът дал 70 ливри злато, както бил обещал преди това.

41. Междувременно починал⁴² император Теодосий, който царувал само една година, и на негово място бил издигнат за император Леон (717–741).

42. След като Пипин напуснал живота сред народа на франките, неговият син Карл, за когото вече говорихме, изтръгнал властта от ръцете на Рагинфрид⁴³ чрез много войни и битки. Защото, докато бил в затвора, успял да

---

⁴¹ Ръкописът е изгорял през 896 г.

⁴² Теодосий е свален от трона, а не е починал.

⁴³ В началото Карл Мартел е майордом в Австризия, а Рагинфрид – в Нейстрия.

избяга по Божия воля и след като започвал на два или три пъти войни с малцина срещу Рагинфрид, накрая го нагвил в голямата битка край Винциакум (Венси, Франция). Отстъпил му един град, за да живее в него, това е Андегавензиз (Анжер), докато той сам (Карл) поел управлението на целия франски народ.

43. Тогава крал Луутпранд потвърдил гарението си за патримониума – Котийските Алпи. Скоро след това същият владетел взел за жена Гутрунт, дъщерята на херцога на Бавария Теутперт, при когото той бил живял по време на изгнанието си; от нея имал само дъщери.

44. По това време херцогът на сполетците Фароалд нападнал Класис, град на равенците; по заповед на крал Луутпранд обаче той (градът) бил върнат на римляните (724 г.). Срещу същия този Фароалд се надигнал синът му Транзамунд и като го направил клирик, заел неговото място. В тези дни херцогът на баварците Теудон пристигнал по стъпките на блажените апостоли в Рим, за да се отдаде на молитви.

45. В Чивигале патриарх Серен напуснал човешките дела и Калист, който бил архидякон на църквата в Тревизо, с подкрепата на крал Луутпранд поел управлението на църквата в Аквилея. Както вече казахме, по това време Пемон (720–737) управлявал лангобардите в Чивигале. Докато той извеждал синовете на благородниците, които отглеждал ведно със своите още от най-крехка възраст, внезапно при него се явил вестител, който му съобщил, че огромно множество от славяни напредва към областта, която се нарича Лауриана. С тези младежи той се нахвърлил за трети път върху славяните и ги подложил на голямо клане; никой друг не паднал от страна на лангобардите освен Сикуалд, който бил вече престарял. [Сикуалд] бил загубил двама сина в предишната битка [със славяните], която била водена при управлението на Фердулф. Понеже вече им бил отмъстил един път и втори път според

волята си, на третия път, макар и херцогът и останалите лангобарди да го възпирали, той не приел забраната и им отвърнал така: „Достатъчно отмъстих за смъртта на синовете си и сега, ако ми е писано, ще приема смъртта с радост.“ Така и станало и в тази битка само той бил убит. След като сразил мнозина от враговете, Пемон, който се притеснил да не загуби в сражението още някой от своите хора, сложил началото на мирно споразумение със славяните [още] на място; оттогава славяните започнали да се плашат все повече и повече от оръжията на чивигалците.

46. По това време народът на сарацините се прехвърлил от Африка през мястото, което се нарича Септем⁴⁴, и завладял цяла Испания. След още 10 години навлезли в провинция Аквитания в Галия с жените и децата си, за да се заселят там. Тогава Карл [Мартел] имал неразбираемост с аквитанския принц Еудон (681–735), но въпреки това те двамата се съюзили и достигнали до съгласие да воюват срещу сарацините. Франките ги нападнали и убивали 375 000 сарацини; от страна на франките били убити 15 000. Заедно със своите хора Еудон нападнал лагера им и както убивил, така и плячкосвал⁴⁵.

47. Пак тогава същият сарацински народ, като пристигнал с голяма войска, обградил Константинопол и го обсаждал в продължение на 3 години, докато гражданите му разпалено отправяли молитви към Бога; [тогава] мнозина [от сарацините] погинали от глад и студ, от войната и от чумата и така, изтощени от обсадата, те се оттеглили⁴⁶. Когато си тръгвали, те влезли във война с народа

---

⁴⁴ Сеута, на африканското крайбрежие на Мароко.

⁴⁵ Може би Павел Дякон обединява две събития в едно. Аквитанците се противопоставят успешно на сарацинското нашествие през 721 г. и участват по-късно в битката на Карл Мартел с тях при Поатие – 732 г.

⁴⁶ Обсадата на Константинопол от 717–718 г.

на българите, който е отвъд Дунав; били победени от тях и побегнали към корабите си. Когато навлезли в открито море, върху тях внезапно се стоварила буря, мнозина загинали, дабейки се, а корабите им станали на парчета. В Константинопол 30 000 станали жертва на чумата.

48. Като чул, че сарацините опустошават Сардиния и дори местата, където останките на светия епископ Августин били пренесени някога, за да бъдат пазени от варварските набези, и били погребани с почит, Лиутпранд предложил голяма награда [за тях], взел ги и ги пренесъл в града Павия, където били положени с почитта, дължима на толкова велик отец⁴⁷. В тези дни бил превзет от лангобардите и градът Нарния (Нарни).

49. По това време (около 725 г.) крал Лиутпранд обсадил Равена, превзел Класис и го разрушил. Тогава патрицият от Равена Павел изпратил хора да убият понтифекса; но лангобардите воювали в защита на папата; сполетанците при Саларийския мост (на Виа Салария, близо до Рим) и лангобарди от различни краища на Тоскана попречили на желанието на жителите на Равена. В това време император Леон (717–741) изгорил изображенията на светците в Константинопол⁴⁸ и поискал от римския понтифекс да стори същото, ако държи да има императорското благоразположение. Но понтифексът не приел да постъпи така. Народите на Равена и на Венециите също така отхвърлили единодушно подобни наредби и тъй като понтифексът не им наложил забрана, те трябвало да изпитат [желанието на] императора да им се наложи. Крал Лиутпранд нападнал крепостите на Емилия – Феронианем (Френяно), Монс Белуус (Монтевельо), Буксета (Бусето), Персицета (Сан Джовани ин Персичето), Болоня, Пента-

---

⁴⁷ Гробът на св. Августин се намира и до днес в църквата „Св. Петър на златното небе“.

⁴⁸ Става въпрос за поредица от разпоредби срещу иконопочитанието – 726–729 г.

полис⁴⁹ и Ауксимум (Озимо)⁵⁰. По същия начин превзел Сутриум (Сутри), но след няколко дни той бил върнат на римляните. През това време августът Леон се ожесточавал все повече и принудил всички обитатели на Константинопол както с насилие, така и с ласкателства да го-несат изображенията на Спасителя, на Неговата Свята майка и на всички светии и наредил да бъдат изгорени на клада наскрег града. И понеже мнозина от хората не били склонни да извършат такова престъпление, на някои от тях били отрязани главите, други пострадали от осака-тявания на тялото. Патриарх Герман (715–730) не се съгласил с този грех и затова бил прогонен от своя престол, а на негово място бил поставен презвитерът Анастасий (730–754).

50. Тогава Ромоалд (706–731), херцогът на Беневенто, си избрал за жена гъщерята на Ауруна, сестра на крал Липуранд, която се наричала Гумперга. Тя му родила син, когото той нарекъл с името на своя баща Гизулф. След нея имал друга жена на име Ранигунда, гъщеря на Гайдуалд, херцог на Бреша.

51. По това време между херцог Пемон и патриарх Калист започнали сериозни грезги. Причината за тях била следната. Дошлият преди това Фигенций, епископ на Каструм Юлиензиз (Цугило), с позволение на предишните херцоци се настанил зад стените на крепостта Чивигале и там установил своето епископско седалище. Когато той напуснал живота, на негово място за епископ бил поставен Амастор. До този ден предишните патриарси имали за седалище не Чивигале, а Кормонес (Кормонс), тъй като те не можели да обитават Аквилея поради набезите на римляните. Това, че епископът в своя диоцез трябвало да живее с херцога и лангобардите и да общува с простолю-

---

⁴⁹ Петте града под византийска юрисдикция – Римини, Пезаро, Фано, Синигалья и Анкона.

⁵⁰ Военните действия са през 728–729 г.

дието, никак не се харесвало на Калист, който се отличавал с благороден произход. Какво още? Той действал срещу същия този епископ Амадор, прогонил го от Чивигале и установил жилището си в неговата къща. По тази причина херцог Пемон ведно с мнозина от лангобардите взел решение [да действа] срещу този патриарх, отвел го в крепостта Поциум (неидентифицирана), която се намира над морето, и искал да го хвърли в морето, но не го сторил, защото Бог му забранил; но пък го затворил в тъмница и го хранил с хляб на мъката⁵¹. Щом чул това, крал Лиутпранг се разгневил много, прогонил Пемон от херцогството и на негово място поставил сина му Ратхис (737–744). Тогава Пемон решил да бяга със своите хора в страната на славяните, но синът му Ратхис се помолил настойчиво на краля и възвърнал кралското благоволение за баща си. След като Пемон се уверил, че няма да му се случи нищо лошо, отишъл при краля с всички лангобарди, които били на негова страна. Тогава кралят, който седял в съда и [раздавал правосъдие], заради Ратхис простил на Пемон и двамата му синове Ратхаит и Айстулф и им наредил да застанат зад неговия стол. На висок глас кралят изброил всички, които останали верни на Пемон, и издал заповед те да бъдат задържани. Айстулф не понесъл мъката, извадил меча си от ножницата и щял да пронизе краля, ако брат му Ратхис не го бил възпрял. Тези лангобарди били задържани по посочения начин, а Херфемар, който бил един от тях, извадил меча си и бил последван от мнозина, храбро се защитавал, докато успял да избяга в църквата на блажения Михаил, и после благодарение на разположението на краля единствен останал ненаказан, докато останалите дълго време се измъчвали в окопи.

52. Както вече казахме, Ратхис станал херцог на Чивигале и като навлязъл в Карниола (Крайна?) в земята на славяните със своите воители, избил голямо множество сла-

---

⁵¹ Затворническият хляб.

вяни и опустошил всички техни земи. Там обаче славяните неочаквано се нахвърлили върху него и още преди да успее да вземе копие то си от своя оръженосец, той ударил с тоягата, която носел в ръката си, първия, който се втурнал срещу него, и го лишил от живот.

53. Около това време владетелят на франките Карл изпратил сина си Пипин при Лиутпранд, за да може да му отреже косите според обичая. Кралят отрязал косата му, станал му баща и го пратил обратно при неговия родител, като му дал много кралски дарове⁵².

54. По същото време армията на сарацините отново нахлула в Галия и сторила големи безчинства. Карл влязал в сражение с тях недалеч от Нарбона, надвил ги както предния път и извършил голямо кръвопролитие. Сарацините пак навлезли в галските предели, достигнали до Прованс и като превзели Арелат, опустошили всичко наоколо. Тогава Карл пратил легати с дарове при Лиутпранд и поискал от него помощ срещу сарацините. Той (Лиутпранд), без да се бави, тръгнал към него да му помогне с цялата лангобардска войска⁵³. Щом сарацинският народ узнал това, веднага побегнал от тези области и Лиутпранд с цялата си армия се върнал в Италия. Същият този владетел водил много войни срещу римляните, в които винаги бил победител, с изключение [на случая], когато в негово отсъствие войската му била победена при Ариминум (Римини), и още веднъж, когато при селото Пилеум, докато кралят изчаквал в Пентаполис, голямо множество от тези, които носели на краля малки погаръци или пък благословици от отделни

---

⁵² Тези приятелски отношения започнали по времето на Агилулф.

⁵³ Хрониката на манастира „Моусак“ предава, че съюзниците на Карл Мартел били бургундите и други съседни народи: „Като чул, че сарацините опустошават провинция Арелат и околностите ѝ, събрал голяма войска от франки и бургунди и други от околните народи, които били под негова власт, завзел Авиньон със сражение и като преминал река Рона, тръгнал да обсажда Нарбона.“

църкви, били нападнати от римляните, убити или пленени. Освен това, когато племенникът на краля Хилдебранд и Передеон, херцогът на Виченца, превзели Равена и били атакувани внезапно от венецианците, Хилдебранд бил пленен от тях, а Передеон, който се сражавал храбро, бил убит. Впоследствие римляните, възгордяли се от това, че обикновено вземали плячка, се събрали от всички страни и под ръководството на Агатон, херцог на Перуджа, пристигнали и завзели Болоня, където Валкари, Передеон и Роткари ги изчаквали в лагера си. Те се впуснали върху римляните, избили мнозина, а останалите обърнали в бягство⁵⁴.

55. В тези дни Транзамунд се разбунтувал срещу краля. Когато кралят тръгнал срещу него с войската си, този Транзамунд избягал в Рим. На негово място бил поставен Хилдерик. После умрял вторият Ромуалд (731 г.), херцог на бенеventците, който гържал херцогството в продължение на 26 години, и бил заменен от сина си Гизулф⁵⁵, който бил все още малък. Неколцина се надигнали срещу него с намерение да го свалят; но народът на Бенеvento, който винаги е бил верен на своите водачи, ги убил и спасил живота на своя херцог. Понеже този Гизулф поради момчешката си възраст не бил готов да управлява талкова народ, крал Лиутпранд пристигнал в града, отстранил го и назначил за херцог на Бенеvento своя племенник Григорий (732–740), който бил обвързан в брак с жена на име Гизелперга. Като уредил нещата по този начин, се върнал на собствения си престол; своя пък племенник Гизулф издигнал с бащина грижа и го оженил за Скауниперга, [жена] от благороден произход. По същото време кралят, лишен от сили, приближавал смъртта. Понеже лангобардите смятали, че той вече напуска живота, издигнали неговия племенник Хил-

---

⁵⁴ Явно има объркване в хронологията, тъй като в предходния абзац Передеон е убит.

⁵⁵ Реално упражнява властта от 742 до 751 г.

герранд (735–744) за крал в църквата на Светата Божия майка, която се нарича „При прътите“, вън от стените на града. Когато, както е обичаят, му предавали жезъла, долетяла кукувица и кацнала на върха му. Тогава някои мъдри хора разтълкували това като полчба, че неговото управление ще бъде безполезно. Крал Лиутпранд, който научил за това, не останал безразличен; посъзвел се от слабостта си и взел Хилгерранд да уравляват заедно. Когато изминали няколко години от случката, Транзамунд, който бил избягал в Рим, се върнал в Сполето (740 г.), убил Хилгерик и отново гръзко се надигнал срещу краля.

56. Григорий, който управлявал Беневенто 7 години, напуснал живота. След неговата смърт Годескалк станал херцог (740–742) и управлявал беневентците в продължение на 3 години; той се свързал в брак с жена на име Ана. Като чул тези неща за Беневенто и Сполето, крал Лиутпранд отново тръгнал с армията си към Сполето. Пристигнал в Пентаполис и докато преминавал от Фанум (Фано) към Форум Симфронии (Фоссомброне), в гората, която се намирала насред пътя, сполетците, обединени с римската армия, нанесли големи поражения на кралската войска. Кралят бил поставил херцог Ратхис и брат му Айстулф заедно с чивигалците в ариергарда. На тях налетели сполетците и римляните и ранили неколцина. Но Ратхис заедно с брат си и някои от най-смелите мъже изнесли тежестта на битката и се сражавали мъжествено, мнозина убили и се изтеглили със сподвижниците си, с изключение, както казах преди, на малкото ранени. Тогава един храбрец измежду сполетците, наречен Бертон, извикал по име Ратхис и добре въоръжен, се нахвърлил върху него. Ратхис го ударил изненадващо и го свалил от коня. Когато неговите хора поускали да го убият, [Ратхис] с обичайното си великодушие позволил на Бертон да избяга. Като се влачел на ръце и крака, той се скрил в гората. А двамата други твърде силни сполетци изникнали зад гърба

на Айстулф на някакъв мост и той ударил единия от тях с тълпия край на копие то си и го свалил от моста, изведнъж се обърнал към другия, убил го и го хвърлил във водата след неговия другар.

57. Когато Лиутпранг пристигнал в Сполето, прогонил Транзамунг от херцогството и го направил клирик. На негово място поставил племенника си Агипранг (742–744). Щом настъпил към Беневенто, Годескалк, който научил за неговото приближаване, побързал да се качи на кораб и да избяга в Гърция. Когато вече бил с жена си и всичките си богатства на кораба и възнамерявал само той, последен от всички, да се качи, беневентците, които били верни на Гизулф, се нахвърлили върху него и го убихи. Жена му с всички нейни притежания била отведена в Константинопол.

58. Тогава Лиутпранг, пристигайки в Беневенто, отново поставил племенника си Гизулф на мястото, на което бил преди. Като извършил това, той се върнал в своя дворец. Този най-славен крал издигнал на много места, където имал навика да пребивава, множество църкви в чест на Христа. Той построил манастира на блажения Петър, който е разположен вън от стените на Павия и се нарича „Златното небе“⁵⁶. Изградил на върха Бардон в Алпите манастир, който се нарича „Берцетум“⁵⁷. Той също така построил в своето имение Олона⁵⁸ малка църква в чест на Христовия мъченик св. Анастасий и манастир около нея. По същия начин на различни места издигнал божествени храмове. В своя дворец направил параклис на Господ Спасител и, което никога друг от кралете нямал, в него поставил свещеници и клирици и те всекидневно изнасяли Божествените служби. По времето на този крал на мястото, наречено Форум (Валенца), близо до реката Танарус

---

⁵⁶ Днес е вътре в града, запазена е църквата.

⁵⁷ При Берцето, близо до Парма. Всъщност манастирът е по-стар, той може би го е подновил.

⁵⁸ Вероятно намиращо се край р. Олона.

(Танаро), имало един удивително свят мъж на име Баодолин, който извършил много чудеса, подпомаган от Божието благоволение. Той предсказвал бъдещето и за отсъстващите неща говорел като да са присъстващи. Когато крал Лиутпранд отишъл да ловува в гората „Град“, един от неговите сподвижници се опитал да улучи елен със стрелата си, но, без да иска, ранил кралския племенник, сина на неговата сестра, на име Ауфуз. Понеже кралят много обичал момчето, щом видял това, започнал през сълзи да оплаква неговото нещастие и веднага изпратил един от своите конници да отиде при божия човек Баодолин и да поиска от него да се моли на Христос за живота на момчето. Но докато той стигнал до божия слуга, момчето умряло. Когато пристигнал при него, Христовият служител му рекъл: „Знам по какъв повод си дошъл; но това, за което си пратен, вече не може да стане, защото това момче е мъртво.“ Когато пратеникът известил на краля чутото от божия слуга, кралят, макар и да страдал, че неговата молба не може да бъде изпълнена, все пак признал, че божият човек Баодолин притежава пророчески дух. Във Верона имало и друг, не по-различен от него човек на име Теуделаний; измежду другите чудеса, които вършел, с оракулските си способности той предсказвал много неща, които щели да се случат. По същото време се издигнал чрез светите си живот и дела епископът на църквата в Павия Петър, който, понеже бил кралски родиница, бил изпратен в изгнание в Сполето от Ариперт, предишния крал. Когато имал грижата за църквата на блажения мъченик Сабин, сам този достопочтен мъченик му предсказал, че ще бъде епископ на Павия. По-късно, когато това станало, той издигнал църква на блажения мъченик Сабин на собствена земя в този град. Освен другите добродетели на прекрасния си живот този мъж блестял украсен с цветето на девствеността. Някои от по-късно сътворените от него чудеса ще поставим на подходящо-

то място⁵⁹. А Луитпранг, след като гържал кралската власт в продължение на 31 години и 7 месеца, вече в зряла възраст, завършил жизнения си път (744 г.); тялото му било погребано в църквата на блажения мъченик Агриан, където почива и неговият баща⁶⁰. Той бил мъж твърде мъдър, проникателен в решенията си и при това благочестив, миролюбец, твърде силен във войната, милостив към сгрешилите, чист, скромен, участник в нощните бдения, щедър в милостинята, непознаващ буквите, но равен на философите, опора за народа си и създател на [нови] закони. В началото на своето царуване той превзел много от крепостите на баварците, доверявал се повече на молитвите, отколкото на оръжието и винаги имал най-голяма грижа да пази мира с франките и аварите.

---

⁵⁹ Павел Дякон умира, преди да довърши историята си, и разказът за чудесата липсва.

⁶⁰ Сега гробът му се намира в църквата „Сан Пиетро ин Чело г'Оро“.

Избрана литература

- Pauli Historia Langobardorum.** Ed. L. Bethmann, G. Waitz. MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI-IX, MDCCCLVIII.
- Origo gentis Langobardorum.** Ed. L. Bethmann, G. Waitz. MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI-IX, MDCCCLXXVIII.
- Gregorii episcopi Turonensis Libri historiarum X, t. I, pars 1.** Ed. B. Krusch, W. Levison. MCMLI.
- Paul the Deacon.** History of the Lombards. Trans. William Dudley Foulke. Philadelphia, 2003.
- Christie, N.** The Lombards. Blackwell pub., 1998.
- Collins, R.** Early Medieval Europe. London, 1991.
- McKitterick, R.** History and Memory in the Carolingian World. Cambridge, 2004.
- Tabacco, G.** The Struggle for Power in Mediaeval Italy. Structures of Political Rule. Cambridge, 1989.
- Корсунский, А. Р., Р. Гюнтер.** Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств. М., 1984.